

Tuula Pitkänen

YLEISSIVISTYSTÄ JA YHTEISSUUNNITTELUA

Opettajien käsityksiä lukion kotitalousopetuksesta ja opetuksen suunnittelusta

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO
Filosofinen tiedekunta
Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto, Savonlinna
Kotitalousopettajakoulutus
Kotitaloustieteen pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2018

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta		Osasto Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto	
Tekijät Tuula Pitkänen			
Työn nimi Yleissivistystä ja yhteissuunnittelua : Opettajien käsityksiä lukion kotitalousopetuksesta ja opetuksen suunnittelusta			
Pääaine	Työn laji	Päivämäärä	Sivumäärä
Kotitaloustiede	Pro gradu -tutkielma	☒	28.4.2018
	Sivuainetutkielma	☐	
	Kandidaatin tutkielma	☐	
	Aineopintojen tutkielma	☐	
Tiivistelmä			
<p>Lukion kotitalousopetus on Suomessa melko vähäistä, ja valtakunnallisesti tarkasteltuna vain harvalla lukiolaisella on mahdollisuus opiskella kotitaloutta omassa oppilaitoksessaan. Koska Lukion opetussuunnitelman perusteet ei määrittele kotitalouden oppisisältöjä ja tavoitteita valtakunnallisesti, pohjautuu lukioiden kotitalousopetus pääasiassa oppilaitos- ja opettajakohtaisiin suunnitelmiin. Opettajien tekemään opetuksen suunnittelutyöhön vaikuttavat monet tekijät, kuten kirjoitetut opetussuunnitelmat, oppimiskäsitykset, opetuksen ja suunnittelun työvälineet, oppilasaines, työtavat, oppimisympäristöt sekä kollegiaalisen yhteistyön mahdollisuudet. Koska nämä tekijät sekä muut opettajien henkilökohtaiset kokemukset ja käsitykset vaihtelevat oppilaitos- ja opettajakohtaisesti, ovat eri oppilaitosten ja eri opettajien laatimat opetussuunnitelmat luonnollisesti toisistaan poikkeavia.</p> <p>Tämän kotitaloustieteen pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli lisätä tietoa siitä, millaisiin opettajien omiin käsityksiin lukion kotitalousopetus ja sen suunnittelu tällä hetkellä perustuu. Tarkoituksena oli kartoittaa ja kuvailla lukiossa kotitaloutta opettavien opettajien käsityksiä lukion kotitalousopetuksesta ja sen suunnittelusta. Tutkimusmenetelmänä käytettiin kvantitatiivista survey-tutkimusta poikkileikkausaineistolla. Kysely lähetettiin kaikkiin kotitalouden kursseja tarjoaviin suomenkielisiin lukioihin (N=46). Kyselyyn vastasi yhteensä 21 kotitalousopettajaa, jolloin vastausprosentti oli 46 %. Aineiston analyysimenetelminä käytettiin pääasiassa perinteisiä keskilukuja ja sisällönanalyysejä.</p> <p>Tutkielmassa selvisi, että lukion kotitalousopetus perustuu pääsääntöisesti opettajan ja opiskelijoiden tekemään yhteissuunnitteluun. Opettajat painottavat lukion kotitalousopetuksessaan sitä, että opetus edistää nuorten yleissivistystä ja kehittää itsenäisen arjen valmiuksia. Ruokaosaamisen ja ruokakulttuurin sisältöjä sekä ajattelun taitoja painotetaan opetuksessa eniten. Haasteina lukion kotitalousopetuksessa ja sen suunnittelussa ovat nuorten vaihteleva osaaminen ja puutteet kotitalouden perustiedoissa ja -taidoissa sekä se, ettei lukion kotitalouteen ole olemassa omia materiaaleja. Lukion oma oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma on opettajille tärkein ja eniten käytetty opetuksen suunnittelun työväline. Vaikka lukion kotitalousopetus noudattelee pääpiirteiltään koko maassa samansuuntaisia linjoja, on opetuksen suunnittelu ja toteutus aina oppilaitos-, opettaja- ja opetusryhmäkohtaista. Koska useimmat opettajat suunnittelevat kursseja yhdessä opiskelijoiden kanssa, vaikuttavat opettajan henkilökohtaiset käsitykset ja mieltymykset sekä nuorten mielenkiinnon kohteet, osaaminen ja tarpeet merkittävästi siihen, millaista kotitalousopetus on missäkin lukiossa.</p>			
Avainsanat kotitalous, kotitalousopetus, lukio, lukio-opetus, opetuksen suunnittelu, kyselytutkimus			

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Philosophical Faculty		School School of Applied Educational Science and Teacher Education	
Author Tuula Pitkänen			
Title Common knowledge and collaborative planning : Teachers' viewpoints on home economics in Finnish high school			
Main subject	Level	Date	Number of pages
Home Economics	Master's Thesis	☒	28.4.2018
	Sivuainetutkielma	☐	
	Kandidaatin tutkielma	☐	
	Aineopintojen tutkielma	☐	86 (+ attachments 4 pcs)
Abstract			
<p>In less than 50 high schools in Finland students are able to study home economics. Aims and contents of instruction for home economics are not written in Finnish National core curriculum for upper secondary school. Therefore, home economics teaching in Finnish high schools is mostly based on school and teacher specific plans. Many different factors, such as personal experiences and assumptions, have an impact for teachers' work when they are teaching and planning lessons and courses. The main factors in teachers' work are written curriculums, learning theories, tools for planning and teaching, students, teaching methods, learning environments and collegial collaboration. These factors vary among schools and teachers, and that's why school and teacher specific curriculums in one subject are naturally different in different schools.</p> <p>The purpose of this Master's Thesis was to survey and describe home economics teachers' viewpoints on teaching and planning home economics courses in high school. This study was looking for some new viewpoints and increasing the knowledge of home economics teaching in Finnish high school. The research method was a quantitative survey research. The questionnaire was sent to 46 Finnish high schools which had at least one home economics course in curriculum. Twenty-one (21) home economics teachers answered the questionnaire, so the response rate in this study was 46 %. The material was analysed using quantitative and qualitative methods.</p> <p>The results of this study show that home economics in Finnish high school is mostly based on collaborative planning. Teachers plan their home economics courses together with students. Food knowledge and food cultures are the most common subject fields in those courses. Students' common knowledge and thinking skills are the most important things that teachers want to improve by teaching home economics in high school. The results show two challenges in teaching and planning home economics courses in Finnish high school. At first, students' knowledge and skills vary a lot, and some students have a major lack in their basic home economics skills. At second, there doesn't exist any tools, such as books or other material, for high school home economics teachers. Even though some teacher specific details in home economics vary in different high schools, the aims and contents of instruction for the subject are still mainly same all over the country.</p>			
Keywords home economics, high school, teaching, planning of teaching, survey research			

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 KOTITALOUS LUKION OPPIAINEENA	9
2.1 Lukion kotitalous Suomessa	9
2.2 Lukion kotitalous kansainvälisesti	11
3 OPETUKSEN SUUNNITTELU JA KÄYTÄNTEET	16
3.1 Uudistuvat opetussuunnitelmat ja oppimiskäsitykset kehittävät opetustyötä	16
3.2 Opetuksen ja suunnittelun työvälineet opettajan työn tukena	20
3.3 Oppilasaineksen huomiointi opetuksen suunnittelussa	22
3.4 Erilaiset työtavat ja oppimisympäristöt rikastuttavat opetusta	25
3.5 Kollegiaalinen yhteistyö – vertaistukea ja oppiainerajojen ylityksiä	29
3.6 Yhteenveto viitekehyksestä	30
4 TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	33
5 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	34
5.1 Kohdejoukko	34
5.2 Aineiston keruu kyselylomakkeella	35
5.3 Aineiston analyysimenetelmät	39
6 TULOKSET JA TULOSTEN TARKASTELU	41
6.1 Opettajien ja lukioiden taustatiedot	41
6.2 Opetuksen sisällöt ja laaja-alainen osaaminen lukion kotitaloudessa	44
6.2.1 Lukion kotitalousopetuksen sisällöt ja sisältöjen tärkeys	44
6.2.2 Laaja-alainen osaaminen	48
6.3 Opettajan työvälineet	53
6.4 Työtavat	57
6.5 Oppimiskäsitykset	59
6.6 Opettajien käsityksiä lukion kotitaloudesta	63
6.6.1 Opiskelijoiden valmiudet	63
6.6.2 Lukion kotitalouteen kohdistuvat asenteet	65
6.6.3 Yhteistyö muiden lukion oppiaineiden kanssa	66
6.6.4 Oppimisympäristöt lukion kotitaloudessa	68
6.6.5 Lukion kotitalousopetuksen suunnittelu	69
6.7 Yhteenveto	71
7 POHDINTA	73
7.1 Johtopäätökset	73
7.2 Luotettavuus	76
7.3 Kehittämisehdotukset ja jatkotutkimusaiheet	79
LÄHTEET	82
LIITTEET (4 kpl)	
Liite 1. Kyselylomake	
Liite 2. Saatekirje	
Liite 3. Esimerkki sisällönanalyysistä	
Liite 4. Aineiston jatkoanalyysi	

1 JOHDANTO

Yleissivistävän lukiokoulutuksen tärkeänä tehtävänä on vahvistaa sellaista osaamista, jota tarvitaan tulevaisuuden työelämässä, jatko-opinnoissa ja erilaisissa arjen tilanteissa. Yhteiskunnan muuttuessa myös osaamistarpeet muuttuvat, ja sen vuoksi Suomen lukiokoulutusta ollaan nyt uudistamassa. Lukiouudistuksen tavoitteena on lisätä Suomen lukiokoulutuksen vetovoimaa yleissivistävänä koulutuksena, joka kykenee vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan haasteisiin. Haasteita lukiokoulutukselle asettavat kehittyvän yhteiskunnan uudenlaiset tieto- ja taitovaatimukset sekä jatko-opiskelun ja työelämän muutokset. Tavoitteena on kehittää lukiokoulutuksen pedagogiikkaa, opiskeluympäristöjä ja toimintakulttuuria opiskelijälähtöisesti siten, että lukiokoulutus vastaa entistä paremmin tulevaisuuden monipuolisiin tarpeisiin. Osaamisen tarpeissa korostetaan ajattelun ja oppimaan oppimisen taitoja sekä laajaa oppiainerajat ylittävää ilmiöosaamista. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 19–23.)

Eduskunnan kotitalouden tukirengas ilmaisi tammikuussa 2018 kannanottonsa lukiokoulutuksen uudistamiseen kotitalouden osalta. Lukiouudistuksen tavoitteita tarkastellessa on vahvistunut käsitys siitä, että uudistuksen tärkeäksi teemaksi voidaan nostaa kotitalouden vahvistaminen lukiokoulutuksessa. Kotitalouden opetus Suomen ala- ja yläkouluissa on osa koko perusopetuksen taito- ja taideaineopetusta, jolla ei kuitenkaan ole yhtenäistä jatkumoa toisen asteen koulutukseen. Kotitalouteen keskittyviä talouskouluja ei enää ole, kotitalous puuttuu ammatillisesta koulutuksesta ja lukion kotitalousopetus on tällä hetkellä hyvin vähäistä. (Eduskunnan kotitalouden tukirengas 2018.) Suomessa Lukion opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2015) ei velvoita lukioita järjestämään kotitalousopetusta, vaan jokainen lukio voi halutessaan tarjota kotitaloutta osana paikallista soveltavaa kurssitarjontaansa. Koska monet uudet kotitalouden taidot eivät enää siirry sukupolvelta toiselle kodeissa, olisi koulutusjärjestelmämme kotitalousopetuksen yhtenäisellä jatkumolla kuitenkin merkittävä rooli myös aikuistuvien nuorten arjenhallinta- ja työelämätaitojen kehittymisessä (Eduskunnan kotitalouden tukirengas 2018).

Koko Suomen kaikista nuorille suunnatuista lukioista alle 15 % eli vain noin 50 lukiota tarjoaa kotitalouden valinnaiskursseja osana kurssitarjontaansa (Pitkänen 2017). Eduskunnan kotitalouden tukirengas (2018) onkin kannanotossaan vaatinut opiskelijoille tasa-

arvoa ja kaikkiin Suomen lukioihin mahdollisuuden opiskella kotitalouden valinnaiskursseja. Lukion kotitalouden oppimääräksi on ehdotettu yhdestä kolmeen kurssia, ja oppimäärän pohjalta voisi kehittää myös mahdollisuuden osallistua kotitalouden ylioppilaskokeeseen (Eduskunnan kotitalouden tukirengas 2018). Tällä hetkellä kotitalouskurssien lukumäärät vaihtelevat eri lukioissa yhdestä yhdeksään kurssiin ja lisäksi lukioissa on mahdollisuus suorittaa kotitalouden lukiodiplomi. Lukioiden opetussuunnitelmiin kirjattujen kotitalouden kurssikuvausten perusteella yleisimmät lukion kotitaloudessa käsitellyt sisällöt liittyvät ruokaosaamisen ja ruokakulttuurien sisältöalueeseen, mutta lukion kotitaloudessa käsitellään lisäksi myös kuluttaja- ja talousosaamisen sekä asumisen ja yhdessä elämisen sisältöjä. (Pitkänen 2017; Pitkänen & Pesonen-Leinonen 2017.) Lukion kotitalouden oppisisällöt eivät siis poikkea peruskoulun kotitalouden sisältöalueista, mutta lukiotasolla kotitaloudessa voidaan tavoitella myös sellaista osaamista, joka jää perusopetuksessa saavuttamatta.

Peruskoulun kotitalouden sisältöalueiden ohella lukion kotitalousopetus edistää monipuolisesti ja monitieteisesti sellaista osaamista, jota itsenäistyvät nuoret tarvitsevat tulevaisuudessa omassa arjessaan, jatko-opinnoissaan ja työelämässä. Kotitalousopetus tukeekin lukiokoulutuksen yleisiä tavoitteita ja laaja-alaista osaamista sekä kehittää nuorten valmiuksia itsenäiseen arjenhallintaan. (Pitkänen 2017; Pitkänen & Pesonen-Leinonen 2017.) Kotitalous on vahvasti yhteiskuntasidonnainen oppiaine, jossa seurataan yhteiskunnan muutosta ja liitetään opiskeltavat asiat käytännön arkielämään. Kotitalous-oppiaineen tietojen ja taitojen voidaankin sanoa olevan välttämättömiä opiskelijoiden oman elämän ja hyvinvoinnin kannalta. Työelämäosaamiseen kotitalous valmentaa edistämällä nuorten kykyä muun muassa kriittiseen ajatteluun, ongelmanratkaisuun, taloustaitoihin sekä teknologiaosaamiseen. (Eduskunnan kotitalouden tukirengas 2018.)

Se, millaiseen ja miten laaja-alaiseen osaamiseen lukion kotitaloudella tähdätään, on lukioiden kotitalouden kurssikuvausten perusteella hyvin oppilaitoskohtaista (Pitkänen 2017). Eroja selittää se, että valtakunnallisissa Lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2015) ei määritellä lukion kotitalousopetusta muuten kuin lukiodiplomin osalta. Tällä hetkellä lukioiden kotitalousopetus perustuu siis kotitalousopettajien itse tekemiin oppilaitoskohtaisiin suunnitelmiin, joita jokainen tekee omista lähtökohdistaan käsin, omien käsitystensä perusteella ja erilaisia työkaluja hyödyntäen. Eduskunnan kotitalouden tukirenkaan (2018) mukaan kotitalous olisikin tärkeää saada mukaan lukion kehittämissuunnitelmiin, lainsäädäntöön ja opetussuunnitelmatyöhön, mikä voisi yhtenäistää lukion kotitalouden opetusta valtakunnallisesti.

Lukion kotitalouden kurssikuvausten erojen lisäksi myös muissa aiemmissä tutkimuksissa on havaittu laadullisia eroja oppilaitoskohtaisten opetussuunnitelmien välillä (Hilmola 2009; Heinonen 2005; Pietilä & Toivanen 2000, 29). Opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksestä opetuksessa tutkineen Juha-Pekka Heinosen (2005, 26) mukaan oppilaitoskohtaisten opetussuunnitelmien laadullisten erojen taustalla onkin yleinen linjaus opetussuunnitelmatyön siirtämisestä kouluille ja opettajille itselleen. Valtakunnalliset opetussuunnitelmien perusteet antavat opetuksen suunnittelulle ja toteuttamiselle raamit, joiden puitteissa oppilaitokset ja opettajat saavat toimia melko vapaasti. Käsityön opetuksen suunnittelua ja toteutusta tutkineen Antti Hilmolan (2009, 37) mukaan opettajat kiinnittävät oman opetuksensa suunnittelussa ensisijaisesti huomiota oman oppilaitoksensa oppimisympäristöön ja oppilasainekseen sekä oppimistehtävien laadintaan. Vasta toissijaiselle huomiolle jäävät kaikille yhteisten valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteet (Hilmola 2009, 37). Koska oppimisympäristöt, oppilasaines ja muut käytännön opetustyöhön vaikuttavat tekijät sekä opettajien omat kokemukset ja käsitykset vaihtelevat oppilaitos- ja opettajakohtaisesti, ovat eri oppilaitosten ja eri opettajien laatimat opetussuunnitelmat luonnollisesti toisistaan poikkeavia.

Opetussuunnitelmatyötä kotitalousopetuksen kontekstissa tutkineen Katriina Sulosen (2004, 35) mukaan kotitalousopetuksen tulisi aina perustua valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan kirjattuun oppimiskäsitykseen, kotitaloustieteeseen sekä opettajan omaan näkemykseen kotitaloudesta oppiaineena. Sulonen (2004, 185) toteaa myös, että kotitalouden opetuksesta ja opettajista tarvitaan erilaisia näkemyksiä, sillä jokainen opettaja toimii yhteisten reunaehtojen puitteissa aina omalla persoonallaan. Koska lukion kotitalouden kursseille ei ole asetettu yhteisiä valtakunnallisia sisältöjä ja tavoitteita, on kiinnostavaa tietää, millaisiin opettajien omiin käsityksiin lukion kotitalouden opetus ja sen suunnittelu tällä hetkellä perustuu.

Kotitalouden aineenopetukseen liittyvä tutkimus on yksi kotitaloustieteen tärkeä tehtävä, sillä uuden tiedon avulla on mahdollista myös kehittää kotitalousopetusta (Rauma 2003). Lukion kotitalous on tärkeä kotitaloustieteen tutkimusaihe, sillä tutkimuksen avulla voidaan saada tietoa siitä, millaista lukion kotitalousopetus on ja miten sitä voitaisiin mahdollisesti kehittää. Tutkimustietoa tarvitaan myös tukemaan Eduskunnan kotitalouden tukirenkaan (2018) esittämää kannanottoa kotitalouden vahvistamisesta lukiokoulutuksessa. Tässä tutkielmassa kiinnostus kohdistuu opettajien subjektiivisiin käsityksiin. Tutkielman ontologiset kysymykset liittyvät siihen, millaista lukion kotitalouden opetus ja opetuksen

suunnittelu on sitä opettavien opettajien näkökulmasta. Tarkoituksena on kartoittaa ja kuvailla opettajien käsityksiä lukion kotitalouden opetukseen liittyvistä asioista ja opetuksen suunnittelusta ja päästä opettajien käsitysten kautta kiinni lukion kotitalousopetukseen – kotitaloustieteelliseen ilmiöön, jota ei ole aiemmin juurikaan tutkittu.

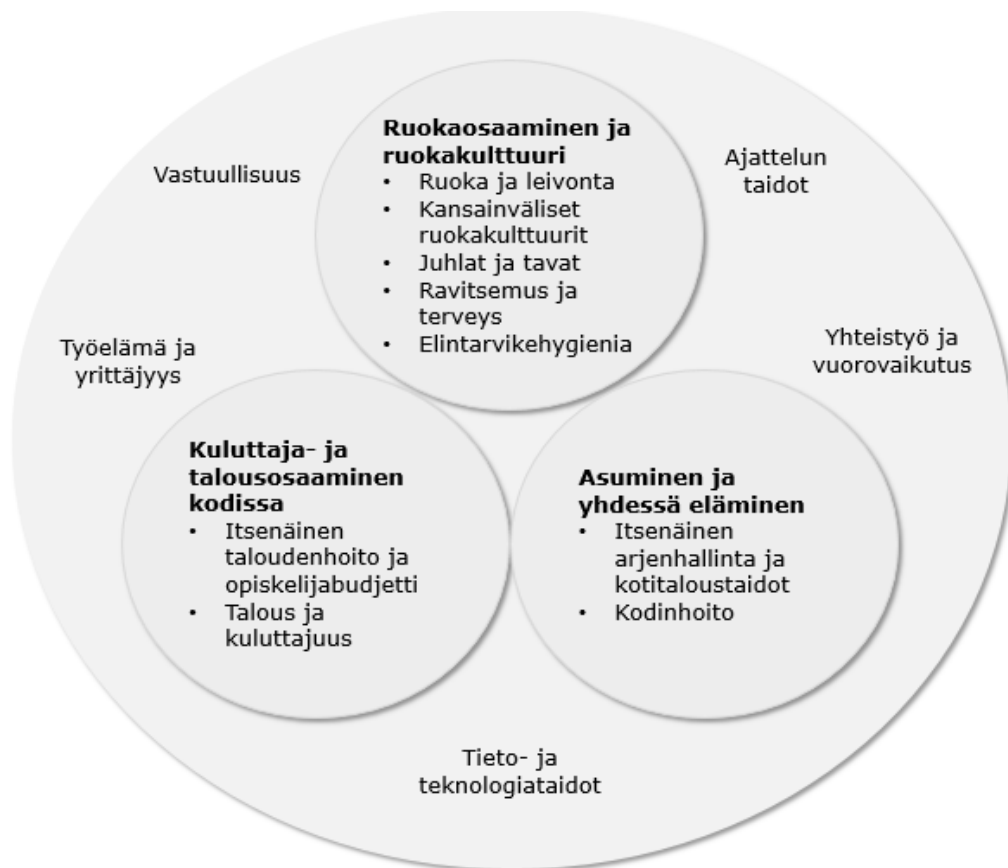
2 KOTITALOUS LUKION OPPIAINEENA

Kotitalousopetuksella on merkittävä yhteiskunnallinen tehtävä, sillä sen avulla on mahdollista suunnata kotitalouksien toimintaa sekä vaikuttaa laajasti yhteiskuntaan, talouteen ja kotitalouksien hyvinvointiin. Yhteiskunnan muuttuessa onkin tärkeää kehittää ja suunnata kotitalouden opetusta niin, että sillä voidaan tähdätä nykyisessä ja tulevaisuuden yhteiskunnassa tarvittavaan osaamiseen. (Kuusisaari 2016, 3.) Kansainvälisesti tarkasteltuna kotitalouden opetussuunnitelmalla on McCombien ja Hwangin (2017) mukaan kenties monimuotoisin historia verrattuna muihin oppiaineisiin, ja kotitalousopetuksen voidaankin sanoa kehittyneen vuosikymmenten saatossa aiempaa laaja-alaisemmaksi oppiaineeksi. Kuusisaaren (2016, 5) mukaan nykyisen kotitalousopetuksen ydintä luonnehtii laaja-alaisesti *”yhteiskunnan ajankohtaisten ilmiöiden seuraaminen ja vastuullisen arjen, ympäristön, teknologian ja kulttuurin hallintaan kasvaminen”*. Monimuotoisella, teoriaa ja käytäntöä integroivalla kotitalousopetuksella on paikkansa myös lukiotason opetuksessa, sillä esimerkiksi ruokaosaamisen ja ruokalukutaidon opetuksen avulla voidaan edistää itsenäistyneiden nuorten hyviä elintapoja ja ennaltaehkäistä epäterveellisen ruokavalion aiheuttamia sairauksia sekä edistää ajattelun taitoja ja kykyä tehdä kestäviä valintoja. Lukiolaiset ovat otollinen kohderyhmä kotitalousopetukselle, sillä he ovat aikuistumassa ja tulevat tarvitsemaan arjenhallinnan ja ajattelun taitoja alkaessaan huolehtia itsestään ja omasta kotitaloudestaan. (Nanayakkara, Margerison & Worsley 2017.)

2.1 Lukion kotitalous Suomessa

Kotitalousopetuksen sisällöt ja tavoitteet on määritelty Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014, 437–441) valtakunnallisesti, mutta lukion kotitalousopetukselle ei ole olemassa valtakunnallisia ohjeita muuten kuin lukiodiplomin osalta. Vaikka kotitalous-oppiaine ei sisälly Lukion valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin (Opetushallitus 2015), on jokaisella lukiolla mahdollisuus halutessaan sisällyttää kotitalouden valinnaiskursseja osaksi paikallista soveltavaa kurssitarjontaan. Valinnaisten kotitalouden kurssien järjestäminen ja kurssien sisällöt, tavoitteet ja suoritustavat ovat siis kokonaan koulutuksenjärjestäjän päätettävissä. Suomen lukioissa järjestettävän kotitalousopetuksen yleisyys, laajuus ja sisältö kartoitettiin keväällä 2017, jolloin selvisi, että

kotitalousopetuksen järjestäminen Suomen lukioissa on melko vähäistä. Suurin osa lukioista ei tarjoa kotitalouden kursseja, mutta Suomessa on myös sellaisia lukioita, joissa kotitaloutta tarjotaan peräti yhdeksän kurssin verran. Yleisintä kuitenkin on, että kotitaloutta tarjotaan lukiossa kahden kurssin verran sekä lukiodiplomin muodossa. (Pitkänen 2017, 24–25; Pitkänen & Pesonen-Leinonen 2017.)

KUVIO 1. Sisältöalueet (pienet ympyrät) ja laaja-alainen osaaminen (uloin ympyrä) Suomen lukioiden kotitalousopetuksessa (Pitkänen 2017, 31)

Lukion kotitalouden sisällöt eivät poikkea peruskoulun kotitalouden sisältöalueista. Vaikka perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2014, 437) tavoitteissa painotetaan kotitalousopetuksen luovan perustan kestävään asumiseen, ruokaosaamiseen ja kuluttajuuteen, ei kotitalousopetuksessa ole käytännössä painotettu kaikkia sisältöalueita tasapuolisesti yhtä paljon (Venäläinen 2015, 170). Lukiokurssien kuvausten perusteella lukion kotitalousopetuksessa on painotettu eniten ruokaosaamista ja ruokakulttuureja, ja myös peruskoulun kotitalousopettajat ovat painottaneet kotitalouden opetuksessaan eniten ravitsemuksen ja ruokakulttuurien sisältöjä (Venäläinen 2015, 82–83). Ruokaosaamiseen verrattuna lukion kotitalouden kurssikuvauksiin onkin sisältynyt selvästi vähemmän kuluttaja- ja talousosaamista sekä kodinhoitoa. Myös peruskoulun kotitaloudessa

on painotettu kuluttajuuteen liittyviä sisältöjä vain vähän, ja opettajat ovat kokeneet kuluttajuuteen ja yhteiskuntaan liittyvien sisältöjen opettamisen vaikeimpana aiheena kotitalousopetuksessa (Venäläinen 2015, 82–83). Kotitalouden sisältöalueiden lisäksi lukion kotitalouden kurssikuvauksissa on huomioitu monipuolisesti laaja-alaisen osaamisen kehittyminen, mikä tukee myös lukion yleissivistävää tehtävää. (Pitkänen 2017, 31–32.) Kuviossa 1 on esitetty lukion kotitalouden sisältöalueet ja taulukossa 1 laaja-alainen osaaminen lukion kotitaloudessa.

TAULUKKO 1. Laaja-alainen osaaminen lukion kotitaloudessa (Pitkänen 2017, 32)

LAAJA-ALAINEN OSAAMINEN LUKION KOTITALOUSOPETUKSESSA				
Ajattelun taidot	Yhteistyö ja vuorovaikutus	Tieto- ja teknologiataidot	Vastuullisuus	Työelämä ja yrittäjyys
<ul style="list-style-type: none"> - aiemmin opitun kertaaminen, soveltaminen, syventäminen ja laajentaminen - itsenäisyys - luovuus ja innovaatio - arviointikyky - kriittisyys - ongelman-ratkaisu 	<ul style="list-style-type: none"> - työskentely pareittain ja ryhmissä - neuvottelu-taidot - huomioonotto - tasa-arvo 	<ul style="list-style-type: none"> - tiedonhankinta - tietojen vertailu ja arviointi - kirjallinen työskentely - käsitteiden ja terminologian hallinta - teknologian käyttö - medialukutaito 	<ul style="list-style-type: none"> - kestävä elämäntapa ja valinnat - ympäristö-myönteisyys - tietoisuus omasta ja yhteiskunnan toiminnasta - globaali kestävä kehitys - kulttuuri-tietoisuus 	<ul style="list-style-type: none"> - urasuunnittelu - tuottava ja taloudellinen toiminta - projekti-työskentely

2.2 Lukion kotitalous kansainvälisesti

Eri maiden opetussuunnitelmat ja koulujärjestelmät poikkeavat toisistaan, ja samankin oppiaineen opetuksella voi olla erilaisia tavoitteita ja sisältöjä eri maissa. Opetussuunnitelmien kansainvälinen vertailu onkin mielenkiintoista, ja silloin huomio kiinnittyy siihen, millaisia eroja tai yhtäläisyyksiä eri maiden opetussuunnitelmien välillä on. (Jyrhämä, Hellström, Uusikylä & Kansanen 2016, 79.) Myös kotitalouden oppiaine saa erilaisia piirteitä ja painotuksia kunkin maan tai alueen paikallisesta opetussuunnitelmasta riippuen, sillä kotitalous on hyvin kulttuuri- ja yhteiskuntasidonnainen oppiaine (Benn 2012). Kotitalousoppiaineella eri muodoissaan ja eri puolilla maailmaa on pitkä ja monimuotoinen historia, ja kotitaloutta on opetettu pitkään ympäri maailman myös lukiotason koulutuksessa. Kotitalouden monimuotoisuus liittyy toisaalta oppiaineen laaja-alaiseen luonteeseen, ja toisaalta oppiaineen aika- ja kulttuurisidonnaisuuteen. Kotitalous voidaan nähdä enemmän esimerkiksi yhteiskunnallisena ja talousosaamiseen tähtäävänä oppiaineena tai taito- ja

taideaineena, jolla tähdätään ruoka- ja kodinhoidon osaamiseen tai tekstiilityötaitoihin. Perinteisesti kotitalousopetus on painottunut tekniseen osaamiseen ja sitä on pidetty lähinnä tyttöjen oppiaineena, jossa opetellaan laittamaan ruokaa sekä hoitamaan kotia ja tekstiilejä. (McCombie & Hwang 2017.)

1800-luvun loppupuolella ympäri maailmaa aloitetun kotitalousopetuksen tarkoituksena oli alun perin kouluttaa naisia huolehtimaan omasta ja mahdollisesti myös oman perheensä ulkopuolisista kotitalouksista (Benn 2012; Hjalmskog 2012) – opetuksella siis tähdättiin sekä arjenhallintaan että työelämätaitoihin jo yli sata vuotta sitten. Reilun vuosisadan ajan kotitalousopetuksella onkin ollut tärkeä rooli yksilöiden ja perheiden jokapäiväisessä elämässä. Kotitalouden oppiaine on saanut myös uusia piirteitä ajan myötä, ja opetuksessa on alettu kiinnittää huomiota myös laajempiin yhteiskunnallisiin aiheisiin, kuten globaaliin kestävään kehitykseen. (Lorek & Wahlen 2012.) Nykyisin monissa maissa kotitalous on pakollinen oppiaine sekä tytöille että pojille, ja sitä opetetaan joko peruskoulu- tai lukiotasolla tai molemmissa (Benn 2012). Viime vuosina useissa maissa ympäri maailmaa on havaittu nuorten kotitaloustaitojen ja esimerkiksi ruokaan liittyvän tiedon heikentyneen menneisiin vuosikymmeniin verrattuna, ja sen vuoksi onkin kiinnostuttu kotitalouden sisältöalueiden sisällyttämisestä tai palauttamisesta lukioasteen koulutukseen siellä missä oppiaine ei ole kuulunut opetussuunnitelmaan. (Nanayakkara, Margerison & Worsley 2017; Lichtenstein & Ludwig 2010.)

Irlannissa kotitalous on kaikille yhteistä ja laaja-alaista

Irlannissa kotitalous (*Home Economics*) kuuluu lukiotason pakollisiin oppiaineisiin ja oppiaineen voi sisällyttää myös ylioppilastutkintoa vastaavaan *Leaving Certificate* -tutkintoon. Irlannissa toimiva opetusalan neuvosto *National Council for Curriculum and Assessment* (NCCA) on julkaissut vuonna 2002 lukiotason (*Senior Cycle*) kotitalouden opetussuunnitelman, joka on yhä käytössä. Opetussuunnitelman mukaan lukiotason kotitalousopetus kehittää tietoja ja taitoja, joita nuoret tarvitsevat tulevaisuudessa kodeissaan, jatko-opinnoissaan, työelämässä ja muissa elämäntilanteissa. Tavoitteissa korostetaan muun muassa ravitsemus- ja kuluttajaosaamista sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Näiltä osin opetussuunnitelma ei juurikaan poikkea suomalaisen peruskoulun kotitalouden opetuksen tavoitteista. Irlannin lukiotason kotitalouden opetussuunnitelmassa on kuitenkin erityisesti korostettu työelämätaitojen merkitystä ja sitä, että esimerkiksi ruoka-, matkailu-, vaate- tus-, terveys- tai sosiaalialalle hakeutuville nuorille lukion kotitalous tarjoaa erinomaisen

oppimisympäristön tulevaisuutta ajatellen. (NCCA 2002, 2.) Työelämän eri aloille tähtääminen osoittaa sen, kuinka laaja-alaisena oppiaineena kotitalous nähdään Irlannissa myös käytännön tasolla.

Irlannissa lukiotason kotitalouden opinnot rakentuvat kaikille yhteisistä opinnoista (80 %) sekä valinnaisista opinnoista (20 %). Kaikille yhteiset opinnot koostuvat ruokaosaamisesta, kotitalous- ja kuluttajaosaamisesta sekä yhteiskuntaopista. Valinnaiset opintokokonaisuudet liittyvät asumiseen, pukeutumiseen ja tekstiileihin sekä yhteiskuntaoppiin. Opettaja päättää yhdessä opiskelijoiden kanssa siitä, mikä valinnainen opintokokonaisuus suoritetaan. Opetussuunnitelmaan on kirjattu jokaisen opintokokonaisuuden osalta tarkat sisällöt ja tavoitteet, joiden pohjalta opetus järjestetään. Kotitalouden opetus jakautuu teoriaopetukseen (*theory*) ja käytännön opetukseen (*practice*), joista järjestetään omat oppituntinsa. Yhden kotitalouden oppitunnin pituus on 40 minuuttia ja ainakin kerran viikossa tulisi olla kaksoistuntin mittainen opetuskerta käytännön harjoituksia varten. (NCCA 2002, 6, 8–41.)

Irlannissa lukion kotitalouden opetussuunnitelmassa on annettu jokaisen opintokokonaisuuden aiheiden käsittelyyn useita valmiita ideoita käytettävistä työtavoista. Kotitalousopetuksessa käytetään toiminnallisia ja opiskelijoita aktivoivia opetusmenetelmiä myös teoriatunneilla. Opettajakeskeisen luennoinnin tai kyselyn sijaan esimerkiksi avioliittoon tai vastuulliseen kaupassakäyntiin liittyviä teoriatuntien aiheita käsitellään toiminnallisin menetelmin. Opetussuunnitelma ohjaakin opettajia valitsemaan teoriaopetuksen työtavoiksi vaihtelevia, toiminnallisia menetelmiä kuten roolileikkiä, tiedonhakua erilaisista lähteistä tai erilaisiin tuotteisiin tutustumista. Lisäksi opettajia on suositeltu käyttämään lukion kotitalouden opetuksessa muun muassa kirjoja, videoita ja tietokoneohjelmia. (NCCA 2002, 6, 8–41.)

Australiassa edistetään ruokalukutaitoa

Australiassa Victorian osavaltiossa lukiotason (*senior secondary school*) kotitalouden opetuksessa on alettu korostaa ruokalukutaitoa. Vuonna 2016 *Victorian Curriculum and Assessment Authority* (VCAA) teki Nanayakkaran, Margerisonin ja Worsleyn (2017) mukaan innovatiivisen ratkaisun nimetessään lukioon uuden *Food Studies* -oppiaineen, jossa tarkastellaan ruokaa laaja-alaisena ilmiönä ja jonka keskeisenä tavoitteena on edistää nuorten ruokalukutaitoa. Lukiolaisille suunniteltu *Food Studies* -oppiaine koostuu neljästä osa-

alueesta, jotka liittyvät ruuan alkuperään, ruokatuotantoon, jokapäiväisiin ruokavalintoihin sekä ruokaan liittyviin haasteisiin ja tulevaisuudennäkymiin. (VCAA 2016.)

Kotitalouden ruokaosaamisen ja ruokakulttuurien sisältöalueeseen verrattavassa *Food Studies* -oppiaineessa tarkastellaan muun muassa ruuan eettisiä puolia ja oikeudenmukaisuutta ruokajärjestelmässä sekä ruuan yhteyttä terveyteen, hyvinvointiin ja ympäristöön. Ruokaosaamista viedään oppiaineessa pidemmälle kuin peruskoulun kotitalousopetuksessa. Aiheet sopivatkin paremmin käsiteltäväksi lukiotasolla, sillä ruokalukutaidon kehittyminen vaatii kokonaisvaltaista ajattelun taitojen ja kriittisen ajattelun kehittymistä. Australiassa ruoka-alan ammattilaiset ovat pitäneet ruokalukutaidon sisällyttämistä lukio-opetukseen tärkeänä uudistuksena nuorten terveyden ja tulevaisuuden kannalta, sillä nuorten ruoka- ja ravitsemusosaamisen on huomattu heikentyneen. Opintojen on uskottu kannustavan myös ruoka-alasta kiinnostuneita lukiolaisia suunnittelemaan omia jatko-opintojaan ja urasuunnitelmiaan. Ennen kaikkea ruokalukutaidon opinnot voivat edistää nuorten terveellisiä ruokailutottumuksia sekä auttaa tekemään viisaampia valintoja ja ymmärtämään ruuan merkitystä yhteiskunnassa. (Nanayakkara, Margerison & Worsley 2017.)

Yhdysvalloissa painotetaan talous- ja kuluttajaosaamista

Yhdysvalloissa lukiotason (*secondary school*) kotitalouden painotuksia on muutettu vuosikymmenten saatossa yhteiskunnan ja opiskelijoiden tarpeiden mukaan. Aiemmin opetuksessa painotettiin teknisiä kotitaloustaitoja ja sitä opiskelivat lähinnä tytöt tavoitteenaan oppia hoitamaan kotia ja laittamaan ruokaa. 1990-luvulla oppiaineen nimi muutettiin ja oppisisältöjä laajennettiin myös muihin perhettä ja yhteiskuntaa koskeviin aiheisiin, kuten kuluttajaosaamiseen, vanhusten ja lasten hoitoon sekä ravitsemukseen. *Home Economics* -nimen koettiin antavan oppiaineesta liian stereotyyppisen kuvan ja sen vuoksi uudistettu kotitalouden opetus sai nimekseen *Family and Consumer Sciences* – vapaasti suomennettuna perhe- ja kuluttajatieto. (McCombie & Hwang 2017.)

Kotitalous on lukiosta riippuen joko pakollinen tai valinnainen oppiaine Yhdysvalloissa. Koska oppiaineen suosion ja kehittymisen kannalta on tärkeää opettaa niitä sisältöjä, jotka vastaavat opiskelijoiden ja yhteiskunnan tarpeisiin, on kotitalouden opetuksessa alettu painottaa nykyisin eniten kuluttajuuteen ja rahankäyttöön liittyviä aiheita. Joissain oppilaitoksissa opiskelijoilla on kuitenkin myös mahdollisuus erikoistua kotitalouden eri aihealueisiin,

kuten ruokaan ja lastenhoitoon. (McCombie & Hwang 2017.) Kotitalous-oppiaineen uudistumista ja nykyistä roolia on kuitenkin kritisoitu, sillä myös Yhdysvalloissa on havaittu nuorten ruoka- ja ravitsemusosaamisen heikentyneen ja ylipainon yleistyneen, ja sen vuoksi ruuanlaittotaitoja ja ravitsemusosaamista olisi tärkeää edelleen painottaa lukioiden kotitalousopetuksessa (Lichtenstein & Ludwig 2010).

Etelä-Koreassa tähdätään ammatilliseen osaamiseen

Etelä-Koreassa lukiokoulutus jakautuu yleiseen ja ammatilliseen koulutukseen, ja molemmissa lukiokoulutuksen tyypeissä on kotitalouden oppiaineella pitkä historia. Lukion opetussuunnitelma on jaettu neljään ohjelmaan (*humanities* – ihmistieteet, *science* – luonnontieteet, *vocational education* – ammatillinen koulutus ja *art* – taide), joista jokainen opiskelija valitsee yhden ohjelman omien tulevaisuuden suunnitelmiansa perusteella. Jokaiseen ohjelmaan sisältyy kaikille yhteisiä opintoja sekä valinnaisia opintoja. Kotitalous (*Home Economics*) on lukion opetussuunnitelmassa osa teknologiakoulutusta (*Technical Education*). Kotitalouden kurssivalikoima ja opetussisällöt ovat laajoja ja monialaisina. Eniten opetuksessa painotetaan käsitöitä, vaatekäsittelyä ja tekstiilejä, sen sijaan kuluttajaosaamista ei ole juurikaan painotettu. (McCombie & Hwang 2017.) Uusimmassa Etelä-Korean lukiokoulutuksen opetussuunnitelmassa kotitalous-oppiaineeseen on sisällytetty valinnaisia sisältöjä liittyen terveyteen ja hyvinvointiin, kauneuteen, turismiin ja vapaa-aikaan, ruuanvalmistukseen ja ruokateollisuuteen sekä tekstiileihin ja vaatekäsittelyyn. Laajojen oppisisältöjen avulla tavoitellaan sekä ammatillista että kotitalouksissa tarvittavaa monipuolista osaamista. (Park 2017.)

Perinteisesti kotitaloutta ovat opiskelleet Etelä-Korean lukioissa pelkästään tytöt, poikien opiskellessa muita ammatillisiin opintoihin lukeutuvia oppiaineita. Opinto-ohjelmasta riippumatta kaikkien tyttöjen tuleekin opiskella vapaavalintaisia kotitalouden opintoja tietyn opintopistemäärän verran. (McCombie & Hwang 2017.) Kotitalouteen lukion oppiaineena on kuitenkin suhtauduttu Etelä-Koreassa melko välinpitämättömästi, sillä teknologiaopintoihin kuuluvilla oppiaineilla ei ole ollut merkitystä lukion jälkeisiin jatko-opintoihin hakutuessa. Perinteisesti vanhemmilla on ollut tapana alkaa valmistella lastensa opintoja ja uraa jo varhaisessa vaiheessa, ja siksi lukio-opinnoissakin halutaan panostaa sellaisiin oppiaineisiin, jotka sisältyvät yliopistojen pääsykoevaatimuksiin. (Yi 1997.) Yin (1997) mukaan koekeskeisessä lukiokoulutuksessa onkin laiminlyöty ja vähätelty kotitalous-oppiaineen laaja-alaista ja tärkeää merkitystä.

3 OPETUKSEN SUUNNITTELU JA KÄYTÄNTEET

Opetuksen suunnittelua voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista – kansainvälisesti, valtakunnallisesti, oppilaitos-, oppilas- tai opettajakohtaisesti. Opettajan näkökulmasta tarkasteltuna keskeinen tekijä opetuksen suunnittelussa on opettajan oma didaktiikka, oma käsitys siitä, miten opettaa. Opettajan oman opetuksen suunnittelua ja käytänteitä ohjaavat muun muassa valtakunnalliset opetussuunnitelmien perusteet sekä opettajan omat käsitykset oppimisesta ja opetuksesta. Opettajan käsitykset perustuvat tietoon, uskomuksiin ja kokemuksiin, jotka myös muokkaavat opettajan didaktiikkaa jatkuvasti. (Jyrhämä ym. 2016, 79.) Tutkimusten mukaan opettajien omat kokemukset opettajan työstä ovat tärkeimpiä opetuksen suunnittelua ohjaavia tekijöitä, kun taas valtakunnalliseen tai koulukohtaiseen opetussuunnitelmaan kirjatut tavoitteet ohjaavat opettajien tekemää oman opetuksen suunnittelutyötä melko vähän. Opettajat kiinnittävät opetuksen suunnittelussa ensisijaisesti huomiota oppimisympäristöön ja oppilaisaineeseen liittyviin tekijöihin eli opetuksen organisointiin sekä oppimistehtävien laadintaan ja oppilaiden taito- ja motivaatiotekijöihin. (Hilmola 2009, 33–37). Seuraavaksi tässä luvussa tarkastellaan lähemmin niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat opettajan tekemään oman opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Näitä tekijöitä ovat opetussuunnitelma sen monissa muodoissaan, oppimiskäsitykset, käytössä olevat työvälineet, oppilaisaines, oppimisympäristöt ja työtavat sekä kollegiaalisen yhteistyön mahdollisuudet.

3.1 Uudistuvat opetussuunnitelmat ja oppimiskäsitykset kehittävät opetustyötä

Opetussuunnitelma eri tasoinen on käsitteenä moniselitteinen ja kompleksinen, eikä siitä voida luoda täysin yksiselitteistä määritelmää (Heinonen 2005, 26). Kirjoitettu opetussuunnitelma on valtakunnallisen, paikallisen ja oppilaitoskohtaisen tason filosofinen ja pedagoginen asiakirja, joka osoittaa tärkeät päämäärät ja tukee opettajan työtä ja oppilaiden oppimista. Toimeenpantu opetussuunnitelma perustuu opettajan tekemään tulkintaan kirjallisesta opetussuunnitelmasta, siihen mitä valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet tarkoittavat omassa opetustyössä, omassa koulussa ja omien oppilaiden kanssa. (Uusikylä & Atjonen 2005, 55.) Varsinaista opetustapahtumaa voidaankin kutsua toteutuvaksi opetussuunnitelmaksi. Toteutuneesta tai koetusta opetussuunnitelmasta puhuttaessa tarkastellaan puolestaan opetussuunnitelman toteutumista eri näkökulmista, kuten oppilaan

kannalta. (Jyrhämä ym. 2016, 78–79.) Kirjallinen opetussuunnitelma on myös hallinnon väline, joka säätelee muun muassa koulujen rahoitusta (Uusikylä & Atjonen 2005, 55). Opetussuunnitelmalla on siis monta tehtävää ja päämäärää, ja käsitteen monitahoisuutta onkin Heinosen (2005, 26) mukaan pyritty vuosien saatossa ratkaisemaan siirtämällä opetussuunnitelmatyötä enemmän sinne missä suunnitelmia käytännössä toteutetaan, eli kouluille ja opettajille.

Vielä 1980-luvulla opetussuunnitelmatyö oli vahvasti keskusjohtoista, ja opetussuunnitelmien perusteissa korostui yksityiskohtainen normiohjaus, jota myös kotitalousopetuksessa pyrittiin noudattamaan. 1970- ja 1980-luvuilla työuransa aloittaneiden kotitalousopettajien kokemusten mukaan yksityiskohtaiset opetussuunnitelmat tulivat tuolloin kouluhallitukselta ja opettajat noudattivat niitä parhaansa mukaan, kyseenalaistamatta ja mahdollisimman tarkasti. Kotitalouden opetussuunnitelmissa korostettiin tuolloin opettajajohdosta mallioppimista, jossa kaikki oppilaat tekivät samat harjoitukset samaan aikaan samalla tavalla opettajan näyttämän esimerkin mukaan. (Sulonen 2004, 31–34.) Erilaisissa työympäristöissä ja erilaisten oppilaiden kanssa työskennelleet, kouluttautuneet opettajat kokivat kuitenkin turhautuneisuutta siitä, että kaikkien tuli noudattaa samaa, tarkkaa opetussuunnitelmaa ja tyytyä yhtenäisiin oppimateriaaleihin (Uusikylä & Atjonen 2005, 59). 1980-luvun loppupuolelle saakka koulun työskentelyä ja oppimista voidaan sanoa leimanneen behaviorismi ja passiivinen tiedonkäsitys – valmiin tiedon vastaanotto ja varastointi. Behavioristiseen oppimiskäsitykseen liittyy ajatus tiedon siirrettävyydestä, siitä että tieto on valmista sellaisenaan ja se voidaan jakaa pienempiin osiin siirrettäväksi oppilaille. (Kivilehto 2011, 19–20.)

Merkittävä käänne suomalaisessa opetussuunnitelmatyössä tapahtui vuoden 1994 opetussuunnitelmauudistuksessa, jonka myötä uudistuivat niin yleiset oppimiskäsitykset kuin opetuksen suunnittelun käytänteetkin. Opetusministeriössä ja kouluhallituksessa alettiin pikkuhiljaa luottaa siihen, että paikallisia oloja tuntevilla opettajilla voisi olla riittävästi asiantuntemusta tehdä omaan opetukseen ja koulukohtaiseen opetussuunnitelmaan liittyviä päätöksiä (Uusikylä & Atjonen 2005, 59). Uudistuksen myötä opetussuunnitelmien laadinnassa alkoi korostua opettajien omakohtainen osallistuminen ja oman opetustyön suunnittelu. Koulutuksen kehittäminen ja opetuksen suunnittelu alkoivat pohjautua keskusjohtoisten mallien sijaan enemmän paikalliseen ja koulukohtaiseen opetussuunnitelmatyöhön (Kivilehto 2011, 20.) Uudistus merkitsi Uusikylän ja Atjosen (2005, 62) mukaan sitä, että *”suuri osa opetusta koskevasta suunnitteluoikeuksista, -vapauksista ja -velvollisuuksista on annettu opettajille”*. Opettajat eivät olleet enää sidottuja ennalta määrättyihin työtappoihin

ja oppimateriaaleihin, vaan jokainen sai suunnitella oman opetuksensa käytänteitä parhaaksi katsomallaan tavalla.

Opettajien suunnitteluvapauden myötä opetussuunnitelmien perusteita alettiin soveltaa paikallisiin ja koulukohtaisiin muotoihin. Heinosen (2005, 26) mukaan opetussuunnitelma-käsitteen hajanaisuus ja suunnittelutyön siirtäminen kouluille ja opettajille itselleen on kuitenkin johtanut siihen, että koulujen omat oppilaitoskohtaiset opetussuunnitelmat voivat erota laadullisesti hyvinkin paljon toisistaan valtakunnallisesti tarkasteltuna. Oppilaitoskohtaisten opetussuunnitelmien välisten erojen taustalla voi olla useita syitä. Opettajat laativat omia suunnitelmiaan omien käsitystensä pohjalta ja erilaisista lähtökohdista, hyödyntäen erilaisia työkaluja sekä omaa hiljaista tietoaan opetuksen suunnittelussa. Toki opetussuunnitelmien eroihin vaikuttavat myös paikalliset tekijät, koulujen erilaiset resurssit sekä oppilasainekseen liittyvät tekijät. Myös Pietilän ja Toivasen (2000) tekemä selvitys peruskoulujen opetussuunnitelmista on osoittanut peruskoulujen omien oppiainekohtaisten opetussuunnitelmien välillä olevan merkittäviä laadullisia eroja. Osa kouluista on laatinut opetussuunnitelmien kurssikuvaukset vain muutamien ranskalaisin viivoin, kun taas osa kuvaa suunnitelmissaan tarkasti kurssien tavoitteet, sisällöt, opetusmenetelmät ja arvioinnin (Pietilä & Toivanen 2000, 29).

1990-luvun opetussuunnitelmauudistus edusti myös uudenlaista käsitystä oppimisesta. Teknologian kehittyessä ja tiedon käsityksen muuttuessa yleissivistävän koulutuksen lähtökohdaksi alettiin asettaa uusia tavoitteita liittyen tietokokonaisuuksien hallintaan ja kykyyn arvioida asioita samanaikaisesti eri tiedonalojen näkökulmista. Uudenlaisen ajattelutavan ja oppimistavoitteiden myötä alettiin korostaa ajattelun taitojen kehittämistä sekä aktiivista ja luovaa oppimiskäsitystä, jossa irrallisten asiasisältöjen sijaan korostuu asiakokonaisuuksien hallinta. Konstruktivistista oppimiskäsitystä ja uudenlaisia oppimistavoitteita edustavaa 1990-luvun opetussuunnitelmauudistusta voidaankin pitää 1970-luvun peruskouluun siirtymisen jälkeen yhtenä suurimmista suomalaisen koulujärjestelmän uudistuksista. (Kivilehto 2011, 19–20.)

Nykyisissä valtakunnallisissa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014) sekä Lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2015) oppimiskäsitys kuvataan siten, että sen voidaan tulkita edustavan konstruktivistista oppimiskäsitystä sosiokonstruktivistisin ja sosiokulttuurisin elementein (Kuusisaari 2016, 66). Esimerkiksi Lukion opetussuunnitelman perusteissa opiskelijan todetaan oppivan rakentamalla uutta

tietoa ja syventämällä osaamistaan aikaisempien kokemusten ja tietojen pohjalta vuorovaikutuksessa muiden opiskelijoiden, opettajien, asiantuntijoiden ja yhteisöjen kanssa (Opetushallitus 2015, 14), mikä viittaa vahvasti sosiokonstruktivistiseen oppimiskäsitykseen. Uusissa opetussuunnitelmissa korostetaan oppilaan aktiivista toimijuutta ja todetaan oppimisen olevan seurausta opiskelijan aktiivisesta, tavoitteellisesta ja itseohjautuvasta toiminnasta. Opetus tulisikin järjestää oppilaan aktiivisuutta ja oppimaan oppimisen taitoja tukien. (Opetushallitus 2014, 17; Opetushallitus 2015, 14.) Opetussuunnitelmien perusteet ohjaavat opettajien työtä, mutta vasta opettajien oman ajattelun ja toimintatapojen muuttuessa voivat koulut ja opetuskin muuttua opetussuunnitelmien tavoittelemaan suuntaan ja niiden edustamien oppimiskäsitysten mukaisiksi (Kuusisaari 2016, 70).

Tietyn oppimiskäsityksen soveltaminen käytännön opetukseen vaatii opettajalta käsitteiden sisäistämistä sekä rohkeutta, kannustusta ja pohdintaa yhdessä kollegoiden kanssa (Sulonen 2004, 83). Oppimiskäsitysten tai oppimiseen liittyvien käsitteiden sisäistäminen puolestaan edellyttää käsitteisiin perehtymistä eli opiskelua (Kuusisaari 2016, 67). Sulosen (2004, 83) mukaan oppimiskäsityksiä ei juurikaan hyödynnetä tietoisesti kotitalousopetuksen suunnittelussa, sillä *”kotitalousopettajilla ei todennäköisesti ole riittävästi tietoa erilaisista oppimiskäsityksistä ja niiden soveltamisesta opetukseen”*.

Sulosen (2004, 83) tutkimuksessa opetussuunnitelman perusteiden mukainen konstruktivistinen oppimiskäsitys ohjasi opettajien tekemää suunnittelutyötä riippuen siitä, miten opettajat olivat sisäistäneet käsitteen ja osanneet soveltaa sitä käytäntöön. Myös Kuusisaari (2016, 66) teki tutkimuksessaan havainnon siitä, että konstruktivistisen oppimiskäsityksen soveltaminen kotitalousopetuksen suunnitteluun on opettajille haastavaa, vaikka konstruktivismi tunnettaisiinkin käsitteellisellä tasolla. Pitkän työuran tehneet kotitalousopettajat ovat käyneet vuosikymmenten takaisen, behavioristista oppimiskäsitystä korostavan opettajankoulutuksen, joka edelleen vaikuttaa monien opettajien oppimiskäsitykseen ja toimintaan. Uudenlaisen oppimiskäsityksen sisäistäminen vaatiikin opettajan oman ajattelun kehittämistä ja tietoista perehtymistä oppimiskäsitysten teoreettisiin taustoihin. (Sulonen 2004, 44.) Opettajat eivät aina myöskään tunnista omia oppimiskäsityksiään, vaan ne voivat heijastella opetuksen suunnitteluun ja käytänteisiin tiedostamatta. Jotta oppimiskäsitys voi toimia tietoisien kehittämisen ja opetuksen suunnittelun lähteenä, tulee opettajan tunnistaa omat käsityksensä oppimisesta ja tuntea keinot teoreettisten käsitysten soveltamisesta käytäntöön. (Kuusisaari 2016, 67.) Sulosen (2004, 177) mukaan eri-

laisiin oppimiskäsityksiin ja niiden sovellutuksiin perehtyminen paitsi edistää kykyä hyödyntää teoreettista tietoa käytännön opetustyöhön, myös kasvattaa opettajien uskoa omaan ammattitaitoon.

3.2 Opetuksen ja suunnittelun työvälineet opettajan työn tukena

Opettajat käyttävät työssään monenlaisia työvälineitä, joista keskeisimpiä ovat opetussuunnitelmien perusteet ja oppimateriaalit. Työvälineitä käytetään opetuksen suunnittelun tukena ja opetuksessa esimerkiksi oppikirjojen muodossa. Peruskoulun kotitalousopettajista yli 90 prosenttia on ilmoittanut käyttävänsä työssään sekä valtakunnallisia että paikallisia opetussuunnitelman perusteita. Paikallista opetussuunnitelmaa on käytetty eniten sisältöjen ja tavoitteiden tarkistamiseen, opetuksen suunnitteluun ja oppilasarviointiin. Ne opettajat, jotka eivät ole käyttäneet työssään opetussuunnitelmia, ovat ilmoittaneet syyksi opettavansa oppikirjan mukaan. Opetuksessa käytetyistä oppimateriaaleista selvästi suosituin on ollut kotitalouden oppikirja, jota peruskoulun kotitalousopettajat ovat käyttäneet opetuksessaan usein tai lähes aina. Muita tärkeimpiä oppimateriaaleja ovat muut kotitalouden kirjat, itse tehdyt materiaalit ja verkkomateriaalit. (Venäläinen 2015, 81–82, 87–88.)

Oppimateriaalit ovat opettajan työkaluja, joita hyödynnetään sekä opetuksessa että opetuksen suunnittelussa. Heinosen (2005, 132) mukaan opettajien mielestä hyvä oppimateriaali on selkeä, innostava ja motivoiva, auttaa eriyttämisessä, tukee monipuolisesti erilaisten opetusmenetelmien käyttöä ja helpottaa opettajan työtä. Hyvä oppimateriaali helpottaa opettajan tekemää oppituntien suunnittelua ja sitä on helppo käyttää opetuksessa. Opettajat ovatkin toivoneet oppituntien suunnittelun helpottamiseksi riittävästi tasokkaita ja helppokäyttöisiä työvälineitä, kuten selkeitä opettajan materiaaleja sekä paljon opetusta helpottavaa oheismateriaalia. Osa opettajista pitää hyviä ja selkeitä opettajan materiaaleja jopa tärkeimpänä valintaperusteena oppimateriaalien valinnassa. Kuitenkaan opettajat eivät ole toivoneet oppimateriaaleilta valmiita oppituntien mittaisia opetussuunnitelmia, vaan ainoastaan tukea oman opetuksen suunnitteluun. Hyvä oppimateriaali onkin opettajalle työväline, joka paitsi helpottaa omaa työtä, myös kannustaa opettajaa käyttämään erilaisia opetusmenetelmiä, kuitenkin sitomatta liian tiukasti valmiisiin ohjeisiin tai tiettyihin metodeihin. (Heinonen 2005, 123–128, 130.)

Sekä valtakunnallisia opetussuunnitelman perusteita että oppimateriaaleja käytetään myös koulukohtaisten opetussuunnitelmien laadinnan tukena. Heinonen (2005, 94) muodosti väitöskirjassaan kaksi selvästi toisistaan poikkeavaa faktoria, jotka kuvaavat opettajien työvälineiden käyttöä oppilaitoskohtaisten opetussuunnitelmien laadinnassa. Faktorit muodostettiin sen havainnon pohjalta, että opettajat eivät ole yksimielisiä siitä, laaditaanko koulukohtaiset opetussuunnitelmat ensisijaisesti valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden vai oppimateriaalien pohjalta (Heinonen 2005, 147). Ensimmäiseen faktoriin luokitellut opettajat olivat laatineet oman koulunsa opetussuunnitelmat ensisijaisesti valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteiden pohjalta, huomioiden oman paikkakuntansa ja koulunsa erityispiirteet. Toinen faktori muodostui puolestaan opettajista, jotka olivat laatineet oman koulunsa opetussuunnitelmat ensisijaisesti valmiiden oppimateriaalien pohjalta. Näiden faktorien pohjalta Heinonen (2005, 226) teki kaksi merkittävää opetuksen suunnittelun työvälineisiin ja oppimiskäsityksiin liittyvää havaintoa:

1. Oppilaskeskeiset opetusmenetelmät ovat yhteydessä valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteiden pohjalta laadittuihin koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin.
2. Opettajajohtoiset opetusmenetelmät ovat yhteydessä oppikirjojen ja muiden opettajien työtä helpottavien oppimateriaalien pohjalta laadittuihin koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin.

Heinosen (2005, 226) tekemien havaintojen perusteella voidaan siis sanoa, että valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteiden pohjalta suunnitellun opetuksen käytänteet ovat usein oppilaskeskeisiä, kun taas oppikirjojen ja muiden käytössä olevien oppimateriaalien pohjalta suunniteltu opetus on usein käytänteiltään enemmän opettajajohtoisia. Havainnon perusteella voidaan tulkita opettajan käyttämien työvälineiden kertovan myös oppimiskäsityksistä – valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden käyttö on yhteydessä konstruktivismiin ja valmiiden oppimateriaalien käyttö on yhteydessä behaviorismiin. Havaintoa tukevat myös aiemmat tutkimukset, jotka ovat osoittaneet oppikirjavetoisen opetuksen perustuvan usein tiedon ulkoa opetteluun (Uusikylä & Atjonen 2005, 56). Sen sijaan kirjallisiin opetussuunnitelmiin perustuvassa opetuksessa korostetaan enemmän oppilaan aktiivista roolia. Kirjoitettua opetussuunnitelmaa ei siis saisi korvata oppikirjoilla, sillä monipuolinen ja tasokaskin oppikirja edustaa aina tekijöidensä näkemyksiä. Opetusviranomaiset eivät myöskään ole 1990-luvun alun jälkeen enää ennakkotarkastaneet oppikirjoja (Jyrhämä ym. 2016, 56), mikä edellyttää opettajalta oppikirjojen kriittistä tarkastelua. Liiallinen sitoutuminen valmiisiin materiaaleihin voi pahimmillaan kahlita opettajan oman didaktiikan ja pedagogisen ajattelun kehittymistä. (Uusikylä & Atjonen 2005, 56.)

Opettajien olisi tärkeää saada koko työuransa ajan koulutusta uudistuvien työvälineiden käyttöön sekä teoreettisen osaamisen ja käsitteiden sisäistämisen kehittämiseen. Koulutusta tarvitaan muun muassa uusien opetussuunnitelmien edustamista teoreettisista taustoista, oppimisteorioista ja oppimiskäsityksistä, jotta uusien opetussuunnitelmien haltuunotto ja monipuolisten opetusmenetelmien ja oppimisympäristöjen kehittäminen osana kotitalousopetusta mahdollistuisi. Koska opetussuunnitelmien perusteiden muutos on jatkuvaa suunnitelmien uudistuessa vuosikymmenittäin, voitaisiin täydennyskoulutuksen avulla auttaa pitämään opettajien tiedot ja käsitykset ajan tasalla ja rohkaista heitä uudistamaan opetuksen käytänteitään työuransa aikana. (Kuusisaari 2016, 66, 70; Venäläinen 2015, 171.) Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen tekemän peruskoulun kotitalouden opettajakyselyn mukaan kolme neljäsosaa peruskoulun kotitalousopettajista olisi halukkaita osallistumaan lähitulevaisuudessa täydennyskoulutukseen, saadakseen tukea muun muassa tieto- ja viestintätekniikan käyttöön kotitalousopetuksessa, erilaisten oppijoiden kohtaamiseen ja uuden opetussuunnitelman toteuttamiseen (Venäläinen 2015, 76). Koulutuksen lisäksi kotitalousopettajien on tärkeää saada käyttöönsä riittävästi monipuolisia ja ajantasaisia työvälineitä ja oppimateriaaleja, joita hyödyntää laaja-alaisen ja monitieteisen oppiaineen opetuksessa ja opetuksen suunnittelussa (Kivilehto 2011, 189).

3.3 Oppilasaineen huomiointi opetuksen suunnittelussa

Lukio-opetuksessa nuorille tulee tarjota *”mahdollisuuksia työskentelyyn, joka kytkee opiskeltavat tiedot ja taidot sekä heidän kokemuksiinsa että ympäristössä ja yhteiskunnassa esiintyviin ilmiöihin”* (Opetushallitus 2015, 14). Oppilaiden vapaa-ajan arjen ja koulun toiminnan välisillä kosketuspinoilla voidaankin helpottaa monien oppisisältöjen mielekästä toteuttamista ja oppilaiden laaja-alaisen osaamisen kehittymistä. Kokonaisvaltainen, holistinen ajattelu ja eri tieteenaloja yhdistelevän teoreettisen tiedon kytkeminen käytännön toimintaan ja arkielämän tapahtumiin korostuu erityisesti kotitalouden oppiaineessa. Kotitalouden opetuksessa erilaisten tieto- ja taitoperustojen integrointi ja soveltaminen nuorten arkielämän sisältöihin tukee oppilaiden ajattelun taitojen kehittymistä ja kokonaisuuk-sien hallintaa. (Kivilehto 2011, 28, 180, 188.) Nuorten arkikokemusten hyödyntäminen opetuksessa kuitenkin edellyttää opettajalta hyvää oppilaantuntemusta sekä kokemusta opettajan työstä ja erilaisista oppijoista (Sulonen 2004, 83).

Kodin kuva on nyky-yhteiskunnassa hyvin moninainen ja rikkonainenkin, mikä luo haasteen kotitalousopetukselle ja oppilaslähtöiselle opetukselle. Oppilaat tulevat hyvin erilaisista kodeista ja erilaisista olosuhteista, ja valmiudet kotitalouden opiskeluun vaihtelevat suuresti. (Palojoki 2012; 2009.) Opiskelijoiden taidolliset ja toiminnalliset valmiudet kotitalouden opiskeluun ovat aiemmin joko koulusta tai vapaa-ajalta omaksuttuja tietoja ja taitoja, jotka luovat lähtökohdat lukion kotitalouden opiskeluun. Se, millaisista lähtökohdista ja kodeista nuoret tulevat, vaikuttaa siihen millaiset valmiudet heillä on kotitalouden opiskeluun ja uusien asioiden oppimiseen. Osa lapsista ja nuorista ei enää nykyisin välttämättä opi omista kodeissaan kotitalouden tietoja ja taitoja, minkä vuoksi kotitalousopetuksessa korostuu entisestään arjen hallinnan ja käytännön toimintataitojen oppimisen merkitys (Kivilehto 2011, 16). Kotitalousopetusta suunniteltaessa opettajan olisikin tärkeää tietää ja pitää mielessä se, millaisissa kodeissa ja millaista arkea nuoret nykyään elävät (Sulonen 2004, 84).

Tutkimusten mukaan oppilaan koulumenestykseen ja asenteisiin koulua kohtaan vaikuttaa vanhempien, etenkin äitien, koulutustausta. Kotitalouden valtakunnallisten oppimistulosten arvioinnissa havaittiin vanhempien ylioppilastaustan vaikuttavan erityisesti oppilaan kotitalouden kirjallisessa kokeessa menestymiseen. Sen sijaan vanhempien koulutustaustalla ei ollut vaikutusta oppilaan käytännön toimintataitoihin, kouluviihtyvyyteen, asenteisiin kotitalouden opiskelua kohtaan tai kotitalouden harrastuneisuuteen. Erilaisista taustoista tulevat oppilaat suhtautuvatkin kotitalouden opiskeluun yleensä positiivisesti. Oppilaat pitävät oppiaineesta, heillä on hyvä käsitys omasta osaamisesta ja kotitaloutta pidetään hyödyllisenä oppiaineena. Etenkin valinnaiseen kotitalousopetukseen osallistuneet oppilaat kokevat hallitsevansa kotitalous-oppiaineen tiedot ja taidot sekä pitävät sitä hyödyllisenä ja mukavana oppiaineena. Kotitalouden opetussisällöistä oppilaat ovat arvioineet hallitsevansa hyvin etenkin ruuanvalmistustaidot ja yhteistyötaidot, kun taas kuluttajataitojen osaaminen oli arvioitu heikommaksi. (Venäläinen 2015, 131, 139–141, 156–157.) Myös lukiolaisten on todettu suhtautuvan kotitalouden opiskeluun myönteisesti, ja suuri osa lukiolaisista onkin toivonut lisää kotitalouden opetusta lukioon. Lukiolaiset ovat kaivanneet lisää valinnaiskursseja erilaisista kotitalouden sisältöalueisiin liittyvistä aiheista, joita tarvitaan itsenäistymisen kynnyksellä, mutta joita nuorille ei välttämättä opeteta enää missään peruskoulun kotitalousopetuksen jälkeen. (Suomen Lukiolaisten Liitto 2011.)

Nuorten ennakkokäsityksillä ja valmiuksilla kotitalouden opiskeluun on suuri vaikutus opituntien tunnelmaan ja myös sitä kautta opetukseen ja oppimiseen (Sulonen 2004, 84).

Oppilaiden omien ideoiden ja ongelmien esille tuomiseen kannustaa opetustilanteiden hyväksyvä ilmapiiri, joka syntyy muun muassa opettajan kannustavasta asenteesta. Kannustava ja hyväksyvä ilmapiiri liittyy suuntaukseen, jossa opetuksen painopiste siirretään opettajasta oppilaaseen. Kun opetuksen painopiste on oppilaassa, on oppilaalla aktiivinen rooli uuden tiedon rakentamisessa. (Kivilehto 2011, 182.) Oppilaita voidaanakin aktivoida jo opetuksen suunnitteluvaiheessa. Sen sijaan että opettaja yksin valitsisi oppiaineksen, työtavat, materiaalit ja opetusvälineet sekä ohjaisi opetusprosessia ja arvioisi tulokset, voi opettaja osallistaa myös oppilaat mukaan opetuksen yhteissuunnitteluun. Opettaja ei voi tietenkään luovuttaa kaikkea vastuuta oppilaille, vaan yhteissuunnittelu tapahtuu yhteisymmärryksessä siten, että oppilaat tottuvat vähitellen asettamaan oppimistavoitteita ja suunnittelemaan omaa työskentelyään tavoitteellisesti. (Jyrhämä ym. 2016, 84–87.) Aktiivisesti toimivat, opetuksen aiheista kiinnostuneet ja motivoituneet nuoret osaavat itse liittää opiskeluprosessiin omia kiinnostuksen kohteitaan myös kirjatun opetussuunnitelman ulkopuolelta, mikä tukee oppimista laaja-alaisesti (Sulonen 2004, 84). Yhteissuunnittelun avulla edistetäänkin oppilaiden mahdollisuuksia vaikuttaa opetuksen sisältöihin ja toteutustapoihin, mikä lisää motivaatiota ja kannustaa aktiiviseen oppimiseen (Jyrhämä ym. 2016, 88).

Sulosen (2004, 83) tutkimuksessa peruskoulun kotitalouden opettajat eivät juurikaan käyttäneet oppilaiden aikaisempia kokemuksia apuna opetuksen suunnittelutyössä. Vaikka opettaja ei tietoisesti huomioisi oppilaiden omien kokemusten käyttöä opetuksessa, käytännön opetustilanteissa oppiminen kuitenkin tapahtuu usein liittämällä opetetut asiat omaan kokemusmaailmaan. Hyvänä oppimisen ja uuden tiedon rakentamisen lähtökohdaksi voidaan pitää oppilaiden omien kokemusten tuomista opetustilanteeseen (Kivilehto 2011, 181). Kivilehdon (2011, 181) tutkimuksessa oppilaat esimerkiksi toivat kotitaloustunneilla asunnon suunnittelun tehtäviä tehdessään keskusteluihin oma-aloitteisesti mukaan esimerkkejä omista kodeistaan ja omista kokemuksistaan. Oppilasaineeseen liittyvät tekijät, kuten valmiudet opiskeluun, nuorten kiinnostuksen kohteet ja näkemykset sekä yksilölliset tarpeet luovat perustaa myös lukio-opetuksen oppimisympäristöjen ja työtapojen valinnalle ja kehittämiselle (Opetushallitus 2015, 14).

3.4 Erilaiset työtavat ja oppimisympäristöt rikastuttavat opetusta

“Lukion opiskeluympäristöjä ja -menetelmiä koskevien ratkaisujen lähtökohtana ovat oppimiskäsitys sekä opetukselle asetetut tavoitteet” (Opetushallitus 2015, 14). Opetussuunnitelman edustaman oppimiskäsityksen mukaisesti lukio-opetuksessa käytettävien työtapojen ja lukion oppimisympäristöjen tulee tukea opiskelijoiden aktiivista työskentelyä ja yhteistyötaitojen kehittymistä. Oppimisympäristöjen tulee olla turvallisia, terveellisiä, monipuolisia, opetusta rikastuttavia ja opiskelijoiden motivaatiota edistäviä. Opiskeluympäristöjä laajennetaan oppilaitoksen fyysisistä tiloista muihin rakennettuihin ja luonnonympäristöihin sekä digitaalisiin ympäristöihin tieto- ja viestintäteknologiaa hyödyntäviä työtapoja käyttäen. (Opetushallitus 2015, 14–15.)

Oppimisympäristöt

Kotitalousopetuksessa oppimisympäristöillä tarkoitetaan laaja-alaisesti erilaisia fyysisiä tiloja ja paikkoja, sosiaalisia yhteisöjä ja toimintakäytäntöjä, jotka edistävät oppimista ja vuorovaikutusta sekä tukevat yksilön ja yhteisön kasvua. Tavoiteltavaa on, että kotitalouden oppimisympäristö muodostaa pedagogisesti monipuolisen ja joustavan kokonaisuuden, johon liittyvät fyysisen ympäristön joustavat tilaratkaisut sekä tieto- ja viestintäteknologiaa hyödyntävät digitaaliset oppimisympäristöt. (Anttalainen & Manninen 2013, 10–11.) Lukio-opetuksessa digitaalisia oppimisympäristöjä käyttämällä voidaan järjestää myös etä- tai monimuoto-opetusta, jossa korostuu opiskelijan oma vastuu ja itsenäinen opiskelu joko kokonaan verkko-opintoina tai verkko- ja lähiopetusta yhdistelevissä oppimisympäristöissä (Opetushallitus 2015, 15).

Kotitalous-oppiaineen holistisesta ja toiminnallisesta luonteesta johtuen kotitalouden opetustila tulee nähdä kokemuksellisenä, kokonaisvaltaisena ja kontekstisidonnaisena oppimisympäristönä, johon liittyy kiinteästi erilaiset kodin toiminnot ja vuorovaikutus. Oppiaineen luonteen lisäksi kotitalouden opetustilojen toimivuutta arvioidessa huomioidaan yhteiskunnan muutokset, kotitalouden toimintaan liittyvät tutkimukset, kotitalouden opetustilojen suunnitteluohjeet sekä käytännön kokemukset kotitalouden opetustilojen toimivuudesta. (Malin 2011, 10, 54.)

Kotitalouden oppimisympäristöjä tutkinut Anne Malin (2011, 56–61) on luonut väitöskirjassaan seuraavanlaiset toimivuuden kriteerit kotitalouden opetustiloille:

- Tekniset kriteerit: terveellisyys, turvallisuus ja tekninen toimivuus
- Toiminnalliset kriteerit: ergonomisuus, ekologisuus, esteettisyys ja ekonomisuus
- Käyttäytymisen kriteerit: yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot sekä tieto- ja viestintätekniikan taidot.

Kotitalouden oppimisympäristöjä suunniteltaessa tulee huomioida edellä mainittujen kriteerien lisäksi oppiaineen laaja-alaiset tavoitteet sekä monipuoliset oppisisällöt, jotka Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014, 439) jaotellaan ruokaosaamiseen ja ruokakulttuureihin, asumiseen ja yhdessä elämiseen sekä kuluttaja- ja talousosaamiseen kodissa. Kotitalouden opetustiloissa tulee olla riittävä, asianmukainen varustelu monipuolisten kotitaloustaitojen harjoitteluun. Kotitalouden oppimisympäristöissä tulee voida harjoitella käytännössä muun muassa erilaisia ruuanvalmistusmenetelmiä, jätteen lajittelua, asunnon hoitoa, erilaisten materiaalien ja tekstiilien huoltoa sekä kotitalouden verkkopalveluiden käyttöä (Anttalainen & Manninen 2013, 36). Yhteiskunnan muutoksen myötä monet kodin toiminnot tapahtuvat yhä enemmän verkossa erilaisissa digitaalisissa asiointipalveluissa ja verkkokaupoissa, mikä edellyttää kotitalouden oppimisympäristöjen kehittymistä ja tieto- ja viestintäteknologian käyttöä opetuksessa (Mäntylä 2013). Koska tulevaisuuden yhteiskunnassa teknologian voidaan ennustaa olevan yhä keskeisemmässä asemassa, ei teknologiataitojen roolia voida väheksyä minkään oppiaineen opetuksessa. Kotitaloudessa nuorille olisikin tärkeää opettaa arkielämän teknologiaan liittyviä tietoja ja taitoja (Kivilehto 2011, 189). Kuluttajakasvatuksen lisäksi myös muiden kotitalouden sisältöalueiden opetusta voidaan toteuttaa verkossa esimerkiksi vuorovaikutuksellisin, toiminnallisina etäopintoina (Rantanen & Palojoki 2015) tai digitaalisten opetusohjelmien avulla (Kivilehto 2011).

Työtavat

Opettajan käyttämien opetusmenetelmien eli työtapojen voidaan tulkita kertovan siitä, millaisia käsityksiä opettajalla on oppimisesta ja opettamisesta. Hilmola (2009, 38) käyttää seuraavaa jaottelua työtapojen ja oppimiskäsitysten yhteyden määrittelyyn:

- Omatoimiseen oppilaslähtöiseen oppimiseen liittyvät työtavat kertovat konstruktivistisesta ja kognitiivisesta oppimiskäsityksestä.
- Vastaanottavaan opettajajohtoiseen oppimiseen liittyvät työtavat kertovat empiristis-behavioristisesta oppimiskäsityksestä.

Heinonen (2005, 133–136) on luokitellut suomalaisessa opetusmenetelmätutkimuksessa määritellyt opetusmenetelmät opettajakeskeisiin, oppilaskeskeisiin sekä oppimaan oppimista tukeviin työtapoihin (taulukko 2). Karkeasti jaoteltuna oppilaskeskeisten ja oppimaan oppimista tukevien työtapojen voidaan sanoa edustavan konstruktivismia, ja opettajakeskeisten edustavan behaviorismia. Opettajakeskeisissä työtavoissa oppilaan rooli on passiivisempi ja opetus tapahtuu nimensä mukaisesti opettajan johdolla. Opetus perustuu opettajan tekemään ideointiin ja tarkkaan suunnitteluun, mallioppimiseen ja siihen, että kaikki oppilaat työskentelevät samojen ohjeiden mukaan (Hilmola 2009, 126). Heinosen (2009, 137) luokittelussa on tulkittu niin, että oppilaiden tehdessä tehtäviä itsenäisesti tai pareittain, opettaja yleensä ohjaa ja valvoo tekemistä ja oppilaat työskentelevät valmiin ohjeistuksen mukaan. Sen vuoksi näitä voidaan pitää opettajakeskeisinä työtapoina, vaikka Hilmolan (2009, 41) mukaan parityöskentely onkin oppilaslähtöinen yhteistoiminnallinen työtapo ja ryhmätyön muoto. Heinosen (2005, 142) mukaan opettajat pitävät opettajakeskeisten työtapojen etuna sitä, että kaikki oppilaat oppivat perusasiat, oppilaille jää selkeä kuva opetettavasta asiasta ja oppilaiden oppimista on helppo seurata.

TAULUKKO 2. Työtapojen luokittelu Heinosen (2005, 133–136) mukaan

Opettajakeskeiset	Opiskelijakeskeiset	Oppimaan oppimista tukevat
- opettajan esitys tai luento	- projektityöskentely	- yhteistoiminnallisen oppimisen menetelmät
- opettajan kysely	- ryhmätyö	- luovan ongelmanratkaisun menetelmät
- yhteinen harjoitus	- opintokäynti oppilaitoksen ulkopuolelle	- käsitteen omaksumisen menetelmät
- yhteinen keskustelu	- oppilaiden esitys	- ennakkojäsentäjä
- opiskelijat tekevät tehtäviä itsenäisesti	- roolileikki tai näytelmä	- käsitekarttatekniikka
- opiskelijat tekevät tehtäviä pareittain	- väittely	- portfolio työskentely
	- kyselyyn harjaannuttaminen	
	- prosessikirjoittaminen	

Oppilaskeskeisten ja oppimaan oppimista tukevien työtapojen käyttö korostaa oppilaan aktiivisuutta ja omatoimista oppimista. Opetuksessa edellytetään muun muassa oppilaiden omaa ideointia, suunnittelua, tiedon hankintaa ja itsenäistä ongelmanratkaisua. (Hilmola 2009, 126.) Oppilaan itsenäinen tai parin kanssa työskentely voidaan tulkita oppilaslähtöiseksi työtavaksi siinä tapauksessa, jos työskentely perustuu oppilaan omaan suunnitteluun, eikä ennalta määrättyihin tehtäviin (Hilmola 2009, 42). Oppilas- ja opettajakeskeisten työtapojen jaottelussa onkin keskeistä se, onko kyse opettajan suunnittelemaasta ja antamasta harjoituksesta vai prosessimaisesta tehtävästä, jossa oppilaat suunnittelevat, tekevät työnjakoa, työskentelevät ja arvioivat tuloksia oppilaslähtöisesti. Opettajat ovat

kokeneet oppilaskeskeisten työtapojen motivoivan oppilaita ja lisäävän oppilaiden omatoimisuutta ja kykyä tavoitteellisuuteen (Heinonen 2005, 142). Sulosen (2004, 102) mukaan sellaisten työtapojen käyttö, joissa opiskellaan ja tehdään tehtäviä yhdessä, parantaa työrauhaa oppitunneilla, antaa kaikille oppimisen mahdollisuuden ja tekee opiskelukokonaisuuksista mielekkäämpiä. Opettajat ovat kokeneet yhteistoiminnallisten työtapojen myös kehittävänsä oppilaiden sosiaalisia taitoja ja huomioonottokykyä (Heinonen 2005, 141). Oppimaan oppimista tukevissa työtavoissa korostuu ongelmaratkaisutaitojen ja käsitteellisen omaksumisen taitojen oppiminen. Oppilaskeskeisistä työtavoista poiketen oppimaan oppimista tukevilla työtavoilla pyritään juuri ajattelun taitojen ja käsitteiden ymmärtämisen kehittämiseen. (Heinonen 2005, 135.)

Kuusisaaren (2016, 71) mukaan uusien opetussuunnitelmien perusteiden mukaisen oppimisen ja opetuksen järjestämiseksi tulisi kehittää uusia luovia opetusmenetelmiä, jotka tukevat opetussuunnitelmiin kirjattua oppilaan aktiivista roolia. Vaikka kotitalouden sisällöt mahdollistaisivat monenlaiset luovat, kokemukselliset ja toiminnalliset työtavat, käytetään kotitalousopetuksessa edelleen eniten perinteisiä työtapoja, joiden voidaan tulkita edustavan behavioristista oppimiskäsitystä (Venäläinen 2015, 171). Tulkintaa opettajan käyttämien työtapojen ja oppimiskäsitysten yhteydestä ei voida kuitenkaan tehdä täysin yksiselitteisesti, eikä opettajan työtapavalinnoista voi tehdä suoria johtopäätöksiä hänen oppimiskäsityksistään. Vaikka opetussuunnitelmien perusteet korostavat sosiokonstruktivismia ja oppilaskeskeistä opetusta, on opettajajohtoisilla työtavoilla edelleen paikkansa käytännön opetustyössä (Hilmola 2009, 44).

Vaikka oppimaan oppimista tukevia työtapoja voidaan pitää eniten nykyisten opetussuunnitelmien perusteiden mukaisen oppimiskäsityksen mukaisina työtapoina (Heinonen 2005, 94), ei opetusta kannata rakentaa pelkästään yhdenlaisten menetelmien varaan. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaista oppimista voidaankin tavoitella erilaisin opetusmenetelmin, niin oppilasjohtoisesti kuin opettajajohtoisestikin, perinteiseen tyyliin tai uudenlaista opetusta luoden (Hilmola 2009, 44; Heinonen 2005, 94). Kotitalous on luonteeltaan sellainen oppiaine, jonka opetuksessa on perusteltua sekä korostaa oppilaan aktiivista roolia, että käyttää tarpeen ja tilanteen mukaan myös perinteisempiä, opettajajohtoisia opetusmenetelmiä. Sulosen (2004, 44) tutkimuksessa kotitalousopettajat oivalsivatkin erilaisten opettamistyylien ja työtapojen rikastuttavan opetustyötä. Erilaisten työtapojen käyttö myös tukee erilaisten oppijoiden oppimista ja pitää oppilaiden mielenkiinnon yllä opetustilanteissa.

3.5 Kollegiaalinen yhteistyö – vertaistukea ja oppiainerajojen ylityksiä

Oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelmatyön ja koulun ilmapiirin kannalta on tärkeää, että opettajat tekevät yhteistyötä toistensa kanssa. Kollegiaalisen, ammatillisen yhteistyön ja keskustelujen avulla opettajat voivat saada toisiltaan vertaistukea haastavissa tilanteissa, suunnitella opetusta yhdessä ja kehittää koko kouluyhteisön kulttuuria. Huusko (1999, Kosusen ja Huuskon 2002, 221 mukaan) on korostanut kollegiaalisen yhteistyön merkitystä erityisesti koulukohtaisessa opetussuunnitelmaprosessissa. Opettajat voivat esimerkiksi laatia kollegiaalisissa ryhmissä oppiainekohtaisia kunta-, alue- tai koulukohtaisia opetussuunnitelmia (Haaparanta 2005 Hilmolan 2009, 107 mukaan). Mikäli kollegiaalinen keskustelu on vähäistä, kouluyhteisön kulttuurinen kehitys ja koulun opetustyön kehittäminen tapahtuu hitaasti. Jos taas opettajat suhtautuvat opetustyön kehittämiseen aktiivisesti ja kouluyhteisössä on hyvät valmiudet ja mahdollisuudet kollegiaaliseen yhteistyöhön, on koulun opetussuunnitelmaprosessin eteneminen tuloksellisempaa. (Kosunen & Huusko 2002.) Pienissä kunnissa ja kouluissa aineenopettajilla ei kuitenkaan ole aina mahdollisuutta suunnitella oman oppiaineen opetusta yhdessä samaa oppiainetta opettavan kollegan kanssa. Tällöin aineenopettaja saattaa joutua laatimaan kokonaan yksin oman oppiaineensa kunta- tai koulukohtaisen opetussuunnitelman. (Haaparanta 2005 Hilmolan 2009, 107 mukaan.)

Suurin osa peruskoulun kotitalousopettajista tekee usein tai melko usein yhteistyötä saman koulun toisen kotitalousopettajan kanssa. Oppiaineen luonne selittää osittain kollegiaalisen yhteistyön yleisyyden, sillä kotitalouden oppiaineeseen kuuluu muun muassa pyykkihuoltoa ja raaka-aineiden hankintaa, jota opettajat tekevät usein yhdessä. Merkittävimmät kotitalousopettajien väliset yhteistyömuodot liittyvätkin keskusteluun raaka-ainehankinnoista, mutta lähes yhtä yleistä on keskustelu kotitalousopetuksesta. Kotitalousopettajat myös usein suunnittelevat kursseja, laativat oppimateriaaleja ja suunnittelevat oppilasarviointia yhdessä. (Venäläinen 2015, 77–78.) Hilmolan (2009, 162) mukaan sen sijaan peruskoulun käsityönopettajien välinen kollegiaalinen yhteistyö opetuksen suunnittelussa ei ole kovinkaan yleistä ja käsityönopettajat tekevätkin vain vähän yhteistyötä muiden opettajien kanssa.

Kotitalousopettajien kollaboraatiota eli yhteisoppimista lähikehityksen vyöhykkeellä tutkineen Hanna Kuusisaaren (2016, 71) mukaan kollegiaalisella yhteistyöllä ja vertaistuella on mahdollisuus korvata myös opettajien täydennyskoulutuksen tarvetta. Opettajat voivat to-

teuttaa itseohjautuvaa kouluttautumista järjestämällä vertaisryhmätapaamisia, joissa voidaan jakaa ideoita ja kokemuksia ja luoda uutta tietoa oman opetuksen suunnittelun ja käytänteiden tueksi. Kollegiaalisissa vertaisryhmissä opettajilla on mahdollisuus kehittää omaa ammattitaitoaan lähikehityksen vyöhykkeellä kollaboraatisesti eli yhteisoppimisen menetelmin. (Kuusisaari 2016, 24, 71.)

Kotitalous on oppiaineena osa koulun yhteistä kasvatustehtävää, jonka toteutumiseksi opettajien olisi tärkeää pyrkiä yhteistyöhön eri oppiaineiden välillä (Sulonen 2004, 109). Eri oppiaineiden opettajien yhteistyötä tarvitaan etenkin, kun suunnitellaan ja toteutetaan monialaisia oppimiskokonaisuuksia, arvioidaan ja tuetaan oppilaan kokonaisvaltaista oppimista tai toteutetaan oppilashuoltoa (Jyrhämä ym. 2016, 85). Yhteistyö muiden opettajien ja oppiaineiden kanssa myös tukee kotitalousopettajien työtä ja kehittää kotitalouden opetusta. Kotitalous on luonteeltaan monitieteinen ja integratiivinen oppiaine, jonka opetuksessa voivat yhdistyä luontevasti useatkin eri oppiaineet. (Kivilehto 2011, 28.) Myös uusien opetussuunnitelmien perusteiden myötä oppilaitoksilta edellytetään oppiainerajat ylittävien, monialaisten opetuskokonaisuuksien järjestämistä. Yleisimmin peruskoulun kotitalousopettajat ovat tehneet oppiaineyhteistyötä terveystiedon, vieraiden kielten, kemian, biologian ja matematiikan kanssa. Oppiaineyhteistyön tekemistä on perusteltu samoilla oppisisältöjen aiheilla, opettajien välisellä henkilökemialla sekä mahdollisuudella toteuttaa projektityyppistä opetusta. Vaikka peruskoulun kotitalousopettajille tehdyn kyselyn mukaan enemmistön mielestä peruskoulun kotitaloudella on yhtäläisyyksiä muiden oppiaineiden kanssa, suurin osa opettajista ei kuitenkaan ollut tehnyt lainkaan tai oli tehnyt vain vähän oppiainerajat ylittävää yhteistyötä. (Venäläinen 2015, 78–79.)

3.6 Yhteenveto viitekehystä

Tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä tarkasteltiin opettajien tekemään opetuksen suunnitteluun ja opetuksen käytänteisiin vaikuttavia tekijöitä aiempien tutkimusten ja kirjallisuuden pohjalta. Teoreettisen viitekehysten avulla luotiin kokonaiskuvaa siitä, kuinka monet erilaiset tekijät samaan aikaan rakentavat ja muokkaavat opettajien käsityksiä opetukseen ja oppimiseen liittyvistä asioista. Käsitykset puolestaan ohjaavat opettajien päätöksiä ja ratkaisuja jokapäiväisessä opetustyössä. Taulukkoon 3 on koottu yhteenveto luvuissa 3.1–3.5 kuvailluista opetuksen suunnitteluun ja käytänteisiin vaikuttavista tekijöistä ja niiden merkityksistä opettajan työlle ja opetukseen liittyville käsityksille. Nämä tekijät

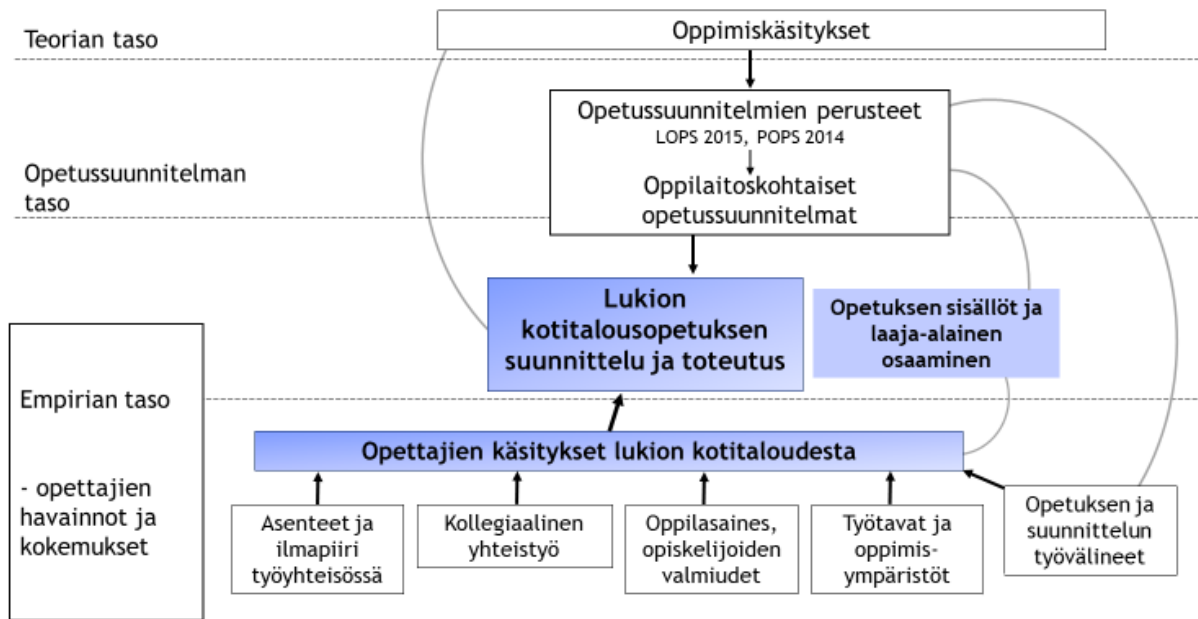
sekä luvussa 2 esitelty lukion kotitalousopetuksen tarkastelu ohjaavat tässä tutkielmassa lukion kotitalousopettajille kohdistetun kyselytutkimuksen toteuttamista.

TAULUKKO 3. Opetuksen suunnitteluun ja käytänteisiin vaikuttavia tekijöitä

Opetukseen vaikuttavat tekijät	Merkitys
Kirjalliset opetussuunnitelmat	<ul style="list-style-type: none"> - Ohjaavat opettajan työtä - Opetuksen suunnittelun työväline <ul style="list-style-type: none"> → yhteydessä oppilaskeskeisiin opetusmenetelmiin - Opetuksen sisältöjen ja tavoitteiden määrittely - Konstruktivistisen oppimiskäsityksen korostaminen - Oppilasarvioinnin työväline
Oppimiskäsitykset	<ul style="list-style-type: none"> - Vaikuttavat opetuksen käytänteisiin <ul style="list-style-type: none"> → oppimateriaalit, työtavat - Tietoinen hyödyntäminen edellyttää käsitteisiin perehtymistä ja omien käsitysten tunnistamista
Oppimateriaalit	<ul style="list-style-type: none"> - Opetuksen suunnittelun työväline <ul style="list-style-type: none"> → yhteydessä opettajajohtoisii opetusmenetelmiin - Hyvä materiaali innostaa oppilaita ja helpottaa opettajan työtä
Oppilasaines	<ul style="list-style-type: none"> - Oppilaan lähtökohdat ja ennakkokäsitykset vaikuttavat opiskelunvalmiuksiin - Oppisisältöjen kytkeminen nuorten kokemusmaailmaan - Yhteissuunnittelu, oppilaiden aktivointi jo opetuksen suunnitteluvaiheessa
Oppimisympäristöt	<ul style="list-style-type: none"> - Lähtökohtana opetukselle asetetut tavoitteet - Monipuolisten ympäristöjen käyttö tukee aktiivista työskentelyä, motivoi, edistää oppimista ja vuorovaikutusta - Luovat opetukselle fyysiset, sosiaaliset ja toiminnalliset puitteet
Työtavat	<ul style="list-style-type: none"> - Kertovat oppimiskäsityksistä <ul style="list-style-type: none"> - oppilaslähtöiset → konstruktivismi - opettajalähtöiset → behaviorismi
Kollegiaalinen yhteistyö	<ul style="list-style-type: none"> - Opetuksen ja koulukohtaisen ops:n kehittäminen - Monialainen, oppiainerajat ylittävä opetus - Vertaistuki, opettajan oman ammattitaidon kehittyminen

Tässä tutkielmassa tarkastellaan lukion kotitalousopetusta sellaisena, kuin se on oppilaitoskohtaisten, kirjoitettujen opetussuunnitelmien sekä opettajien subjektiivisten käsitysten perusteella. Tämän tutkielman teorettinen viitekehys esitetään kuviossa 2. Kuvio on sovellettu Heinosen (2005, 68) viitekehysmallista, joka oli puolestaan soveltanut omassa tutkimuksessaan Mikkilä-Erdmannin ja Olkinuoran (1995) oppimateriaalitutkimuksen viitekehystä. Viitekehysmalli kuvaa teorian ja empirian välistä suhdetta, jossa kirjoitettu opetussuunnitelma nähdään eräänlaisena teoreettisen ja empiirisen tiedon välittävänä puitetekijänä (Mikkilä-Erdmann & Olkinuora 1995, Heinosen 2005, 67 mukaan). Tämän tutkiel-

man tutkimuskysymykset on johdettu kuvion alimman eli empirian tason käsitteistä. Opettajien havaintojen ja kokemusten muodostamat käsitykset kertovat siitä, millaista lukion kotitalousopetuksen suunnittelu ja toteutus on opettajien näkökulmasta. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan sitä, millaisia sisältöjä ja laaja-alaista osaamista opettajat painottavat lukion kotitalousopetuksessaan.

KUVIO 2. Tutkielman viitekehys: lukion kotitalousopetukseen ja opetuksen suunnitteluun vaikuttavat tekijät. Sovellettu Heinosen (2005, 68) väitöstutkimuksen viitekehysmallista

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan lähemmin lukion kotitalousopettajien käsityksiä lukion kotitalouden opetuksen suunnitteluun ja käytänteisiin liittyvistä asioista. Kotitalousopettajien lukion kotitalouteen liittyviä käsityksiä tarkastellaan edellä kuvatun teoreettisen viitekehysten pohjalta. Käsityksiin vaikuttavat opettajien havainnot ja kokemukset lukion kotitalouden opetuksen ja suunnittelun työvälineistä, työtavoista ja oppimisympäristöistä, oppilasaineksesta, kollegiaalisesta yhteistyöstä sekä lukion kotitalouteen kohdistuvista asenteista. Lisäksi lukion kotitalousopetukseen ja sen suunnitteluun vaikuttavat opettajien oppimiskäsitykset sekä kirjoitetut opetussuunnitelmat. Keskeisenä opetukseen ja sen suunnitteluun vaikuttavana tekijänä tarkastellaan opetuksen sisältöjä ja opetukseen liittyvää laaja-alaista osaamista, joihin vaikuttavat sekä kirjoitetut opetussuunnitelmat että opettajien henkilökohtaiset käsitykset ja arvot.

4 TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkielman tarkoituksena on kartoittaa ja kuvailla lukiossa kotitaloutta opettavien opettajien käsityksiä lukion kotitalousopetuksesta ja sen suunnittelusta. Tutkielmassa etsitään uusia näkökulmia sekä lisätään tietoa siitä, millaista lukion kotitalousopetus ja sen suunnittelu on kotitalousopettajien näkökulmasta.

Päätutkimuskysymys on:

Millaisia käsityksiä lukiossa kotitaloutta opettavilla opettajilla on lukion kotitalousopetuksesta ja sen suunnittelusta?

Päätutkimuskysymykseen etsitään vastausta alakysymysten avulla:

- Mitä **kotitalousopetuksen sisältöjä** ja **laaja-alaista osaamista** opettajat sisällyttävät lukion kotitalousopetukseensa? Mitkä sisällöt ja laaja-alaisen osaamisen alueet ovat opettajien mielestä tärkeimpiä lukion kotitaloudessa ja miksi?
- Mitä **työvälineitä** opettajat käyttävät lukion kotitalouden opetuksessa ja opetuksen suunnittelussa? Mitkä työvälineet ovat opettajien mielestä tärkeimpiä ja miksi?
- Mitä **työtapoja** opettajat käyttävät eniten lukion kotitalousopetuksessa? Mitä käytetyt työtavat kertovat opettajien **oppimiskäsityksistä**?
- Millaisia käsityksiä opettajilla on **lukiolaisten valmiuksista, työyhteisön asenteista, kollegiaalisesta yhteistyöstä, oppimisympäristöistä** ja **opetuksen suunnittelusta** lukion kotitaloudessa?

5 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tässä tutkielmassa toteutettiin kvantitatiivinen eli määrällinen survey-tutkimus poikkileikkausaineistolla. Poikkileikkausaineisto on tutkimusasetelma, jossa toteutetaan yksi mitauskerta, joka kohdistetaan useaan havaintoyksikköön samanaikaisesti. Havaintoyksiköt ovat esimerkiksi henkilöitä, joista selvitetään halutut muuttujien arvot tiettyä aikana. (Mattila 2009.) Survey-tutkimuksessa aineisto kerätään standardoidussa muodossa tutkitavalta joukolta, ja kerätyn aineiston avulla pyritään kuvailemaan, vertailemaan ja selittämään tutkittavaa ilmiötä. Kartoittava tutkimus etsii uusia näkökulmia ja selvittää vähän tunnettuja ilmiöitä, ja kuvaileva tutkimus esittää tarkempia kuvauksia tutkittavan ilmiön keskeisistä, kiinnostavista piirteistä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 134, 138–139). Kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin voidaan kartoittaa olemassa oleva tilanne, mutta ei selitä asioiden taustalla vaikuttavia syitä (Heikkilä 2014).

5.1 Kohdejoukko

Tässä tutkielmassa tehtiin kokonaistutkimus, jossa tutkittavan perusjoukon muodostivat kaikki Suomen suomenkielisissä lukioissa kotitaloutta opettavat opettajat. Aiemmin tehdyn tilannekatsauksen mukaan Suomessa oli lukuvuonna 2016–2017 50 suomenkielistä nuorille suunnattua lukiota, joissa tarjottiin kotitalouden valinnaiskursseja osana paikallista soveltavaa kurssitarjontaa (Pitkänen 2017). Tämän tutkielman aineiston keruussa tuo luku tarkentui 46 lukioon muutaman rehtorin ilmoittaessa, ettei lukiossa ole enää tarjolla kotitalouden kursseja. Tutkittavana kohdejoukkona olivat siis kotitalouden opettajat 46:stä suomalaisesta lukiosta, joiden oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman kurssitarjontaan sisältyi vähintään yksi kotitalouden kurssi. Yleensä survey-tutkimuksessa tutkittavasta perusjoukosta poimitaan edustava otos, jonka jokaiselta yksilöltä kysytään samat kysymykset täsmälleen samalla tavalla ja samassa järjestyksessä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 134, 193). Pienten perusjoukkojen tutkimiseen suositellaan kuitenkin kokonaistutkimusta, jossa aineisto pyritään keräämään jokaiselta perusjoukon jäseneltä. Kun otantaa ei tehdä, vältetään myös otantavirheen mahdollisuus. (Heikkilä 2014.)

5.2 Aineiston keruu kyselylomakkeella

Tämän tutkielman aineisto kerättiin kyselylomakkeella (liite 1), jossa oli kuusi osiota, jotka koostuivat monivalinta- ja dikotomisista kysymyksistä, asteikollisista väittämistä sekä avoimista kysymyksistä. Kysely on survey-tutkimuksen keskeinen aineistonkeruumenetelmä. Standardoidun kyselylomakkeen avulla on mahdollista kerätä laaja tutkimusaineisto, sillä sen avulla voidaan saavuttaa suuri joukko vastaajia ja kysyä monia asioita yhdellä lomakkeella. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 193, 195.) Tässä tutkielmassa haluttiin tavoittaa kaikki kohdejoukon opettajat, ja siksi aineistonkeruumenetelmäksi valittiin verkkokyselylomake. Verkkokysely on helppo laatia ja lähettää suurellekin joukolle, eikä sen käytämisestä koidu kuluja, toisin kuin postituksia vaativasta paperikyselystä. Verkkokyselyaineiston käsittely tietokoneella on myös nopeaa vastausten ollessa suoraan sähköisessä muodossa. (Valli & Perkkilä 2015.) Verkkokyselyyn liittyy toisaalta myös joitain tutkijasta riippuvia sekä riippumattomia heikkouksia. Kysymykset ja vastausvaihtoehdot eivät saisi olla monitulkintaisia, ja tutkijan tulisi laatia kyselylle riittävän innostava saatekirje, joka houkuttelee vastaamaan. Rehtorit ja opettajat saavat nykyisin paljon lomakkeita täytettäväkseen, joten heitä ei ole aina helppo saada tutkimushenkilöiksi. Tutkija ei voi myöskään tietää kuinka vastaajat asennoituvat kyselylomakkeen täyttämiseen ja onko asennoitumisella vaikutusta vastausten luotettavuuteen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195, 198.)

Suurin osa tämän tutkielman kyselylomakkeen kysymyksistä oli pakollisista, viimeistä avointa kysymystä lukuun ottamatta. Avointen kysymysten avulla vastaajille annetaan mahdollisuus tuoda esille omia ajatuksiaan myös standardoidussa kyselylomakkeessa, mikä rikastuttaa kyselyaineistoa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 201). Kyselyn lopussa vastaajien tuli ilmoittaa oman oppilaitoksensa nimi, jotta vastausten saapumista eri lukioista pystyttiin seuraamaan. Vastaajat saivat myös ilmoittaa halukkuutensa osallistua haastatteluun jättämällä yhteystietonsa yhteydenottoa varten. Haastatteluista päätettiin kuitenkin luopua tässä tutkielmassa, sillä kyselylomakkeella kerätty aineisto osoittautui tutkimuskysymysten kannalta riittävän runsaaksi.

Sähköinen kyselylomake tehtiin E-lomake -ohjelmalla. Lomake esiteltiin lähettämällä kysely aluksi vain muutama lukioon, minkä jälkeen kysely todettiin toimivaksi. Verkkokyselyn linkki saatekirjeineen (liite 2) lähetettiin sähköpostilla koko kohdejoukon lukioiden (N=46) rehtoreille 13. marraskuuta 2017. Saatekirjeessä rehtoreita pyydettiin toimimaan viesti asianosaisille eli lukiossa kotitaloutta opettaville opettajille. Kyselyyn annettiin

vastausaikaa aluksi 30. marraskuuta saakka. Vastausaikana lähetettiin muistutusviestejä kohdennetusti vain niihin lukioihin, joista ei ollut vielä tullut vastausta. Ensimmäinen muistutusviesti lähetettiin rehtoreille viikon kuluttua alkuperäisen viestin lähetyksestä, ja kyselyajan päättymisen lähestyessä lähetettiin vielä uusi muistutusviesti ja vastausaikaa jatkettiin 10. joulukuuta saakka. Kyselyn vastaukset saapuivat aikavälillä 13. marraskuuta – 3. joulukuuta 2017.

Kyselylomakkeen kuvaus

1 Taustatiedot

Kyselylomakkeen ensimmäisessä osiossa kartoitettiin vastaajien ja oppilaitosten taustatietoja liittyen opettajien kelpoisuuteen ja kokemukseen kotitalouden opettajina sekä lukion kotitalouden kurssitarjontaan.

2 Lukion kotitalouden sisällöt

Lukion kotitalousopetuksen sisältöjä kysyttäessä käytettiin taustatietona aiemmin tehtyä listausta lukion kotitalousopetuksen sisällöistä (Pitkänen 2017, 31). Vastaajien tuli valita kyselyssä annetuista 11 vaihtoehdosta kaikki ne sisällöt, joita he olivat sisällyttäneet omaan lukion kotitalouden opetukseensa. Vastaajien tuli myös valita annetuista vaihtoehdoista mielestään 3 tärkeintä sisältöä lukion kotitalouteen ja perustella valintansa vastamalla avoimeen kysymykseen. Annettujen vaihtoehtojen lisäksi yhtenä vastausvaihtoehtona oli ”muu, mikä?”, jonka valitessaan vastaaja sai täydentää opetuksessaan käsittelemiään sisältöjä annettujen vaihtoehtojen ulkopuolelta vastaamalla avoimeen kysymykseen.

3 Laaja-alainen osaaminen lukion kotitaloudessa

Lukion kotitalouteen liittyvää laaja-alaista osaamista kysyttäessä vastaajien tuli ensin valita annetuista vaihtoehdoista kaikki omaan lukion kotitalouden opetukseensa sisällyttämänsä laaja-alaisen osaamisen alueet. Sen jälkeen vastaajien tuli valita mielestään kolme tärkeintä laaja-alaista osaamista lukion kotitalouteen ja perustella valintansa vastamalla

avoimeen kysymykseen. Laaja-alaisten osaamisten määrittelyssä käytettiin samoja käsitteitä ja samaa luokittelua kuin Suomen lukioiden kotitalousopetuksen tilannekatsauksessa (Pitkänen 2017, 32).

4 Opetuksen toteutuksen ja suunnittelun työvälineet

Opettajien käyttämiä työvälineitä kysyttäessä vastaajille annettiin 12 vaihtoehtoa, joista heidän tuli ensin valita kaikki lukion kotitalouden opetuksessa ja opetuksen suunnittelussa käyttämänsä työvälineet. Lisäksi vastaajien tuli valita mielestään kolme tärkeintä käyttämäänsä työvälinettä ja perustella valintansa vastaamalla avoimeen kysymykseen. Vastausvaihtoehto ”muista työvälineistä, mitä?” ja sitä täydentävä avoin kysymys antoi vastaajille mahdollisuuden täydentää käyttämiään työvälineitä listauksen ulkopuolelta.

5 Lukion kotitalousopetuksen opetusmenetelmät ja työtavat

Lukion kotitalousopetuksessa käytettyjä työtapoja kysyttäessä vastaajien tuli valita annetuista vaihtoehdoista 3–5 eniten käyttämäänsä työtapaa. Vaihtoehtoina oli 21 opetusmenetelmää, jotka olivat mukana myös Heinosen (2005, 265) tutkimuksen kyselylomakkeessa. Heinosen (2005, 82) mukaan luetellut työtavat ovat suomalaisen opetusmenetelmätutkimuksen perusteella luokiteltuja, joten listausta voidaan pitää riittävän kattavana. Opettajien käsityksiä oppimiseen ja lukion kotitalousopetuksen työtapoihin liittyen kysyttiin myös asteikollisten (Likert 1–5) väittämien avulla. Väittämissä sovellettiin mittaristoa, jota Hilmola (2009, 126, 162–165) käytti kuvaillessaan käsityöopettajien oppimiskäsityksiä.

6 Kokemuksia ja käsityksiä lukion kotitaloudesta

Vastaajien käsityksiä oppilasaineksesta, työyhteisön asenteista, oppimisympäristöistä, kollegiaalisesta yhteistyöstä ja opetuksen suunnittelusta kysyttiin Likert-asteikollisten väittämien avulla. Mittaristojen laadinnassa sovellettiin valmiita väittämiä ja mittareita, joiden avulla Hilmola (2009, 124–127) kuvaili tutkimuksessaan käsityöopettajien käsityksiä oman oppiaineen opetukseen ja opetuksen suunnitteluun liittyvistä asioista.

Taulukkoon 4 on koottu tiivistetty yhteenveto kyselyaineiston keruun ja analyysin menetelmistä.

TAULUKKO 4. Tutkimuskysymysten ja kyselyn osioiden yhteys, osioissa käytetyt kysymysmuodot ja analyysimenetelmät

Tutkimuskysymys	Kyselyn osio	Kysymysmuoto	Analyysimenetelmä
(Vastaaajien ominaisuuksien kuvaus)	1 Taustatiedot	Monivalintakysymykset, dikotomisetykysymykset	Frekvenssiluvut, luokkafrekvenssit
Lukion kotitalouden sisällöt Mitkä sisällöt toteutuvat ja mitä pidetään tärkeimpänä?	2 Lukion kotitalouden sisällöt	Monivalintakysymykset, avoimet kysymykset	Frekvenssiluvut, sisällönanalyysi
Laaja-alaisen osaamisen painotukset lukion kotitaloudessa	3 Laaja-alainen osaaminen lukion kotitaloudessa	Monivalintakysymykset, avoimet kysymykset	Frekvenssiluvut, sisällönanalyysi
Opettajien käyttämät työvälineet	4 Opetuksen toteutuksen ja suunnittelun työvälineet	Monivalintakysymykset, avoimet kysymykset	Frekvenssiluvut, sisällönanalyysi
Lukion kotitalousopetuksen työtavat Oppimiskäsitykset (Kokemuksen yhteys työtappoihin)	5 Lukion kotitalousopetuksen opetusmenetelmät ja työtavat	Monivalintakysymykset, asteikolliset (Likert 1-5) väittämät	Frekvenssiluvut, luokittelu, keskiarvot, keskihajonnat, summamuuttujien reliabiliteetti (Cronbachin alfa), summamuuttujan jatkoanalyysi (Kruskall-Wallis, Mann-Whitney U)
Opettajien käsityksiä lukion kotitalouden opetukseen liittyvistä asioista - opiskelijoiden valmiudet - asenteet - yhteistyö - oppimisympäristöt - opetuksen suunnittelu	6 Kokemuksia ja käsityksiä lukion kotitaloudesta Käsitykset oppilaista, asenteista, yhteistyöstä, oppimisympäristöistä ja opetuksen suunnittelusta	Asteikolliset (Likert 1-5) väittämät	Frekvenssiluvut, keskiarvot, keskihajonnat, summamuuttujien reliabiliteetti (Cronbachin alfa)
Lisätietoa opettajien käsityksistä	+ Vapaa sana lukion kotitalousopetuksesta	Avoimetykysymys (ei pakollinen)	Sisällönanalyysi

5.3 Aineiston analyysimenetelmät

Kyselyaineiston analyysi tehtiin tietokoneella pääasiassa Excel- ja SPSS-ohjelmilla. Avointen kysymysten sisällönanalyysiin käytettiin Word-tekstinkäsittelyohjelmaa. Tuloksia on havainnollistettu kuvioiden ja taulukoiden avulla, jotka on luotu edellä mainituilla ohjelmilla. Analyysimenetelminä käytettiin perinteisiä keskilukuja ja sisällönanalyysiä. Perustunnuslukujen kuvailuun käytettävät frekvenssiluvut tiivistävät tutkimusaineiston sellaiseen muotoon, joka kuvaa vastausten jakautumisen aineistossa (Metsämuuronen 2005, 319). Taustatiedot-osiossa frekvenssilukuja tarkastelemalla kuvattiin vastaajien keskeisiä ominaisuuksia ja lukioiden kotitalouskurssien tarjontaa. Vuosilukuja kysyttäessä ei oltu annettu valmiita vaihtoehtoja, vaan vastaajien ilmoittamista vuosiluvuista muodostettiin luokkia kuvaamaan sitä, millä ajanjaksoilla kotitalous on tullut lukioihin. Aineiston informaation tiivistämiseksi voi olla perusteltua muodostaa aineistosta luokkafrekvenssejä, jossa samat tai toisiaan lähellä olevat vastausarvot luokitellaan yhteen (Metsämuuronen 2005, 320–321). Tulosten tarkastelussa vertailtiin saatujen tulosten vastaavuutta lukion kotitalouden kurssikuvauksiin. Tarkastelussa vertailtiin sitä, painottavatko vastaajat opetuksessaan samoja sisältöjä ja laaja-alaista osaamista kuin lukioiden kotitalouden kurssikuvauksissa on painotettu.

Osioiden 2,3 ja 4 avointen kysymysten vastaukset käsiteltiin sisällönanalyysin menetelmin. Koska vastaajien perustelut olivat omin sanoin kirjoitettuja ja siten melko monimuotoisia, alkuperäiset ilmaisut luokiteltiin yksinkertaistettujen ilmaisujen alle. Ilmaisut luotiin poimimalla usein toistuvia sanoja tai ilmauksia opettajien vastauksista sekä tulkitsemalla sanojen ja ilmauksien merkityksiä. Esimerkiksi itsenäiseen elämään ja arkeen viittaavat ilmaisut, kuten *"arjenhallinta"*, *"itsenäinen elämä"*, *"arjen valmiuksia"* sekä *"kotoa lähtö maailmalle"* koottiin yksinkertaistetun ilmaisun *"kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään"* alle. Opiskeluun ja opiskelutaitoihin viittaavat sanat ja ilmaisut, kuten *"kiinnikkeitä aiemmin opittuun"*, *"tärkeä taito- ja taideaineiden opiskelussa"*, *"lähteiden arviointi"* ja *"projektien toteuttaminen"* puolestaan koottiin yksinkertaistetun ilmauksen *"tukee oppimista ja opiskelua"* alle. Yksinkertaistettujen ilmaisujen avulla oli helpompi hallita aineistoa ja luoda tiivistetympi kuva vastaajien kirjoittamista perusteluista tekemilleen valinnoille. Ilmaisuja ei kuitenkaan kvantifioitu, vaan tarkoituksena oli luoda yleiskatsaus siitä, millaisin erilaisin perusteluin opettajat painottavat lukion kotitalousopetuksen sisältöjä ja laaja-alaista osaamista sekä valitsevat käyttämiään työvälineitä. Sisällönanalyysistä on esimerkki liitteessä 4. Tulosten yhteydessä on esillä myös joitain poimintoja avointen kysymysten vastauksista. Sitaatit on koodattu kirjaimella O ja numerolla. O tarkoittaa opettajaa ja jokainen vastaaja on numeroitu vastausten saapumisjärjestyksen mukaan.

Vastaajien käyttämiä opetusmenetelmiä ja työtapoja analysoitiin luokittelemalla annetut vaihtoehdot opettajakeskeisiin, oppilaskeskeisiin ja oppimaan oppimista tukeviin opetusmenetelmiin. Opetusmenetelmiin ja opettajien käsityksiin liittyvien väitteiden tuloksia kuvailtiin frekvenssilukujen (f), keskiarvojen (ka) ja keskihajonnan (s) avulla. Näiden perinteisten keskilukujen avulla voidaan kuvailla tutkimusaineiston yleispiirteitä. Koska keskiarvot ovat herkkiä poikkeaville arvoille, on syytä tarkastella lisäksi keskihajontaa, joka kertoo arvojen keskimääräisestä sijoittumisesta keskiarvon ympärille. (Hilmola 2009, 146–147; Metsämuuronen 2005, 327–329.) Lukujen avulla kuvailtiin opettajien käsityksiä oppimisesta ja lukion kotitalousopetukseen liittyvistä tekijöistä. Kyselyn asteikollisista väittämistä koostuvien osioiden tulosten tarkastelussa hyödynnettiin Hilmolan (2009) tutkimuksen mittaristoa ja tuloksia.

Asteikollisista väittämistä muodostettujen mittaristojen sisäistä yhtenevyyttä eli konsistenssia tarkasteltiin Cronbachin alfa-kertoimen (α) avulla. Cronbachin alfan suuri arvo ($\alpha > .60$) kertoo mittarin kaikkien osioiden kyvystä mitata samaa asiaa (Metsämuuronen 2005, 67, 463). Aineiston osioryhmien reliabiliteettitarkastelun perusteella muodostetuille summamuuttujille tehtiin lisäksi epäparametriset jatkoanalyysit Kruskal-Wallis-testin ja Mann-Whitneyn U-testin avulla. Kruskal-Wallis-testi on parametrisen F-testin epäparametrinen vastine, jota voidaan käyttää pienen aineiston riippumattomien ryhmien väliseen vertailuun. Ryhmät voivat olla erikokoisia, kunhan jokaiseen ryhmään kuuluu vähintään viisi vastaajaa. Pienille otoksille sopivaa epäparametrista Mann-Whitneyn U-testiä käytetään kahden riippumattoman otoksen vertailuun selvittämään sitä, minkä ryhmien välillä ja kuinka merkitseviä mahdolliset erot ovat. (Metsämuuronen 2005, 1083, 1052–1053.) Jatkoanalyysissä tarkasteltiin testien avulla sitä, oliko vastaajien ominaisuuksilla eli taustatiedoilla yhteyttä heidän käyttämiinsä työtapoihin tai käsityksiinsä lukion kotitalousopetuksesta. Tuloksissa esitetään näistä taustamuuttujaryhmien välisistä vertailuista havainto, jossa opettajakokemuksen perusteella jaettujen ryhmien välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero oppilaslähtöisten opetusmenetelmien käytössä. Aineiston jatkoanalyysi on esitetty tarkemmin liitteessä 4.

6 TULOKSET JA TULOSTEN TARKASTELU

Kyselyyn vastasi yhteensä 21 lukiossa kotitaloutta opettavaa opettajaa, ja vastausprosentti oli 46 % (N=46). Seuraavaksi esitetään kyselyn tulokset sekä tarkastellaan tuloksia suhteessa aiempiin tutkimuksiin.

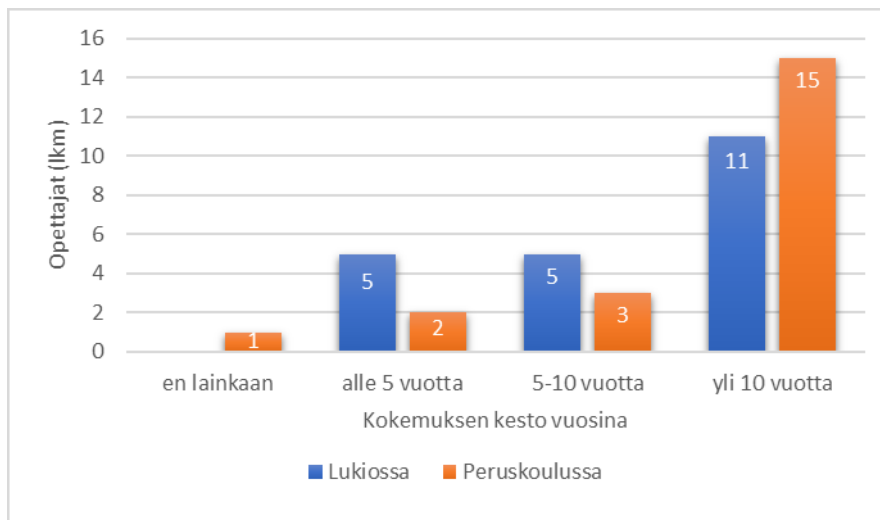
6.1 Opettajien ja lukioiden taustatiedot

Kyselyyn vastanneista opettajista 20 opettajaa (95 %) eli lähes kaikki olivat kelpoisia kotitalouden aineenopettajia (kuvio 3). Noin kolme neljäsosaa opettajista (n=16) oli opettanut kotitaloutta edellisenä lukuvuonna sekä lukiossa että peruskoulussa. Ainoastaan yksi opetti kotitaloutta pelkästään lukiossa. Kyseinen opettaja oli poikkeustapaus tässä aineistossa, sillä kaikilla muilla vastaajilla oli kokemusta kotitalousopettajan työstä sekä peruskoulussa että lukiossa. Pelkästään lukiossa kotitaloutta opettavalla opettajalla ei myöskään ollut kotitalouden aineenopettajan kelpoisuutta. Myös suurin osa Suomen peruskoulujen kotitalousopettajista on kelpoisia kotitalouden aineenopettajia: vuonna 2014 suomenkielisten peruskoulujen kotitalousopettajille tehdyn kyselyn mukaan 86 prosenttia kotitalouden aineenopettajista täytti kotitalousopettajan kelpoisuusehdot. Peruskoulun kotitalouden opettajakyselyyn osallistui tutkimuksen otoskoluista 163 kotitalousopettajaa, jotka edustivat koko Suomen kotitalousopettajia, joten tulosta voidaan pitää vertailukelpoisena. (Venäläinen 2015, 74.)

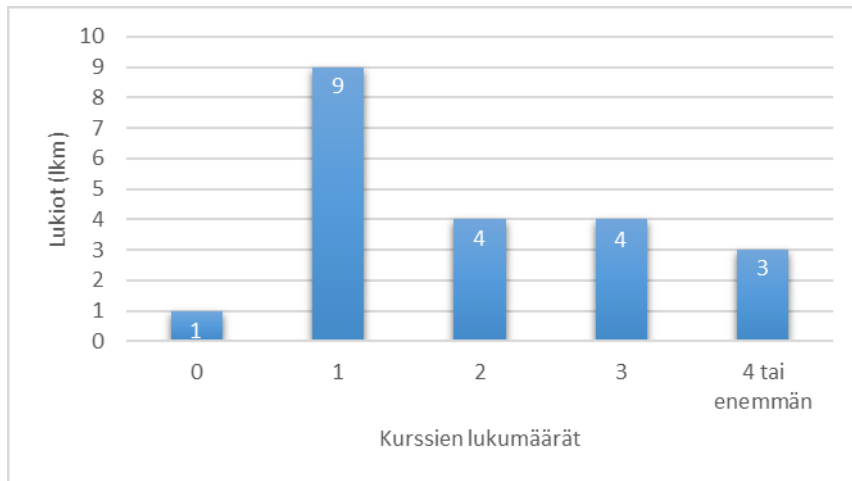
Lukiossa kotitaloutta opettavien opettajien työkokemus kotitalousopettajan työstä oli pääasiassa pitkä, yli kymmenen vuotta (kuvio 4). Vain harvalla oli alle viiden vuoden työkokemus peruskoulun tai lukion kotitalousopettajan työstä, joten lukion kotitalousopettajien voidaan sanoa olevan pääasiassa kokeneita työssään. Lähes puolet (n=9) lukioista tarjosi yhtä kotitalouden kurssia (kuvio 5). Toiseksi yleisintä oli kaksi tai kolme kurssia, ja neljä tai enemmän kursseja oli tarjolla kolmen opettajan lukiossa. Kotitaloutta on alettu yleisimmin tarjota lukioissa vuosina 2000–2009 (kuvio 6). Vuosina 2010–2016 kotitalous on otettu lukion kurssitarjontaan viidessä lukiossa, joista yhdessä lukiossa kotitaloutta oli tarjottu ensimmäisen kerran vasta lukuvuonna 2016–2017. Joissain lukioissa kotitaloutta on puolestaan alettu tarjoamaan jo 1980-luvulla.

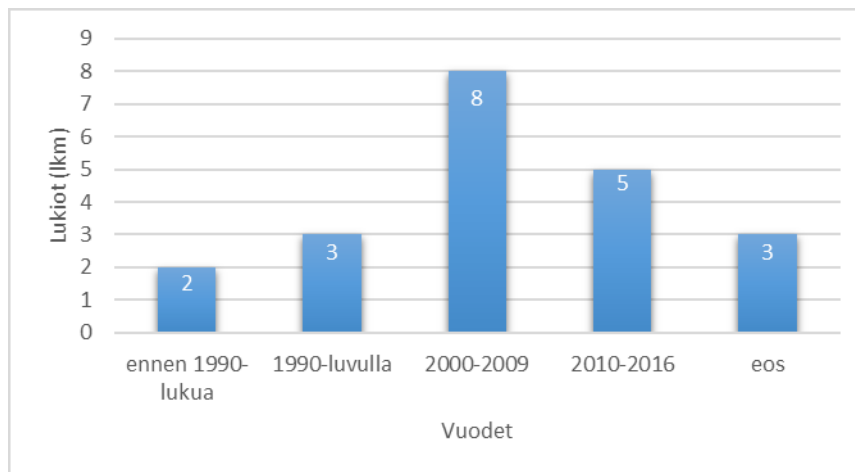
KUVIO 3. Opettajien (N=21) työkokemus kotitalousopetuksesta lukuvuonna 2016–2017 lukiossa ja peruskoulussa (frekvenssijakaumat)

KUVIO 4. Opettajien (N=21) kotitalousopettajakokemus lukiossa ja peruskoulussa (frekvenssijakaumat)

KUVIO 5. Lukion kotitalouden kurssien lukumäärät kyselyyn vastanneiden opettajien (N=21) lukioissa lukuvuonna 2016-2017 (frekvenssijakaumat)

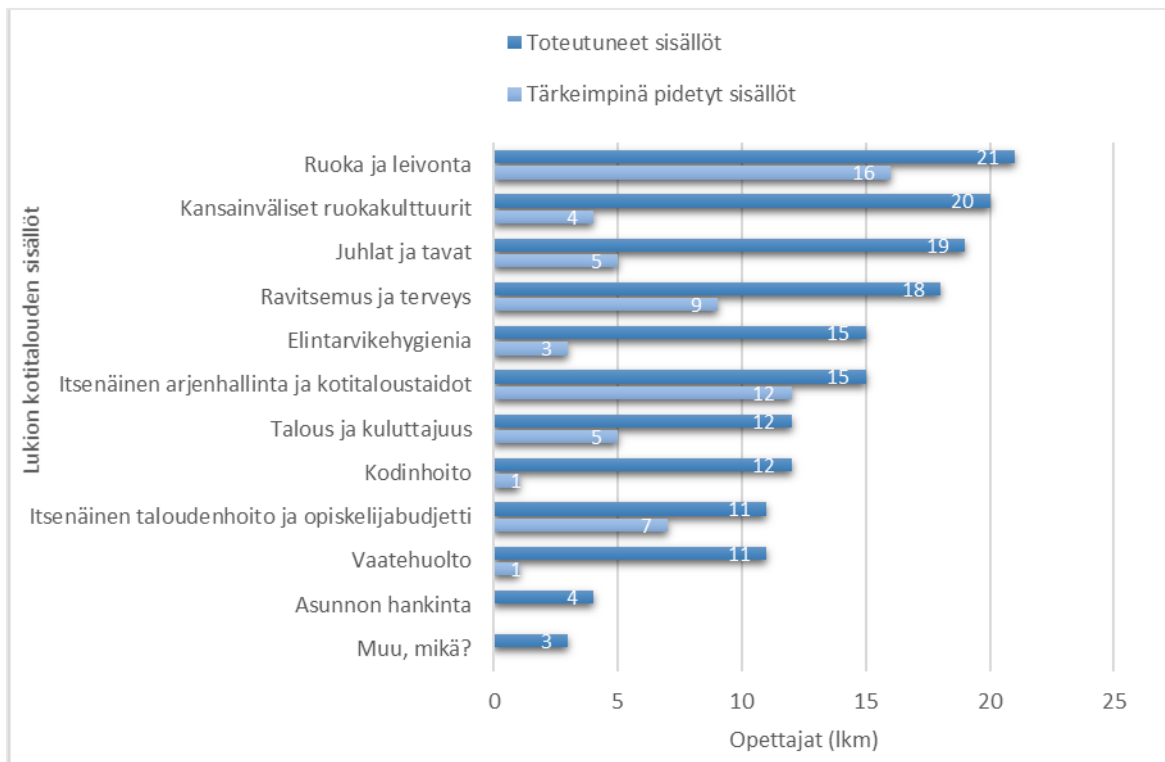

KUVIO 6. Lukion kotitalousopetuksen aloittamisvuodet (N=21) lukioissa (luokkafrekvenssit)

6.2 Opetuksen sisällöt ja laaja-alainen osaaminen lukion kotitaloudessa

6.2.1 Lukion kotitalousopetuksen sisällöt ja sisältöjen tärkeys

Ruokaosaamisen ja ruokakulttuurien sisältöjä oli sisällytetty eniten lukion kotitalousopetukseen (kuvio 7). Ruoka ja leivonta kuului jokaisen opettajan lukion kotitalousopetuksen sisältöihin. Lähes jokaisen opettajan lukion kotitalousopetukseen sisältyi myös kansainväliset ruokakulttuurit (n=20), juhlat ja tavat (n=19) sekä ravitsemus ja terveys (n=18). Yli puolet opettajista oli sisällyttänyt opetukseensa myös kuluttaja- ja talousosaamisen sekä asumisen ja yhdessä elämisen sisältöjä. Vähiten oli käsitelty asunnon hankintaan liittyviä sisältöjä. Kyselyyn listattujen sisältöjen lisäksi kolme opettajaa ilmoitti kotitalouden opetuksensa sisältöihin kuuluvan muita aiheita. Muiksi sisällöiksi oli kirjattu ympäristöystävällinen ruoka ja kasvisruoka, kahvilanpidot sekä asunnon vuokraamisen kustannukset eri asuntotyypeillä ja eri puolilla Suomea.

KUVIO 7. Eri sisältöjen yleisyys lukion kotitalousopetuksessa (tummat pylväät) ja niiden tärkeys (vaaleat pylväät) opettajien (N=21) mukaan

Suurin osa opettajista (n=16) piti tärkeimpänä lukion kotitalousopetuksen sisältönä ruokaa ja leivontaa (kuvio 7). Toiseksi yleisin tärkeimpiin kuuluva lukion kotitalouden sisältö oli itsenäinen arjenhallinta ja kotitaloustaidot (n=12). Yksikään opettajista ei pitänyt tärkeimpänä sisältönä vaihtoehtoa asunnon hankinta, ja vain yksittäiset opettajat valitsivat tärkeimmiksi sisällöiksi vaatehuollon tai kodinhoidon. Ruoka ja leivonta sekä itsenäinen arjenhallinta ja kotitaloustaidot olivat sisältöjä, joita opettajat sekä pitivät tärkeimpinä sisältöinä että sisällyttivät yleisimmin omaan lukion kotitalouden opetukseensa. Sen sijaan kansainväliset ruokakulttuurit sekä juhlat ja tavat olivat sisältöjä, jotka kuuluivat lähes jokaisen opettajan opetukseen, mutta joita vain muutama piti tärkeimpinä lukion kotitalouden sisältöinä. Elintarvikehygieniä oli vain kolmen opettajan mielestä yksi kolmesta tärkeimmästä sisällöstä, vaikka se kuuluikin viidentoista opettajan opetuksen sisältöihin. Taloudenhoito ja kuluttajuuden sisältöjä pidettiin melko yleisesti tärkeimpinä sisältöinä, ja niitä yli puolet opettajista oli myös sisällyttänyt omaan lukion kotitalouden opetukseensa.

Myös lukion kotitalouden kurssikuvausten perusteella yleisimmät lukion kotitalouden sisällöt liittyvät ruokaosaamisen ja ruokakulttuurien sisältöalueeseen (Pitkänen 2017). Kyselyn tulosten ja kotitalouden kurssikuvausten välillä voidaan kuitenkin havaita myös joitain eroavaisuuksia sisältöjen painotuksissa. Elintarvikehygieniä, kodinhoito sekä itsenäinen taloudenhoito ja opiskelijabudjetti ovat sisältöjä, jotka ovat esiintyneet vain harvoin opetussuunnitelmien kurssikuvauksissa (Pitkänen 2017), mutta kyselyyn vastanneista opettajista yli puolet on kuitenkin käsitellyt kyseisiä sisältöjä omassa lukion kotitalouden opetuksessaan. Peruskoulun kotitalousopettajille tehdyn kyselyn mukaan myös peruskoulun kotitalousopetuksessa oli painotettu eniten ravitsemukseen ja ruokaosaamiseen liittyviä aiheita, joita opettajat olivat myös pitäneet helppona opetettavana aihealueena. Vaikeimpina opetettavina sisältöinä oli pidetty kuluttajuuteen ja yhteiskuntaan liittyviä aiheita, joita opettajat olivat myös painottaneet vähiten peruskoulun kotitalousopetuksessa. (Venäläinen 2015, 82–83.)

Opettajat perustelivat lukion kotitalouden sisältöjen tärkeyttä monin tavoin, muun muassa yleissivistyksen edistämisellä, arjen valmiuksien kehittämällä sekä kotitalouden perustaitojen tukemisella. Taulukkoon 5 on koottu opettajien perustelut sisällöittäin.

TAULUKKO 5. Opettajien perustelut lukion kotitalouden sisältöjen tärkeydelle

Lukion kotitalouden sisältö	Perustelut sisällön tärkeydelle
Ruoka ja leivonta	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään - Kotitalouden perustaitojen harjoittelu - Valmiuksia taloudelliseen toimintaan - Tukee terveellisiä elämäntapoja ja hyvinvointia - Edistää yleissivistystä - Aihe kiinnostaa opiskelijoita
Kansainväliset ruokakulttuurit	- Edistää yleissivistystä - Aihe kiinnostaa opiskelijoita
Juhlat ja tavat	- Edistää yleissivistystä - Kehittää työelämätaitoja
Ravitsemus ja terveys	- Kotitalouden perustaitojen harjoittelu - Tukee terveellisiä elämäntapoja ja hyvinvointia - Edistää yleissivistystä
Elintarvikehygieniä	- Edistää yleissivistystä - Kehittää työelämätaitoja
Talous ja kuluttajuus	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään - Valmiuksia taloudelliseen toimintaan - Edistää yleissivistystä
Itsenäinen taloudenhoito ja opiskelijabudjetti	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään - Valmiuksia taloudelliseen toimintaan - Kehittää työelämätaitoja
Kodinhoito; Vaatehuolto	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään
Itsenäinen arjen hallinta ja kotitaloustaidot	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään - Kotitalouden perustaitojen harjoittelu - Tukee terveellisiä elämäntapoja ja hyvinvointia

Opetussisältöjen tärkeyden perusteluissa nousi erityisesti esille itsenäistä elämää tukeva arjen valmiuksien kehittyminen sekä yleissivistyksen edistäminen. Esimerkiksi eniten toteutetun ja tärkeimpänä pidetyn ruoka ja leivonta -sisällön tärkeyttä perusteltiin edellä mainittujen lisäksi myös sillä, että sisällön opiskelu edistää kotitalouden perustaitoja, antaa valmiuksia taloudelliseen toimintaan sekä tukee terveellisiä elämäntapoja ja hyvinvointia. Ruuan ja leivonnan sekä kansainvälisten ruokakulttuurien sisältöjen tärkeyttä perusteltiin lisäksi myös sillä, että aiheet kiinnostavat opiskelijoita.

"Lukiolaisia opetetaan hallitsemaan omaa arkeaan kotitalouden taitoja hankkimalla." (O12)

"[--] valmentavat itsenäiseen elämään, joka lukiovaiheessa on joillekin jo nyt/ on pian kaikille muillekin nuorille ajankohtaista muutettaessa omaan kotiin." (O4)

"Ruoka ja leivonta, juhlat ja tavat, elintarvikehygieniä. Nämä ovat sellaisia aihealueita ja sellaista tietoa, joita kaikki tarvitsevat elämänsä aikana. Kuuluvat yleissivistykseen!" (O6)

"ruoka ja leivonta, koska haluavat oppia tekemään tavallista ruokaa, kansainväliset ruokakulttuurit ovat tykättyjä nuorten keskuudessa [--]" (O13)

Lukion kotitalousopetuksen sisältöjen valintaan on vaikuttanut erityisesti se, että lukion kotitalousopetuksessa lukiolaiset pääsevät harjoittelemaan kotitalouden perustaitoja. Opettajien mukaan lukiolaisten käytännön kotitaloustaidot voivat vaihdella heikosta erinomaiseen, ja siksi etenkin osa nuorista tarvitsee lisää harjoitusta voidakseen toimia itsenäisesti erilaisissa kotitalouden töissä. Osa lukiossa kotitaloutta opiskelleista nuorista on ollut kotitalouden opetuksessa viimeksi yläkoulun alkaessa, mikä lisää tarvetta perustaitojen harjoitteluun.

"Siksi, että lukiolainen saavuttaisi sellaisen tason omassa arjen hallinnassaan, että kotitaloustaidot olisivat sujuvia. [--] Jotkut opiskelijoista on opiskellut kotitaloutta vain 7. luokalla ennen lukiokursseja." (O11)

"[--] osalla lukiolaisista on jopa kolme/neljä vuotta siitä, kun he viimeksi ovat olleet kotitaloudessa ja sitä kautta taidot toimia keittiössä monella melko heikot." (O20)

"Ruuanlaittotaitojen harjoittaminen, ruuan terveellisyys sekä ymmärrys kuluttajuudesta (erit. ruuan eettisyys ja ekologinen kestävyys) ovat asioita, joihin on syytä paneutua. Nuorilla sekä opiskelijoilla kokkaustaidot saattavat vaihdella olemattomasta erinomaiseen. Ravitsemus ja terveys ovat tärkeitä asioita sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Niin ovat myös kuluttajan valintojen vaikutukset talouteen." (O9)

Osa opettajista toi lukion kotitalouden sisältöjen tärkeyden perusteluissa esille kotitalousoppiaineen yhteiskunnallisen merkityksen. Esimerkiksi ravitsemuksen ja terveyden sekä kuluttajuuden sisältöjen perusteltiin olevan tärkeitä sekä yksilön kannalta että yhteiskunnallisesti. Myös sisältöjen juhlat ja tavat, elintarvikehygieniä sekä itsenäinen taloudenhoito ja opiskelijabudjetti tärkeyttä opettajat perustelivat sillä, että niiden opiskelu kehittää laajasti nyky-yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia taitoja. Perusteluissa huomioitiin muun muassa yhteiskunnallinen kestävä kehitys sekä yhteiskunnan kansainvälistymisestä johtuva tarve erilaisten kulttuurien tuntemukselle, jota kotitalouden opetuksessa voidaan kehittää. Myös Eduskunnan kotitalouden tukirengas (2018) on kannanotossaan nostanut esille sen, kuinka lukion kotitalousopetuksen avulla voidaan kehittää tulevaisuuden kotitalouksien toimintavalmiuksia esimerkiksi ilmastonmuutokseen ja digitalisaatioon liittyen. Lukion kotitaloudessa voidaankin tarttua konkreettisesti yhteiskunnassa laajasti vaikuttaviin ilmiöihin ja kehityssuuntiin, ja siten kehittää nuorten ja kotitalouksien tulevaisuudessa tarvittavaa osaamista monipuolisesti.

"Tapakulttuuritietous tarpeen työelämässä ja nyky-yhteiskunnassa myös kansainvälisten ruokakulttuurien perustuntemus ruokalajien nimistä, ruoka-aineista ja ruoanvalmistusmenetelmistä." (O11)

"[--] maailman kansainvälistyminen tarkoittaa kielten opettamisen lisäksi myös erilaisten kulttuurien ymmärtämistä ruokakulttuurin osalta." (O12)

Kotitalous-oppiaineen holistisuuden vuoksi kyselyssä annettujen vaihtoehtojen mukainen kotitalouden sisältöjen toisistaan erottaminen voi olla haastavaa, sillä usein kotitalousopetuksessa käsitellään useita eri sisältöjä samanaikaisesti ja toisiinsa nivoutuen. Koska kotitalouden eri osa-alueet liittyvät usein vahvasti toisiinsa, voi eri sisältöjen toisistaan erottaminen ja tärkeysjärjestykseen laittaminen olla haasteellista. Tämä tuli esille myös opettajien vastauksissa, joissa korostettiin kotitalous-oppiaineen holistista luonnetta ja eri osa-alueiden liittymistä vahvasti toisiinsa.

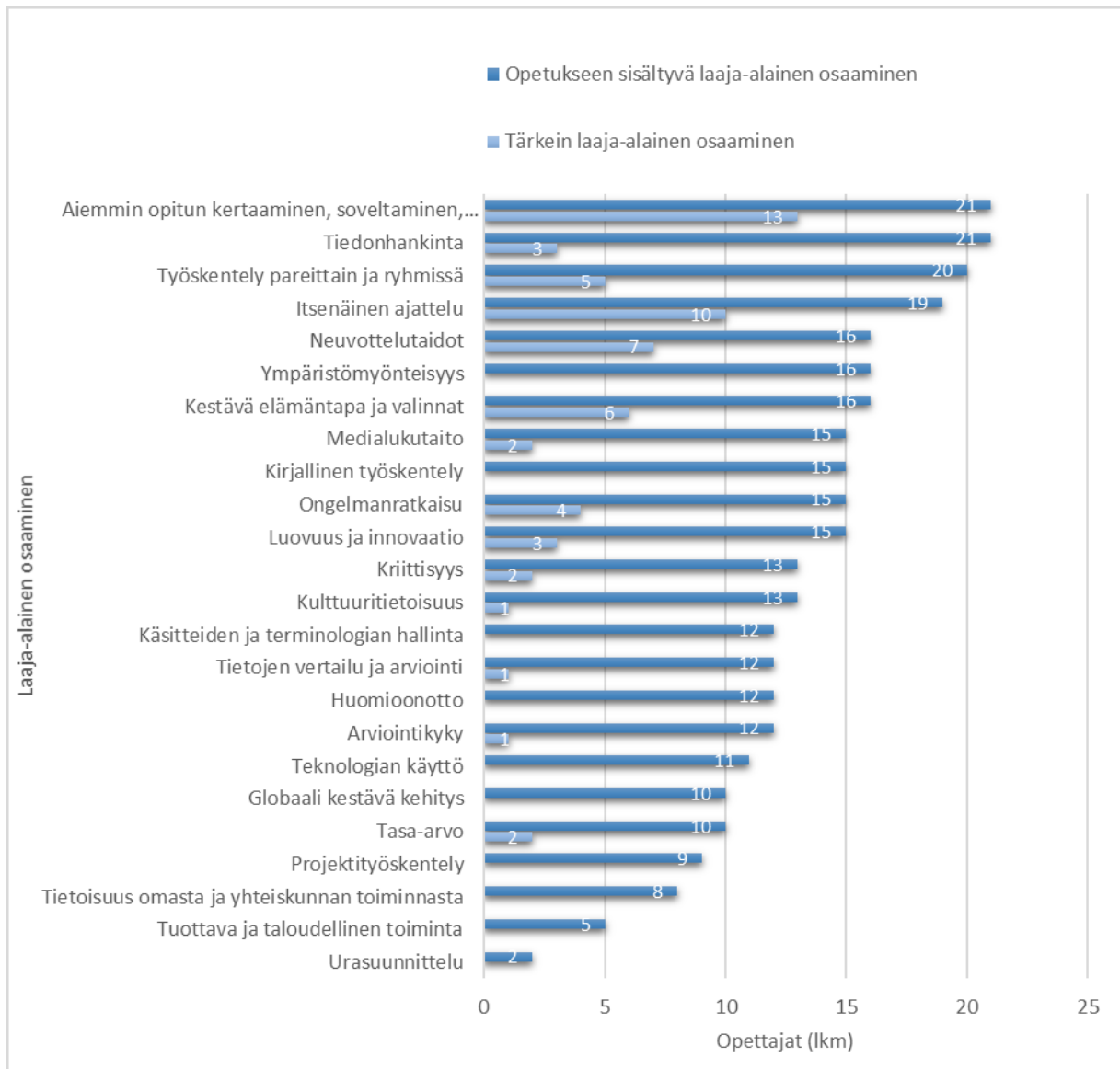
”Ruoka ja leivonta antavat arjen valmiuksia ja ovat kotitalouden opiskelun perusta. Ravitseminen liittyy olennaisesti edelliseen ja on tärkeää oman terveyden ja elämäntapojen muodostumisessa. Talous ja kuluttajuus määrää raamit kaikelle toiminnalle niin opiskelun kuin oman arjen suhteen. Kaikki osa-alueet liittyvät kiinteästi toisiinsa ja niiden erottaminen ja järjestykseen laittaminen on vaikeaa tai jopa mahdotonta.” (O17)

6.2.2 Laaja-alainen osaaminen

Aiemmin opitun tiedon kertaamista, soveltamista, syventämistä ja laajentamista sekä tiedonhankintaa sisältyi jokaisen opettajan lukion kotitalouden opetukseen (kuvio 7). Työskentely pareittain ja ryhmissä sekä itsenäinen ajattelu kuuluivat myös yleisimpiin lukion kotitalouden laaja-alaisen osaamisen alueisiin. Opettajat olivat sisällyttäneet lukion kotitalousopetukseensa kaiken kaikkiaan monipuolisesti erilaisia ajattelun taitoja, tieto- ja teknologiataitoja, vastuullisuutta sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Sen sijaan vain harva opettaja on sisällyttänyt lukion kotitalouden opetuksensa työelämä- ja yrittäjyystaitoihin luokiteltavaa urasuunnittelua tai tuottavaa ja taloudellista toimintaa.

Ajattelun taitoja pidettiin tärkeimpänä laaja-alaisen osaamisen alueena lukion kotitalousopetuksessa (kuvio 8). Tärkeimpiä olivat aiemmin opitun tiedon käyttö, itsenäinen ajattelu ja neuvottelutaidot, ja niitä suurin osa opettajista oli myös sisällyttänyt lukion kotitalouden opetukseensa. Sen sijaan vain muutama opettaja piti pareittain ja ryhmissä työskentelyn taitoja tai tiedonhankintaa tärkeimpinä lukion kotitalouden laaja-alaisen osaamisen alueina, vaikka molemmat sisältyvät lähes jokaisen opettajan opetukseen. Lukion kotitalousopettajien käsitykset ajattelun taitojen tärkeydestä vastaavat Lukion opetussuunnitelman perusteisiin (Opetushallitus 2015, 12) kirjattuja lukiokoulutuksen tehtäviä. Opetussuunnitelman mukaan lukiokoulutus vahvistaa laaja-alaista yleissivistystä sekä kehittää kriittistä ja itsenäistä ajattelua, jonka avulla yksilöt osaavat toimia vastuullisesti, myötätuntoisesti,

yhteisöllisesti ja menestyksekkäästi. Laaja-alainen osaaminen ja laaja-alaisten ilmiöiden ja riippuvuussuhteiden hahmottaminen ja ymmärtäminen ovat keskeinen osa lukiokoulutuksen tärkeää tehtävää. (Opetushallitus 2015, 12.)

KUVIO 8. Eri laaja-alaisten osaamisten yleisyys lukion kotitalousopetuksessa (tummat pylväät) ja niiden tärkeys (vaaleat pylväät) opettajien (N=21) mukaan

Yksittäisten laaja-alaisten osaamisten tarkastelu aiemmin esitetyn (Pitkänen 2017, 32) luokittelun mukaisesti osoittaa, että ajattelun taitoja sekä sisällytetään eniten lukion kotitalouden opetukseen että myös pidetään yleisimmin tärkeimpänä laaja-alaisen osaamisen alueena lukion kotitaloudessa. Toiseksi tärkeimpinä pidetään yhteistyö- ja vuorovaikutus-

taitoja, vaikkakin niitä sisällytetään kyselyyn vastanneiden opettajien vastausten perusteella opetukseen vähemmän kuin tieto- ja teknologiataitoja tai vastuullisuutta. Kun kyselyn tuloksia verrataan lukion kotitalouden kurssikuvauksiin, voidaan huomata yhtäläisyyksiä, mutta myös joitain eroavaisuuksia laaja-alaisen osaamisen painotuksissa. Lukion kotitalousopetuksen tilannekatsauksen mukaan ajattelun taidot ja tieto- ja teknologiataidot ovat yleisimmin lukion kotitalouteen sisältyviä laaja-alaisen osaamisen alueita (Pitkänen 2017). Myös lukio-opetuksen yleisissä tavoitteissa korostetaan itsenäisen ja vastuullisen ajattelun kehittymistä sekä tiedonhankinta ja -soveltamistaitoja ja ongelmanratkaisutaitoja. Myös tieto- ja viestintäteknologian tarkoituksenmukainen käyttö ja ymmärtäminen ovat tärkeä osa nykyistä lukiokoulutusta. (Opetushallitus 2015, 34.) Vaikka lukion kotitalouden kurssikuvausten perusteella työelämä- ja yrittäjäystaidot ovat jopa yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja suuremmissa roolissa lukion kotitalousopetuksessa, eivät opettajat juurikaan korosta työelämä- ja yrittäjäystaitoja omassa lukion kotitalouden opetuksessaan kyselyn tulosten perusteella. Lukio-opetuksen yleisiin tavoitteisiin kuitenkin kuuluu myös antaa kokemuksia eri alojen koulutus- ja ammatinvalintamahdollisuuksista sekä yrittäjyys- ja työelämätaidoista (Opetushallitus 2015, 35–36). Lukion kotitalousopettajien perustelut laaja-alaisten osaamisten tärkeydelle on esitetty taulukossa 6.

TAULUKKO 6. Opettajien perustelut eri laaja-alaisten osaamisten tärkeydelle lukion kotitaloudessa

Laaja-alainen osaaminen lukion kotitaloudessa	Perustelut osaamisen tärkeydelle
Aiemmin opitun kertaaminen, soveltaminen, syventäminen ja laajentaminen	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään - Lukiolaiset tarvitsevat kertausta peruskoulussa opituista asioista - Tukee oppimista ja opiskelua
Itsenäinen ajattelu	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään - Vastuunotto itsestä ja omista valinnoista
Luovuus ja innovaatio	- Tukee oppimista ja opiskelutaitoja
Arviointikyky	- Tukee oppimista ja opiskelutaitoja
Kriittisyys	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään
Ongelmanratkaisu	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään - Tukee oppimista ja opiskelutaitoja - Vastuunotto itsestä ja omista valinnoista
Työskentely pareittain ja ryhmissä	- Kehittää sosiaalisia taitoja - Kehittää työelämätaitoja
Neuvottelutaidot	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään - Tukee oppimista ja opiskelutaitoja - Kehittää sosiaalisia taitoja - Yhteiskunnallinen osaaminen ja vastuu
Tasa-arvo	- Kehittää sosiaalisia taitoja - Yhteiskunnallinen osaaminen ja vastuu
Tiedonhankinta; Tietojen vertailu ja arviointi; Medialukutaito	- Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään - Tukee oppimista ja opiskelutaitoja
Kestävä elämäntapa ja valinnat	- Yhteiskunnallinen osaaminen ja vastuu - Vastuunotto itsestä ja omista valinnoista
Kulttuuritietoisuus	- Yhteiskunnallinen osaaminen ja vastuu

Kyselyssä annetuista vaihtoehdoista yhteensä kymmeneen laaja-alaiseen osaamiseen ei tullut yhtään perustelua, sillä niitä ei pitänyt kukaan opettajista tärkeimpinä. Kuten kotitalouden opetussisältöjen tärkeyden perusteluissa, myös useiden laaja-alaisen osaamisen tärkeyden perusteluissa tuli esille itsenäisessä elämässä tarvittavien arjen valmiuksien kehittyminen. Opettajien mielestä lukiolaiset tarvitsevat kertausta peruskoulussa opituista asioista, ja siksi aiemmin opitun tiedon kertaamista, soveltamista, syventämistä ja laajentamista pidettiin yhtenä tärkeimmistä laaja-alaisen osaamisen tavoitteista. Koska lukiolaiset ovat usein lähempänä itsenäistymistä ja omilleen muuttoa peruskoululaisiin verrattuna, voidaan kotitalouden perustietojen ja -taitojen kertaamista pitääkin kyselyn vastausten perusteella yhtenä tärkeimmistä lukion kotitalouden tavoitteista.

”Joillakin kotitaloutta on ollut viimeksi peruskoulun 7. luokalla. Kaikki eivät saa kotoa ohjausta esim. ruoanlaittoon tai kodin puhtaanapitoon, siksi on tärkeää, että lukion opetuksen avulla voi tukea nuorta itsenäistymisen kynnyksellä.” (O4)

”Lähes kaikki lukioikäiset tarvitsevat kertausta peruskoulussa opituista asioista. Kaikki ei mene aina aivan suunnitelmien mukaan, täytyy osata ratkaista asiat vaihtoehdoisillakin menetelmillä.” (O6)

Opettajien perustelujen mukaan ajattelun taitojen kehittäminen kotitaloudessa muun muassa aiemmin opittua tietoa hyödyntämällä myös tukee lukiolaisten opiskelutaitoja ja oppimista. Itsenäisen ajattelun ja ongelmanratkaisun taitojen tärkeyttä perusteltiin lisäksi sillä, että nämä taidot edistävät arjessa selviämisen valmiuksia ja kykyä itsenäiseen vastuunottoon. Itsenäisen ajattelun kehittämisen tärkeyttä perusteltiin myös muun muassa sillä, että nuorten on tärkeää oppia ajattelemaan itse, käyttämään omia aivojaan, esimerkiksi arvioidessaan tietoa ja mainontaa.

”Itsenäinen ajattelu, jokainen on vastuussa ensin itsestään ja muista.” (O2)

”Ajattelun kehittäminen on tärkeää. Parempi osata ajatella itse kuin ottaa valmiita asioita esim. mainostajilta.” (O12)

Aiemmin opitun tiedon hyödyntämisen ja itsenäisen ajattelun lisäksi yhtenä tärkeimpänä ajattelun taitona opettajat pitivät nuorten kykyä ongelmanratkaisuun. Ongelmanratkaisutaidon tärkeyttä perusteltiin muun muassa sillä, että erilaisissa arjen tilanteissa tulee jatkuvasti eteen pieniä tai suurempiakin ongelmia, joita nuorten tulee oppia ratkaisemaan itsenäisesti tai vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Ongelmanratkaisutaitoa pidettiin tärkeänä myös oppimisen ja opiskelutaitojen kannalta.

"[--] oppimisessa tarvitaan kiinnikkeitä aiemmin opittuun. [--] arjessa selviytyminen vaatii usein ongelmanratkaisutaitoja." (O19)

"Ongelmanratkaisu: tarvitaan arjessa ja elämässä jatkuvasti. mm. ruokaohjeiden soveltaminen, kotitöiden limittäminen, ihmissuhteiden hoito ym." (O7)

"Hyvät ongelmanratkaisutaidot auttavat monessa arjen pulmassa ja mahdollistavat suurempienkin projektien toteuttamisen." (O17)

Ajattelun taitojen lisäksi opettajat pitivät lukion kotitalouden opiskelussa tärkeinä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, kuten neuvottelutaitoja ja taitoa työskennellä pareittain ja ryhmissä. Yhteistyötaitojen tärkeyttä perusteltiin sillä, että ne kehittävät sosiaalisia taitoja, joita tarvitaan elämän eri tilanteissa, niin perhe- kuin työelämässäkin selviämiseen. Yhdessä työskentelyn ja vuorovaikutuksen taitoja ja toisten huomioonottamista pidettiin myös kotitalouden opiskelun edellytyksenä.

"Huomioinnottamista ei korosteta koskaan liikaa, kotitaloudessa on edellytys ryhmissä työskennellessä." (O6)

"Työskentely pareittain ja ryhmissä: tähän yhdistyvät neuvottelutaidot ja toisen huomioon ottaminen. Tärkeitä taitoja, joita tarvitaan työelämässä ja perhe-elämässä." (O7)

"Pareittain ja ryhmissä työskentely valmentaa työelämään ja parantaa vuorovaikutustaitoja." (O12)

"[--] yhteistyötaidot ovat tärkein kotitalouden osaaminen, jota tarvitaan elämässä eteenpäin." (O17)

Vastausten perusteella tärkeimpiä tieto- ja teknologiataitoja lukion kotitaloudessa ovat tiedon hankinta, medialukutaito ja kriittisyys. Opettajien perusteluissa nousi esille se, että opettajien mielestä nuorten on tärkeää oppia arvioimaan eri tietolähteitä kriittisesti, käyttämään monipuolisesti erilaisia lähteitä sekä tunnistamaan luotettava tieto epäluotettavasta. Koska media tarjoaa niin paljon epäluotettavaa tietoa ja esimerkiksi käyttökelpottomia ja epätaloudellisia ruokaohjeita, voidaan medialukutaidon ja kriittisen tiedon hankinnan osaamista pitää yhtenä olennaisena osana lukion kotitalouden laaja-alaista osaamista.

"[--] koska media tarjoaa esimerkiksi reseptejä, jotka eivät ole käyttökelpoisia, toimivia tai taloudellisia arjessa." (O19)

"Tiedonhankinta eri tavoilla. Tärkeää osata käyttää monipuolisesti ei lähteitä. Median hyödyntäminen kriittisesti tärkeää." (O12)

Lukion kotitalouteen sisältyvää laaja-alaista osaamista perusteltiin myös yhteiskunnallisen osaamisen ja vastuun näkökulmista. Etenkin kestävän elämäntavan ja valintojen sekä kulttuuritietoisuuden tärkeyttä perusteltiin sillä, että ne edistävät nuorten kansallista ja globaalia vastuunottoa, tietoisuutta omien valintojen merkityksestä. Kestävyyteen liittyvää osaamista pidettiin erityisesti ajankohtaisuutensa vuoksi tärkeänä. Opettajien vastauksissa nousi esille näkemys siitä, että kestävään kehitykseen liittyvä laaja-alainen osaaminen on tärkeää erityisesti tänä päivänä ja tulevaisuudessa, kun ympäristöasiat ja kulttuurien moninaistuminen ovat laajasti esillä ja osa kotitalouksienkin arkea.

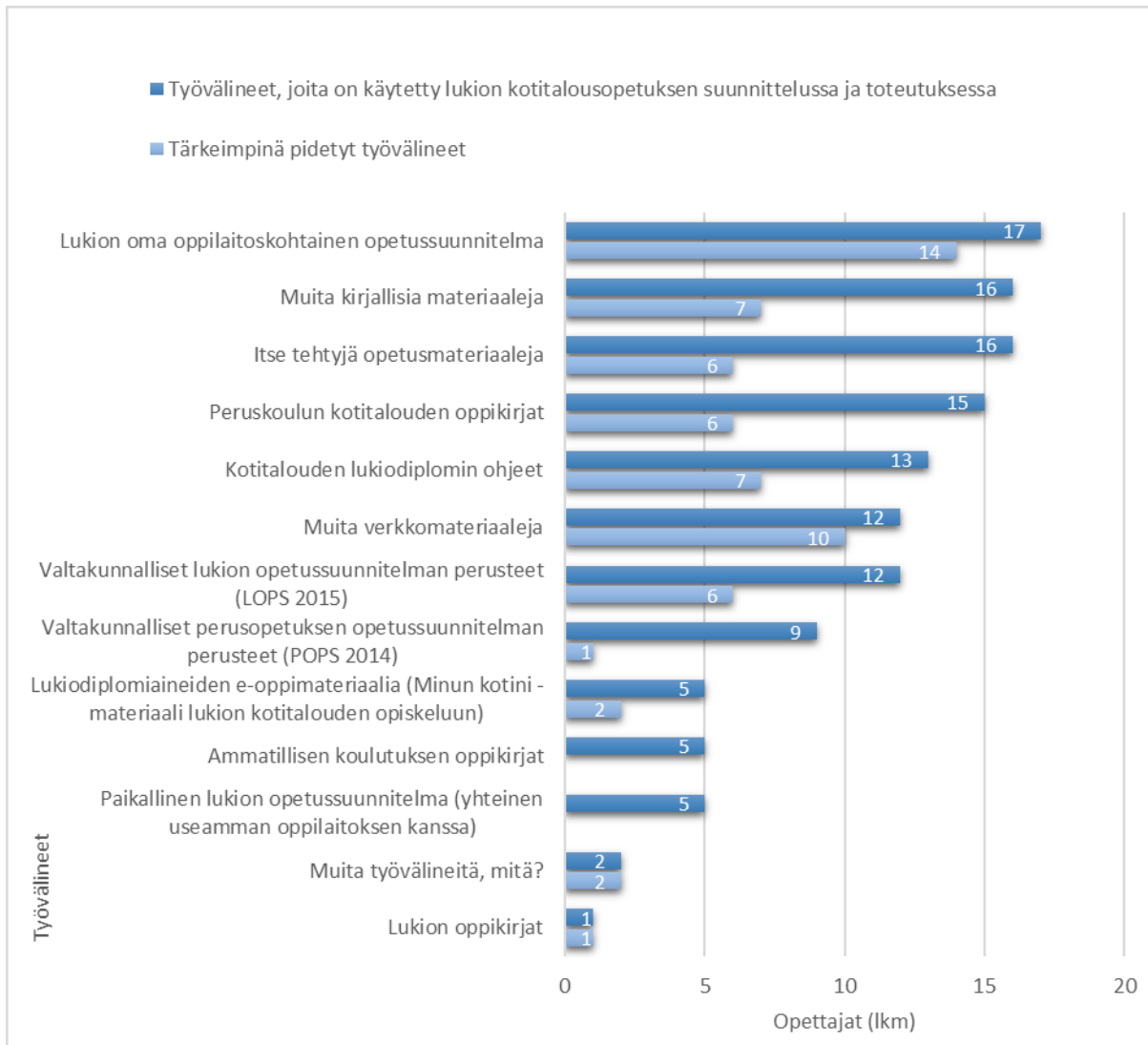
”Kulttuuritietoisuus nykyisessä globaalissa maailmassa. Ruokakulttuurien tuntemus on kasvanut räjähdysmäisesti siitä, kun aloitin opettajana 1992. [--] Kestävä elämäntapa ja valinnat. Korostaa, että jokainen voi vaikuttaa omilla valinnoillaan.” (O2)

”Tasa-arvon edistäminen perheissä ja kodeissa on tärkeää, vaikka suuntaus onkin kehittynyt koko ajan parempaan päin. Vastuu maapallosta kuuluu kaikille. Lapsia ja nuoria tulee ohjata oikeisiin valintoihin.” (O4)

”Kestävä elämäntapa ja valinnat: ajankohtaisia asioita etenkin nyt kun ilmaston lämpenemisen merkit ovat havaittavissa. Kotitalouden toiminnassa tärkeää huomioida kestävän kehityksen näkökulma.” (O7)

6.3 Opettajan työvälineet

Lukion oma oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma oli opettajien eniten käyttämä ja tärkeimpänä pidetty työväline lukion kotitalousopetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa (kuvio 9). Yleisimmin käytettyjä työvälineitä olivat myös muut kirjalliset materiaalit, itse tehdyt opetusmateriaalit sekä peruskoulun kotitalouden oppikirjat. Verkkomateriaalit olivat puolestaan toiseksi tärkeimpiä työvälineitä. Myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita oli käytetty lukion kotitalousopetuksen suunnittelussa. Ainoastaan yksi opettaja oli hyödyntänyt lukion oppikirjoja. Listattujen työvälineiden lisäksi kaksi opettajaa ilmoitti tärkeimmiksi käyttämikseen työvälineiksi opiskelijoiden tekemät suunnitelmat sekä opiskelijoiden oman kulttuuriperinnön ja -tietouden.

KUVIO 9. Eri työvälineiden yleisyys (tummat pylväät) ja niiden tärkeys (vaaleat pylväät) lukion kotitalousopetuksessa ja sen suunnittelussa opettajien (N=21) mukaan

Suurin osa kyselyyn listatuista työvälineistä sai erilaisia perusteluja tärkeydestään. Perusteluissa tuli esille opettajien tarve käyttää monipuolisesti erilaisia työvälineitä, sillä esimerkiksi pelkästä valtakunnallisesta tai oppilaitoskohtaisesta lukion opetussuunnitelmasta ei ole ollut riittävästi hyötyä lukion kotitalouden opetuksessa, eikä lukion kotitalousopetukseen ole ollut olemassa juurikaan omia, valmiita opetusmateriaaleja. Opettajien perustelut käyttämiensä työvälineiden tärkeydelle on esitetty taulukossa 7.

TAULUKKO 7. Opettajien perustelut opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa käytettyjen työvälineiden tärkeydestä

Käytetyt työvälineet	Perustelut työvälineen tärkeydelle
Valtakunnalliset lukion opetussuunnitelman perusteet (LOPS 2015)	- Valtakunnallinen yhdenvertaisuus opetuksessa ja opiskelussa - Ohjenuora ja raamit omalle opetukselle
Lukion oma oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma	- Ohjenuora ja raamit omalle opetukselle - Kiteyttää valtakunnallisen opetussuunnitelman - Mahdollistaa ryhmäkohtaisen jouston ja soveltamisen - Paikalliset painotukset opetuksessa - Omien kokemusten hyödyntäminen opetuksessa
Valtakunnalliset perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS 2014)	- Valtakunnallinen yhdenvertaisuus opetuksessa ja opiskelussa - Lukion opetussuunnitelman perusteista (LOPS 2015) ei ole hyötyä kotitalousopetuksen sisältöjen suunnittelussa
Kotitalouden lukiodiplomin ohjeet	- Valtakunnallinen yhdenvertaisuus opetuksessa ja opiskelussa - Lukiodiplomin suoritusohjeet ja vaatimukset
Peruskoulun kotitalouden oppikirjat	- Käytännön opetusmateriaaleja (tietoa, reseptejä ym.) - Auttaa tavoitteiden suunnittelussa - Lukion kotitalouden opetukseen ei ole omia materiaaleja
Muita kirjallisia materiaaleja	- Käytännön opetusmateriaaleja (tietoa, reseptejä ym.) - Lukion kotitalouden opetukseen ei ole omia materiaaleja
Lukiodiplomiaineiden e-oppimateriaalia (Minun kotini -materiaali lukion kotitalouden opiskeluun)	- Valtakunnallinen yhdenvertaisuus opetuksessa ja opiskelussa
Muita verkkomateriaaleja	- Käytännön opetusmateriaaleja (tietoa, reseptejä ym.) - Käytännön opetusmateriaaleja (tietoa, reseptejä ym.) - Mahdollistaa opiskelijälähtöisen opetuksen suunnittelun ja toteutuksen - Uusia vinkkejä opetukseen
Itse tehtyjä opetusmateriaaleja	- Omien kokemusten hyödyntäminen opetuksessa - Lukion kotitalouden opetukseen ei ole omia materiaaleja - Mahdollistaa ryhmäkohtaisen jouston ja soveltamisen
Muita työvälineitä: Opiskelijoiden suunnitelmat Opiskelijoiden kulttuuriperintö ja -tietous	- Mahdollistaa opiskelijälähtöisen opetuksen suunnittelun ja toteutuksen - Mahdollistaa ryhmäkohtaisen jouston ja soveltamisen

Oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman tärkeyttä perusteltiin sillä, että se toimii raamina ja ohjenuorana, siihen tiivistyy valtakunnalliset lukion opetussuunnitelman perusteet ja siihen sisältyy paikallisia painotuksia. Osa perusteli tärkeyttä myös sillä, että on itse ollut laatimassa opetussuunnitelmaa, ja on saanut hyödyntää omia kokemuksiaan suunnitelmassa. Oman oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman etuna pidettiin myös joustavuutta, sitä että suunnitelmasta on voitu laatia lyhyt ja ryhmäkohtaisesti mukautuva.

”Lukion oma oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma antaa raamit suunnittelulle” (O7)

”[--] jokainen ryhmä on erilainen ja oma lyhyt opetussuunnitelma antaa joustoa toimia heille parhaalla tavalla.” (O19)

"Oma lukion opetussuunnitelma - Koska olen sitä ollut itse tekemässä, niin tottakai!" (O20)

Opettajat käyttivät lukion kotitalousopetuksen suunnittelun ja toteutuksen työvälineinä myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita ja peruskoulun oppikirjoja. Peruskoulun oppikirjoja pidettiin hyvinä työvälineinä opetuksen tavoitteiden suunnitteluun sekä käytännön opetusmateriaalien hankintaan. Osa opettajista oli hyödyntänyt lukiodiplomin ohjeita ohjattaessaan kotitalouden lukiodiplomin suorittamista sekä lukion kotitalouden opiskeluun tarkoitettua e-oppimateriaalia. Valtakunnallisten opetussuunnitelmien ja lukiodiplomiohjeiden käyttöä vastaajat perustelivat opetuksen tason kansallisella yhdenvertaisuudella.

"peruskoulun oppikirjat: toimiviksi todettuja ruokaohjeita, kotitalouden osa-alueet kattavasti käsitelty muita kirjallisia materiaaleja: mm. ruoanvalmistuksen kemiaa ja ympäristönäkökulmia käsittelevät kirjat." (O7)

"Lukiodiplomiaineiden e-oppimateriaalit - erinomaisia materiaaleja!" (O20)

"Opetussuunnitelmat ja valtakunnalliset ohjeet takaavat vertailukelpoisen opetuksen tason opiskelijoille." (O12)

Lähes puolet (n=10) opettajista piti yhtenä tärkeimmistä lukion kotitalouden opetuksen työvälineistään verkkomateriaaleja, joita oltiin hyödynnetty muun muassa uusien opetusvinkkien saamiseen, opiskelijalähtöiseen opetukseen sekä monenlaiseen käytännön opetusmateriaalin, kuten tiedon ja reseptien, hankintaan. Verkkomateriaalien lisäksi opettajat olivat hankkineet opetusmateriaaleja muista kirjallisista lähteistä, kuten ruoanvalmistuksen kemiaa tai ympäristönäkökulmaa käsittelevistä kirjoista. Osa opettajista piti tärkeimpinä lukion kotitalouden opetuksen työvälineinään myös opiskelijoiden omia suunnitelmia ja kulttuuriperintöä.

"Opiskelijoiden oma kulttuuriperintö ja -tuntemus luo pohjan laaja-alaiseen suunnitteluun. Muu verkkomateriaali on loputon tiedonlähde opiskelijoiden omissa vapaa-muotoisissa suunnittelutehtävissä." (O17)

"[--] verkosta löytää kivoja vinkkejä." (O19)

Verkosta ja painetusta kirjallisuudesta hankittujen materiaalien lisäksi suuri osa opettajista ilmoitti käyttäneensä lukion kotitalouden opetuksessa itse tehtyjä opetusmateriaaleja. Opettajat perustelivat itse tehtyjen materiaalien tärkeyttä sillä, että niiden avulla opettaja voi hyödyntää opetuksessaan omia kokemuksiaan ja huomioida ryhmäkohtaiset tarpeet ja

toivomukset. Itse tehtyjen materiaalien, peruskoulun kotitalouden opetussuunnitelman ja oppikirjojen sekä muiden verkko- ja kirjallisten materiaalien käyttöä perusteltiin myös sillä, että lukion kotitalouteen ei ole olemassa omaa opetusmateriaalia, eikä lukion valtakunnallisesta opetussuunnitelmasta ole hyötyä lukion kotitalousopetuksen sisältöjen suunnittelussa.

”itse tehdyt materiaalit--> mm. arjen hallinta-kurssin tavoitteet olen miettinyt itse perustuen omien lapsien opiskeluaikojen kokemuksiin” (O8)

”[Itse tehtyjä opetusmateriaaleja], jotta materiaali on kullekin ryhmälle sopivaa.” (O19)

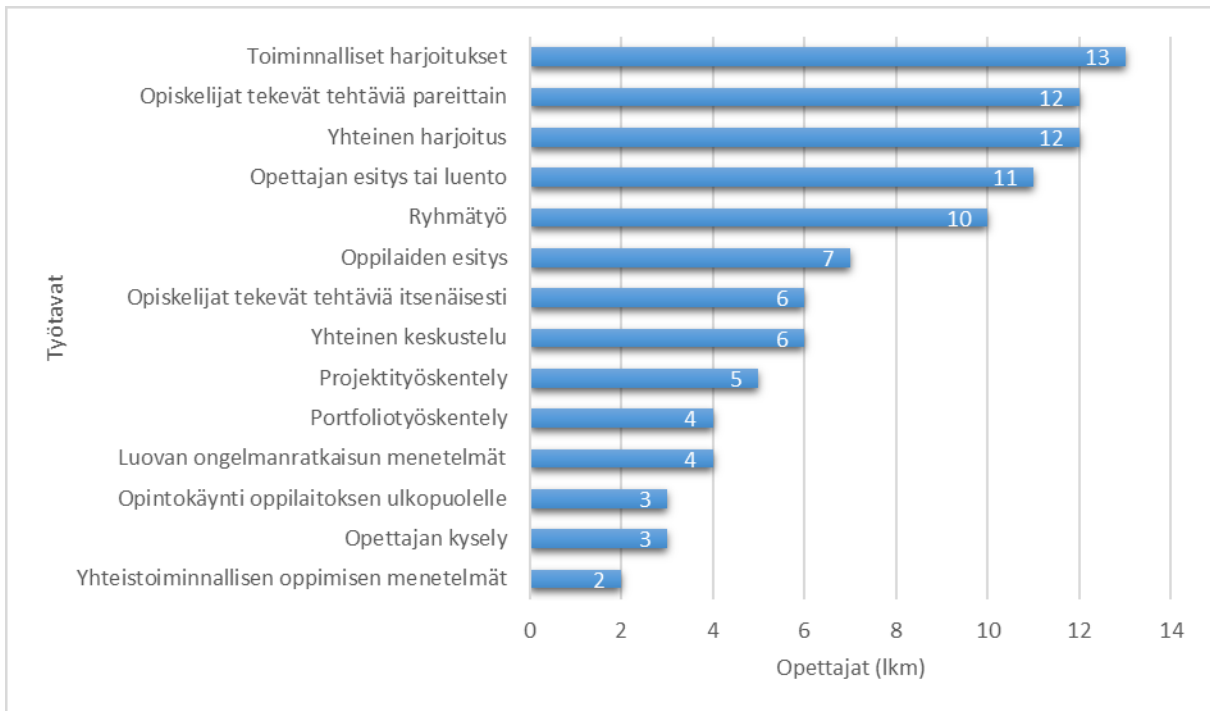
”ei ole mitään omaa materiaalia lukioon [--]” (O13)

”Lukion opsista ei ole hyötyä kotitalousopetuksen sisältöjä miettiessä.” (O4)

Lukion kotitalousopettajat käyttävät pääosin samanlaisia työvälineitä kuin peruskoulun kotitalousopetuksen suunnittelussa on käytetty aiempien tutkimusten mukaan. Peruskoulun kotitalousopettajista yli 90 prosenttia on ilmoittanut käyttävänsä työssään sekä valtakunnallisia että paikallisia opetussuunnitelman perusteita. Paikallista opetussuunnitelmaa on käytetty eniten sisältöjen ja tavoitteiden tarkistamiseen, opetuksen suunnitteluun ja oppilasarviointiin. Ne opettajat, jotka eivät käyttäneet työssään opetussuunnitelmia, ilmoittivat syyksi opettavansa oppikirjan mukaan. Opetuksessa käytetyistä oppimateriaaleista selvästi suosituin on ollut oppikirja, jota peruskoulun kotitalousopettajat käyttivät opetuksessaan usein tai lähes aina. Muita tärkeimpiä oppimateriaaleja ovat olleet muut kotitalouden kirjat, itse tehdyt materiaalit ja verkkomateriaalit. (Venäläinen 2015, 81–82, 87–88.) Itse tehdyt materiaalit ja verkkomateriaalit ovat siis tärkeässä osassa myös peruskoulun kotitalousopetuksessa, vaikka käytössä olisi myös opetukseen suunniteltu oppikirja. Lukion ja peruskoulun kotitalousopetuksen työvälineiden keskeisin ero onkin siinä, että vain peruskoulun kotitalouteen on olemassa valmiita materiaaleja helpottamaan opettajan työtä.

6.4 Työtavat

Toiminnalliset harjoitukset, opiskelijat tekevät tehtäviä pareittain sekä yhteinen harjoitus olivat yleisimpiä työtapoja lukion kotitalousopetuksessa (kuvio 10). Muita yleisimpiä työtapoja olivat opettajan esitys tai luento sekä ryhmätyö.

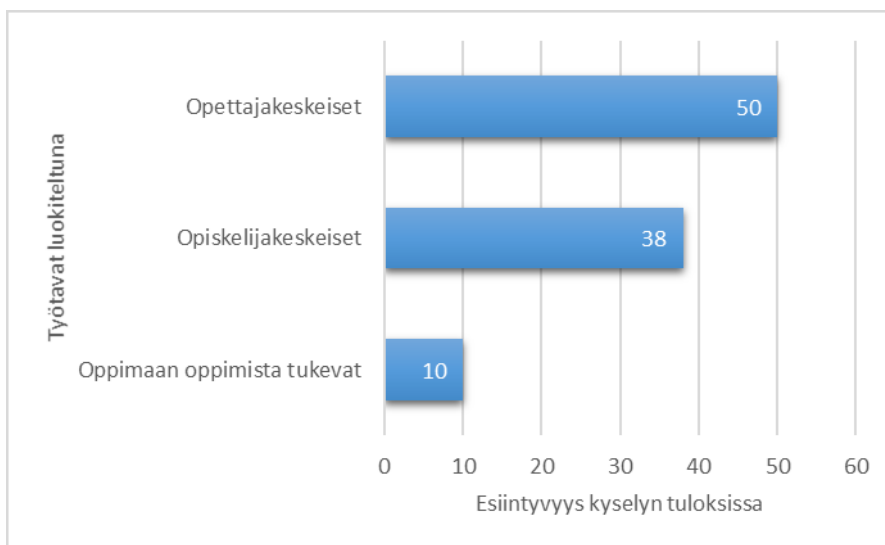

KUVIO 10. Opettajien (N=21) eniten käyttämät työtavat lukion kotitalouden opetuksessa

Kun tuloksia verrataan peruskoulussa käytettyihin työtapoihin (Venäläinen 2015, 85–86), havaitaan että lukion ja peruskoulun kotitalousopetuksen työtavat ovat pääasiassa samanlaisia. Peruskoulun kotitalousopetuksessa opettajat olivat käyttäneet selvästi eniten sellaisia työtapoja, joita myös lukion kotitaloudessa yleisimmin käytetään: toiminnallisia harjoituksia, pari- ja ryhmätyöskentelyä sekä oppilaan itsenäistä työskentelyä. Myös opettajan kyselyä, opettajan esitystä ja opetuskeskustelua on käytetty paljon peruskoulun kotitalousopetuksessa. Vähiten peruskoulun kotitalousopettajat ovat käyttäneet opetusmenetelmiä roolileikki, väittely tai portfolio. (Venäläinen 2015, 85–86, 159.)

Kun työtavat ryhmitellään Heinosen (2005, 133–136) esittämän luokittelun mukaisesti, havaitaan että opettajat käyttävät lukion kotitalouden opetuksessa eniten opettajakeskeisiä työtapoja ja vähiten oppimaan oppimista tukevia työtapoja (kuviot 10 ja 11). Vaikka opiskelijakeskeinen työtapo toiminnalliset harjoitukset oli kaikkein yleisimmin eniten käytetty yksittäinen työtapo, olivat useat opettajakeskeiset menetelmät lähes yhtä yleisiä, ja niitä käytettiin kokonaisuuteen nähden enemmän. Heinosen (2005, 133–136) esittämän luokittelun mukaisesti työtapo ”opiskelijat tekevät tehtäviä pareittain”, määritellään opettajakeskeiseksi työtavaksi, vaikka sen voisi mieltää myös oppilaskeskeiseksi. Tämän vuoksi opettajakeskeisten työtapojen korostuminen saattaa olla hieman kyseenalainen tulos, sillä

”oppilaat tekevät tehtäviä pareittain” on toiseksi yleisin työtapo, ja se voidaan mahdollisesti tulkita myös oppilaskeskeiseksi opetusmenetelmäksi.

KUVIO 11. Opettajien (N=21) eniten käyttämät työtavat luokiteltuna opettajakeskeisiin, oppilaskeskeisiin ja oppimaan oppimista tukeviin työtapoihin

6.5 Oppimiskäsitykset

Opettajien käyttämien työtapojen perusteella voidaan tehdä päätelmiä heidän edustamistaan oppimiskäsityksistä. Koska opettajat ovat käyttäneet lukion kotitalousopetuksessa paljon sekä opettajakeskeisiä että opiskelijakeskeisiä työtapoja, ei heidän oppimiskäsityksistään voida kuitenkaan tehdä yksiselitteistä ja yhdenmukaista tulkintaa pelkkien työtapojen perusteella. Käytettyjen työtapojen perusteella kyselyyn vastanneet opettajat edustavatkin sekä behavioristista että konstruktivistista oppimiskäsitystä. Oppimaan oppimista tukevia työtapoja oli käytetty selvästi vähiten, mistä voitaisiin tehdä yksiulotteinen tulkinta, jonka mukaan monikaan opettaja ei edusta uusimpien opetussuunnitelmien perusteiden korostamaa kognitiivis-konstruktivistista oppimiskäsitystä. Tulkinta ei kuitenkaan ole todellisuudessa niin yksiulotteista, ja opettajien oppimiskäsityksiä kuvaillaankin seuraavaksi myös työtapoihin ja oppimiskäsityksiin liittyvien asteikollisten väittämien avulla (taulukot 8–10).

Suurin osa lukiossa kotitaloutta opettavista opettajista on eri mieltä opettajajohtoisten työtapojen käyttöön liittyvistä väittämistä, ja opettajien voidaankin tulkita suhtautuvan kielteisesti opettajajohtoiseen vastaanottavaan kotitalousopetukseen (taulukko 8). Opettajien vastausten perusteella lukion kotitaloudessa ei työskennellä pelkästään valmiiksi annettujen ohjeiden mukaan, eivätkä opettajat anna opiskelijoille valmiita vastauksia ongelmiin. Suurin osa opettajista ei myöskään teetä kaikilla opiskelijoilla samoja harjoituksia ja oppimistehtäviä kotitalouden kursseilla. Kuitenkin osa opettajista on sitä mieltä, että opettajan valmiiksi tekemä ideointi ja suunnittelu on tärkeää lukion kotitalouden opetuksessa. Opettajat siis suunnittelevat opetuksen sisältöjä ja toteutustapoja ennakkoon, mutta opiskelijoiden omalle ajattelulle ja suunnittelulle jätetään myös tilaa.

TAULUKKO 8. Opettajien käsityksiä opettajajohtoiseen vastaanottavaan oppimiseen liittyvien työtapojen käytöstä (N=21)

Väittämät	ka	s	1	2	f	4	5
2. Lukion kotitalouden oppiminen tapahtuu parhaiten työskentelemällä opettajan esittämän mallin mukaan	2,43	0,87	2	11	5	3	0
6. On tärkeää, että lukion kotitalouden opettaja on valmiiksi ideoinut ja suunnitellut kotitalouden kursien sisällöt ja toteutustavat	2,81	1,08	3	5	6	7	0
10. Lukion kotitalouden opettajan tehtävä on antaa valmiita vastauksia kotitalouden opiskeluun liittyviin ongelmiin	2,05	1,12	8	7	4	1	1
12. Opiskelijat työskentelevät opettamillani lukion kotitalouden kursseilla pelkästään valmiiksi annettujen ohjeiden mukaisesti	2,00	0,89	6	11	2	2	0
13. Toteutan lukion kotitalouden opetustani siten, että jokainen opetusryhmän jäsen tekee kurssin aikana samat harjoitukset ja oppimistehtävät	2,14	1,15	7	8	3	2	1

1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä, ka=keskiarvo, s=keskihajonta

Kyselyyn vastanneiden kotitalousopettajien vastausten perusteella voidaan havaita, että opettajat suhtautuvat pääosin myönteisesti oppilaslähtöisten työtapojen käyttöön ja toteuttavat vahvasti oppilaslähtöiseen omatoimiseen oppimiseen perustuvaa opetusta lukion kotitalouskursseilla (taulukko 9). Yksikään opettajista ei ollut täysin eri mieltä oppilaslähtöisten työtapojen käyttöön liittyvissä väittämistä. Opettajien mielestä on tärkeää, että lukiolaiset saavat vaikuttaa kotitalousopetuksen toteutukseen, ja opiskelijoiden ideat ja toiveet vaikuttavatkin suuresti lukion kotitalouden sisältöihin ja toteutustapoihin. Opettajien vastauksissa korostuu myös opiskelijoiden itsenäinen suunnittelu, ongelmanratkaisu ja omatoiminen työskentely.

TAULUKKO 9. Opettajien käsityksiä oppilaslähtöiseen omatoimiseen oppimiseen liittyvien työtapojen käytöstä (N=21)

Väittämät	ka	s	1	2	f	3	4	5
<i>1. Lukion kotitalouden oppiminen perustuu opiskelijan itsenäiseen suunnitteluun ja omatoimiseen työskentelyyn</i>	3,38	0,92	0	4	7	8	2	
<i>5. On tärkeää, että lukion kotitaloudessa myös opiskelijat ideoivat ja suunnittelevat opetuksen toteutusta</i>	4,62	0,74	0	0	3	2	16	
<i>8. Opettajan tehtävänä on ohjata opiskelija itsenäisesti ratkaisemaan työskentelyssä syntyvät ongelmat</i>	4,05	0,92	0	2	2	10	7	
<i>11. Lukion kotitalouden opetuksessani opiskelijat etsivät omatoimisesti kotitalouden opiskeluun liittyviä tietoja</i>	3,90	0,94	0	3	1	12	5	
<i>14. Opiskelijoiden ideat ja toiveet vaikuttavat suuresti lukion kotitalouden opetukseni sisältöihin ja toteutustapoihin</i>	4,38	0,82	0	1	1	8	11	

1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä, ka=keskiarvo, s=keskihajonta

Oppilaslähtöisten työtapojen käyttöön suhtautuivat myönteisesti etenkin sellaiset opettajat, joilla oli pitkä, yli kymmenen vuoden työkokemus lukion kotitalousopettajan työstä. Sen sijaan ne opettajat, joilla oli alle viiden vuoden työkokemus lukion kotitalousopettajan työstä, suhtautuivat selvästi kielteisemmin oppilaslähtöiseen omatoimiseen oppimiseen liittyvien työtapojen käyttöön. Tuloksen perusteella voidaan todeta, että pitkä työkokemus lukion kotitalouden opettamisesta on yhteydessä oppilaslähtöiseen omatoimiseen oppimiseen liittyvien työtapojen käyttöön ja konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen. Myös Heinonen (2005, 159) teki tutkimuksessaan samanlaisen havainnon siitä, että kokeneimmat opettajat käyttivät opetuksessaan selvästi enemmän oppilaskeskeisiä työtapoja kokemattomampiin opettajiin verrattuna. Erityisesti yli 25 vuoden opettajakokemus oli ollut yhteydessä oppilaskeskeisten työtapojen käyttöön ja kielteisiin suhtautumiseen opettajakeskeisiä työtapoja kohtaan. Sen sijaan lyhyempi, alle viiden vuoden opettajakokemus oli ollut yhteydessä opettajajohtoisten opetusmenetelmien käyttöön. (Heinonen 2005, 159–160.)

Omatoimista oppimista rajoittavia tekijöitä mittaavissa väittämässä opettajien vastauksissa esiintyi enemmän hajontaa muihin osioihin verrattuna (taulukko 10). Jokaisesta väittämästä vähintään yksi opettaja oli täysin samaa sekä täysin eri mieltä. Vastausten perusteella lukion kotitalousopetuksessa käytetään uusien asioiden opetuksessa useimmin oppilaslähtöisiä esityksiä kuin opettajajohtoisia havaintoesityksiä. Oppilaslähtöistä omatoimista oppimista lukion kotitalousopetuksessa rajoittaa vain muutaman opettajan mielestä

se, että opiskelijoiden oma ideointi vie liikaa aikaa tai opiskelijoilla ei ole riittäviä valmiuksia itsenäiseen suunnitteluun ja työskentelyyn. Suurin osa lukiossa kotitaloutta opettavista opettajista suhtautuu kuitenkin myönteisesti opiskelijoiden omatoimisen oppimisen tukemiseen.

TAULUKKO 10. Opettajien käsityksiä omatoimista oppimista rajoittavista tekijöistä (N=21)

Väittämät	ka	s	f				
			1	2	3	4	5
3. Opettaessani uusia asioita lukion kotitalouden opetukseni perustuu opettajajohtoiseen havaintoesitykseen	2,81	1,03	1	9	5	5	1
4. Opettaessani uusia asioita lukion kotitalouden opetukseni perustuu oppilaslähtöisten esitelmien/esitysten käyttöön	3,33	1,15	1	5	4	8	3
7. Oppilaslähtöinen opetuksen ideointi ja suunnittelu vievät liikaa aikaa lukion kotitalouden oppitunneista	2,81	1,17	2	8	5	4	2
9. Vain harva opiskelija kykenee lukion kotitaloudessa itsenäiseen ja suunnitelmalliseen työskentelyyn	2,57	1,25	4	8	4	3	2

1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä, ka=keskiarvo, s=keskihajonta

Opettajien vastauksia liittyen heidän käsityksiinsä erilaisista työtavoista ja oppimisesta voidaan pitää hieman ristiriitaisina käytettyihin työtapoihin verrattuna. Vaikka opettajat suhtautuvat hyvinkin myönteisesti opiskelijalähtöisten, omatoimista oppimista tukevien työtapojen käyttöön, on lukion kotitalousopetuksessa käytetty eniten opettajajohtoisia työtapoja. Opettajajohtoiseen, vastaanottavaan opetukseen perustuviin työtapoihin opettajat suhtautuvat sen sijaan kielteisemmin. Voidaankin tulkita, että opettajien käsitykset edustavat enemmän konstruktivistista oppimiskäsitystä. Opettajien käyttämät työtavat sen sijaan osoittaisivat opettajien edustavan enemmän behavioristista oppimiskäsitystä. Tätä havaintoa tukee Hilmolan (2009, 44) ja Heinosen (2005, 94) toteamukset siitä, että konstruktivistista oppimista voidaan tavoitella myös opettajajohtoisin eli perinteisesti behavioristisiksi luokitelluin työtavoin. Etenkin kotitalous-oppiaineen luonteen huomioiden opetuksessa on perusteltua käyttää sekä opettaja- että oppilaskeskeisiä työtapoja, ja niin lukion kotitalousopettajat kyselyn tulosten perusteella tekevätkin.

6.6 Opettajien käsityksiä lukion kotitaloudesta

6.6.1 Opiskelijoiden valmiudet

Opettajien käsitysten mukaan nuorilla on korkea motivaatio ja etenkin peruskoulussa valinnaista kotitaloutta opiskelleilla on myös hyvät valmiudet kotitalouden opiskeluun lukiossa (taulukko 11). Opettajien vastausten perusteella kotitaloutta opiskelevat myös sellaiset lukiolaiset, jotka menestyvät hyvin muissa oppiaineissa. Kotitalous on ollut aiempienkin tutkimusten mukaan suosittu oppiaine monenlaisten nuorten keskuudessa, riippumatta koulumenestyksestä tai sosio-ekonomisista taustoista (Venäläinen 2015, 131, 139–141, 156–157). Opettajien käsitysten mukaan lukiolaisten taitotasossa on kuitenkin eroja, ja osalla lukiolaisista on puutteita kotitalouden perustiedoissa ja -taidoissa, mikä asettaa haasteita lukion kotitalousopetuksen suunnittelulle ja toteuttamiselle.

TAULUKKO 11. Opettajien käsityksiä lukiolaisten valmiuksista kotitalouden opiskeluun (N=21)

Väittämät	ka	s	f				
			1	2	3	4	5
1. Lukion kotitalouden opetusryhmiä opiskelijat ovat pääsääntöisesti motivoituneita kotitalouden opiskeluun	4,43	0,60	0	0	1	10	10
6. Kotitaloutta opiskelevat usein heikommin muissa oppiaineissa menestyvät lukiolaiset	1,90	1,00	10	4	6	1	0
13. Opiskelijoiden erilaiset taitotasot hankaloittavat lukion kotitalouden opetusta	2,95	1,40	4	5	3	6	3
17. Peruskoulussa valinnaista kotitaloutta opiskelleilla on yleensä paremmat valmiudet lukion kotitalouden opiskeluun	4,33	0,86	0	1	2	7	11
21. Valtaosa kotitaloutta opiskelevista lukiolaisista hallitsee hyvin oppiaineen perustiedot ja -taidot	3,33	0,97	0	5	6	8	2

1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä, ka=keskiarvo, s=keskihajonta

Myös kyselyn viimeisen avoimen kysymyksen vastauksissa nousi esille se, että kotitalous on suosittu oppiaine lukiossa, ja ainakin joissain lukioissa lähes kaikki opiskelijat valitsevat kotitalouden opintoja. Oppiaineen suosion vuoksi opetusryhmät voivat kuitenkin olla jopa haasteellisen suuria. Haasteita opetukseen tuovat nuorten taitotasoerojen lisäksi erilaiset mielenkiinnon kohteet ja odotukset. Opettajien mielestä lukion kotitalousopetuksessa on

kuitenkin tärkeää osallistaa opiskelijat mukaan suunnitteluun siten, että jokainen saa hyödyntää omia vahvuuksiaan, luovuuttaan ja mielenkiinnon kohteitaan opiskellessaan lukion kotitaloutta.

Aiemmat tutkimustulokset tukevat kyselyyn vastanneiden opettajien käsityksiä siitä, että valinnaisen kotitalouden opiskelu peruskoulussa todella kehittää nuoren tietoja ja taitoja ja valmiuksia kotitalouden opiskeluun myös lukiotasolla. Vuonna 2014 peruskoulun päättövaiheessa oleville oppilaille järjestetyssä kotitalouden oppimistulosten arvioinnissa vain kaikille yhteiseen kotitalouteen osallistuneet oppilaat menestyivät selvästi heikommin sekä kirjallisessa kokeessa että näyttökokeessa verrattuna valinnaista kotitaloutta opiskelleisiin oppilaisiin. Etenkin ravitsemuksen ja ruokakulttuurien sekä asumisen ja yhdessä elämisen sisältöalueet olivat paremmin hallussa niillä oppilailta, jotka olivat osallistuneet kaikille yhteisen kotitalouden lisäksi myös valinnaiseen kotitalousopetukseen 8. ja 9. luokilla. (Venäläinen 2015, 128–130.) Kuitenkin myös muiden oppiaineiden opiskelu voi tukea nuoren valmiuksia opiskella etenkin muita kuin ruokaan tai asumiseen liittyviä kotitalouden sisältöjä. Peruskoulun kotitalouden oppimistulosten arvioinnissa havaittiin, että kuluttaja- ja talousosaamisen sisältöjen hallinnassa ei ollut niin suurta eroa kotitaloutta valinneiden ja ei-valinneiden oppilaiden kesken. Havainto selittyy Venäläisen (2015, 155) mukaan sillä, että sisältöalueen asioita käsitellään myös muissa oppiaineissa, kuten yhteiskuntaopissa, eivätkä monet kotitalouden opettajat painota tämän sisältöalueen aiheita valinnaisessa kotitalousopetuksessa.

Kyselyyn vastanneiden opettajien käsityksiä lukiolaisten korkeasta motivaatiosta ja hyvistä valmiuksista kotitalouden opiskeluun selittää se, että kansallisessa kotitalouden kokeessa menestymisen on havaittu olevan yhteydessä myös oppilaiden harrastuneisuuteen ja jatko-opintosuunnitelmiin. Jo kohtalaininkin vapaa-ajan harrastuneisuus kotitaloudessa on edistänyt oppilaan menestymistä kotitalouden kirjallisissa ja näyttökokeissa. Lukioon suuntautuvista oppilaista suurin osa on menestynyt kansallisen kotitalouden kokeen kirjallisessa ja näyttökokeessa merkitsevästi paremmin verrattuna ammatilliseen koulutukseen suuntautuviin oppilaisiin. Lukioon suuntautuvat oppilaat ovat myös saaneet kotitaloudesta usein kiitettävän tai erinomaisen arvosanan, kun taas muualle kuin lukioon pyrkivien oppilaiden kotitalouden osaamisen on arvioitu olevan välttävää tai korkeintaan hyvää tasoa. (Venäläinen 2015, 113–115, 157.)

6.6.2 Lukion kotitalouteen kohdistuvat asenteet

Lukion kotitalouteen kohdistuvista asenteista kotitalousopettajilla oli pääosin myönteisiä käsityksiä. Kuitenkin opettajat valitsivat tämän osion kysymyksissä vaihtoehdon "3=ei samaa eikä eri mieltä" muihin osioihin verrattuna useammin (taulukko 12). Opettajilla ei siis ole vastausten perusteella välttämättä selkeää käsitystä siitä, miten lukion kotitalousopetukseen suhtaudutaan työyhteisössä. Suurin osa oli sitä mieltä, että kotitalouden opiskelu kiinnostaa lukiolaisia ja muut opettajat suhtautuvat positiivisesti yhteistyömahdollisuuksiin kotitalouden kanssa. Vaikka myös eriäviä käsityksiä tuli esille, oli suuri osa opettajista sitä mieltä, että oman lukion ilmapiiri kannustaa opiskelijoita kotitalouden opiskeluun ja kotitalouden opetusta arvostetaan lukiokoulutuksessa. Opettajien käsitysten mukaan lukioissa ei pidetä kotitaloutta vain heikommin muissa opinnoissaan menestyvien opiskelijoiden suosimana oppiaineena. Hilmolan (2009, 171) tutkimuksessa vastaavassa kysymyksessä käsityksen osalta kolmannes opettajista oli sitä mieltä, että käsityötä pidettiin heikommin menestyvien oppilaiden "terapia-aineena".

TAULUKKO 12. Opettajien käsityksiä lukion kotitalouteen kohdistuvista asenteista (N=21)

Väittämät	ka	s	1	2	f	3	4	5
2. Lukiomme ilmapiiri kannustaa opiskelijoita kotitalouden opiskeluun	3,48	1,17	1	3	7	5	5	
7. Muiden lukion oppiaineiden opettajat suhtautuvat positiivisesti yhteistyöhön kotitalousopetuksen kanssa	3,81	0,81	0	0	9	7	5	
12. Kotitalouden opetusta arvostetaan lukiossamme tärkeänä osana lukiokoulutusta	3,33	1,06	0	5	8	4	4	
18. Lukiolaiset ovat kiinnostuneita kotitalouden opiskelusta	4,19	0,87	0	1	3	8	9	
22. Kotitaloutta pidetään lukiossamme heikommin muissa oppiaineissa menestyvien opiskelijoiden suosimana oppiaineena	2,24	0,94	6	5	9	1	0	

1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä, ka=keskiarvo, s=keskihajonta

Saatuja tuloksia on kiinnostava verrata myös lukion terveystiedon opettajien käsityksiin, sillä kotitaloutta on alettu opettaa monissa lukioissa samoihin aikoihin terveystiedon tultua osaksi lukion pakollista kurssitarjontaa. Moni kotitalousopettaja myös opettaa toisena oppiaineenaan terveystietoa (Venäläinen 2015, 75), ja oppiaineisiin liittyy samanlaisia sisältöjä. Terveystiedon yksi pakollinen ja kaksi valinnaista syventävää kurssia on kirjattu ensimmäistä kertaa valtakunnallisiin Lukion opetussuunnitelman perusteisiin vuonna 2003

(Aira, Tuominiemi & Kannas 2009; Opetushallitus 2003). Lukion terveystiedonopettajille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan suurin osa opettajista on uskonut lukion rehtorin arvostavan terveystietoa osana lukiokoulutusta. Suuri osa terveystiedonopettajista ei kuitenkaan uskonut muiden lukion aineenopettajien arvostavan terveystiedon oppiainetta, ainakaan ennen kuin terveystieto otettiin mukaan ylioppilastutkinnon reaaliaineeksi. Osa lukion terveystiedonopettajista on myös ollut sitä mieltä, että terveystietoa pidetään helpona, niin sanottuna täyteaineena lukiokoulutuksessa. (Aira, Tuominiemi, Välimaa, Villberg & Kannas 2009; Tuominiemi, Aira, Välimaa & Kannas 2009).

Terveystiedon opettajakysely tehtiin vuonna 2007, kun terveystieto itsenäisenä oppiaineenaan oli vasta tullut lukioon ja se oli tuolloin ensimmäistä kertaa mukana ylioppilaskirjoituksissa. Vaikka työyhteisön arvostus koettiin osin heikoksi, opettajat itse kuitenkin opettivat terveystietoa mielellään ja pitivät sitä tärkeänä oppiaineena, jonka opetusta halusivat kehittää ja jonka avulla voitiin heidän mielestään vaikuttaa nuorten terveyskäyttäytymiseen. Opettajien käsitysten mukaan myös lukiolaiset olivat kiinnostuneita terveystiedosta ja opiskelivat sitä mielellään. Etenkin terveystiedon ylioppilastutkinnon kokeen uskottiin lisänneen oppiaineen arvostusta ja lukiolaisten kiinnostusta terveystiedon opiskelua kohtaan. (Aira, Tuominiemi, Välimaa, Villberg & Kannas 2009.) Näitä aiempia tuloksia on kiinnostavaa verrata kotitalousopettajan käsityksiin, sillä nyt saatujen tulosten mukaan kotitaloutta pidetään pääosin kiinnostavana ja arvostettuna oppiaineena huolimatta siitä, että kotitalous ei sisälly lukion ylioppilaskirjoituksiin.

6.6.3 Yhteistyö muiden lukion oppiaineiden kanssa

Kyselyyn vastanneiden opettajien vastausten perusteella lukion kotitalouden opetus yhteistyössä muiden oppiaineiden kanssa ei ole kovinkaan yleistä (taulukko 13). Vastanneista viisi opettajaa opetti kotitalouden ohella myös muita lukion oppiaineita, ja vain harva koki voivansa yhdistää kotitalouden helposti muihin oppiaineisiin. Vaikka kotitalousopettajien välinen yhteistyö on yleistä peruskoulussa (Venäläinen 2015, 77–78), lukion kotitalousopettajista suuri osa ei ole suunnitellut opetustaan aktiivisessa yhteistyössä muiden kotitalousopettajien kanssa. Kollegiaalisen yhteistyön vähäisyyttä selittää avoimen kysymyksen vastauksissa esille noussut huomio siitä, että moni opettaja toimii omassa oppilaitoksessaan ainoana kotitalousopettajana. Lukion kotitalousopettajat toteuttavatkin pääsääntöisesti itsenäisesti oman oppiaineensa opetusta ja suunnittelua, kuten Hilmolan (2009, 162) mukaan myös käsityönopettajat ovat tehneet.

TAULUKKO 13. Opettajien käsityksiä kotitalouden ja muiden oppiaineiden välisestä yhteistyöstä lukiossa (N=21)

Väittämät	ka	s	f				
			1	2	3	4	5
9. Toteutan lukion kotitalouden opetusta yhteistyössä myös muiden oppiaineiden opettajien kanssa	2,48	1,12	4	8	5	3	1
16. Opetan kotitalouden ohella myös muita lukion oppiaineita	2,00	1,73	15	1	0	0	5
20. Lukiomme lukujärjestys estää kotitalouden ja muiden oppiaineiden välisen yhteistyön	2,95	1,20	3	4	7	5	2
23. Teen aktiivista yhteistyötä muiden kotitalouden opettajien kanssa opetuksen suunnitteluun liittyvissä asioissa	2,43	1,50	9	3	2	5	2
25. Pystyn yhdistämään kotitalouden opetukseni helposti muiden lukion oppiaineiden kanssa	2,81	1,33	5	3	6	5	2

1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä, ka=keskiarvo, s=keskihajonta

Yhteistyö-osion kysymyksissä opettajien vastaukset jakaantuivat, ja etenkin lukujärjestyksen vaikutuksista kotitalouden ja muiden oppiaineiden välisen yhteistyön toteuttamismahdollisuuksiin ei oltu yksimielisiä (taulukko 13). Avoimissa vastauksissa opettajat myös kuvailivat oman oppilaitoksensa tuntikehyksen ja kurssien aikataulutuksen rajoittavan kotitalouden kurssitarjontaa ja mahdollisuuksia tehdä yhteistyötä muiden oppiaineiden kanssa. Opiskelijat voivat joutua valitsemaan kurssitarjottimen "samasta palkista" eri oppiaineiden kurssija ja suorittamaan montaa kurssia samanaikaisesti. Lukujärjestyksiin ja kurssitarjottimiin liittyvät haasteet ovat kuitenkin vastausten perusteella hyvin oppilaitoskohtaisia, eikä suuri osa opettajista koe lukion lukujärjestysten estävän kotitalouden ja muiden oppiaineiden välistä yhteistyötä.

Myös lukion terveystiedon opettajien välisen yhteistyön yleisyys on vaihdellut oppilaitoksittain, ja noin joka kymmenes terveystiedon opettaja ei ollut tehnyt muiden terveystiedonopettajien kanssa lainkaan yhteistyötä vuonna 2007 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan. Yli puolet terveystiedonopettajista oli kuitenkin tehnyt yhteistyötä opetuksen suunnitteluun liittyvissä asioissa, ja noin kymmenes oli myös toteuttanut yhteisopetusta lukion terveystiedossa. Suurin osa lukion terveystiedonopettajista opetti myös jotain muuta lukion oppiainetta, yleisimmin liikuntaa. Kolme prosenttia lukiossa terveystietoa opettavista opettajista oli kyselytutkimuksen mukaan kotitalousopettajia. (Aira ym. 2009.) Tulosten perusteella voidaankin päätellä, että ainakin osa lukion kotitalousopettajista opettaa myös lukion terveystietoa. Kotitalous ja terveystieto on myös peruskoulun aineenopettajilla melko yleinen oppiaineyhdistelmä (Venäläinen 2015, 75).

6.6.4 Oppimisympäristöt lukion kotitaloudessa

Kyselyn vastausten perusteella lukion kotitalousopetus tapahtuu pääsääntöisesti oppilaitoksissa kotitalouden opetukseen hyvin soveltuviissa luokkatiloissa ja opetukseen on käytettävissä riittävästi asianmukaisia välineitä (taulukko 14). Opettajien mielestä heidän ei tarvitse juurikaan karsia opetuksen sisältöjä opetustilojen tai -välineiden puutteiden vuoksi. Verkko-opetuksen hyödyntäminen on lukion kotitalousopetuksessa pääsääntöisesti melko vähäistä, vaikkakin tämän kysymyksen vastauksissa oli selvästi hajontaa. Oppimisympäristöön liittyviä opetusta rajoittavia tekijöitä tuli esille myös kyselyn avoimen kysymyksen vastauksissa. Esimerkiksi yhdessä lukiossa kotitalousopetus oli järjestetty väliaikaisesti jopa vuosien ajan parakissa. Opettaja kuvaili tiloja kelpoiksi, mutta myönsi parakkiopetuksen tuovan myös haasteita opetuksen järjestämiselle. Kaikilla ei myöskään ole ollut käyttämässään luokkatiloissa riittävää tietoteknistä varustelua, minkä vuoksi opetuksessa ei ole voitu käyttää esimerkiksi tietokonetta ja videotykkiä. Haasteita on tuonut myös opetusryhmien suurista opiskelijamääristä johtuva työskentelytilan ahtaus. Asianmukaisen opetuksen ja turvallisuuden kannalta olisi tärkeää, että kotitalouden opetustiloissa on riittävän varustelun lisäksi riittävästi tilaa työskennellä ja liikkua.

TAULUKKO 14. Opettajien käsityksiä lukion kotitalouden oppimisympäristöistä (N=21)

Väittämät	ka	s	1	2	f	4	5
					3		
3. Joudun karsimaan lukion kotitalouden opetuksen sisältöjä opetustilojen tai -välineiden puutteiden vuoksi	2,33	1,11	4	11	2	3	1
4. Hyödynnän verkko-opetusta lukion kotitalouden opetuksessani	2,71	1,19	3	7	6	3	2
10. Käytössäni on kotitalouden opetukseen hyvin soveltuvat luokkatilat	4,57	0,75	0	1	0	6	14
14. Käytössäni on riittävästi lukion kotitalouden opetuksessa tarvittavia välineitä	4,24	0,77	0	1	1	11	8
15. Suuri osa lukion kotitalouden opetuksesta tapahtuu muualla kuin oppilaitoksemme tiloissa	1,14	0,36	18	3	0	0	0
26. Suuri osa lukion kotitalouden opiskelusta tapahtuu opiskelijoiden kodeissa	1,48	0,68	13	6	2	0	0

1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä, ka=keskiarvo, s=keskihajonta

Vaikka muutamat opettajat hyödyntävät lukion kotitalousopetuksessa verkko-opetusta, oli lähes puolet opettajista ainakin osittain eri mieltä verkko-opetukseen liittyvän väittämän kanssa. Verkko-opetuksen vähäisyys lukion kotitalousopetuksessa saattaa liittyä siihen ha-

vaintoon, että opettajat eivät ole juurikaan korostaneet teknologiataitoja lukion kotitalousopetuksessaan. Vaikka uudet opetussuunnitelmat haastavat myös taito- ja taideaineita uudistamaan oppimisympäristöjään, on kotitalouden verkko-opetuksen käytännöistä yli-päättään vain vähän kokemuksia. Opetushallitus (2017) on julkaissut lukion kotitalousopetuksen tueksi verkossa ilmaisen, vapaasti käytettävän Minun kotini -nimisen monipuolisen e-oppimateriaalin, jota kuitenkin suurin osa lukion kotitalousopettajista ei ollut hyödyntänyt omassa opetuksessaan.

Kun verkko-opetus suunnitellaan ja toteutetaan linjassa opetussuunnitelman tavoitteiden kanssa, on verkosta mahdollista luoda aktivoiva kotitalouden pedagoginen oppimisympäristö lähiopetuksen ja fyysisen oppimisympäristön tueksi. Suunnittelu edellyttää kuitenkin opettajan osaamista ja valmiuksia verkkotyökalujen käyttöön. (Rantanen & Palojoki 2015.) Verkko-opetuksen vähäistä hyödyntämistä kotitalousopetuksessa selittääkin se, että kotitalousopettajat ovat kaivanneet erityisesti tieto- ja viestintäteknologian käyttöön liittyvää täydennyskoulutusta (Venäläinen 2015, 76). Näistä tutkimustuloksista voidaan päätellä, että kotitalousopettajien teknologiaosaamista kehittämällä voitaisiin rohkaista opettajia hyödyntämään enemmän verkko-opetuksen mahdollisuuksia ja kehittää siten kotitalouden verkko-opetusta, joka on tällä hetkellä hyvin vähäistä.

6.6.5 Lukion kotitalousopetuksen suunnittelu

Kyselyn tulosten perusteella opettajat eivät tukeudu lukion kotitalousopetusta suunnitlessaan kovinkaan vahvasti tarkkoihin lyhyen tai pitkän aikavälin opetussuunnitelmatyyppeihin (taulukko 15). Vaikka opetuksen tarkasta ennakkosuunnitelmasta on opettajien mielestä jokseenkin paljon hyötyä, ei opetusta varten kuitenkaan laadita aina tarkkoja tuntisuunnitelmia tai pidemmän aikavälin lukuvuosisuunnitelmia. Lukion kotitalousopetusta suunnitellaan jatkuvana prosessina koko lukuvuoden ajan, ja osa opettajista kokee oman opetuksensa olevan jokseenkin luovaa toimintaa ilman tarkkaa ennakkosuunnittelua.

TAULUKKO 15. Opettajien käsityksiä lukion kotitalousopetuksen suunnittelusta (N=21)

Väittämät	ka	s	1	2	f	3	4	5
<i>5. Lukion kotitalouden opetukseni perustuu tarkasti laadittuihin oppituntien ennakkosuunnitelmiin</i>	2,48	0,98	3	9	5	4	0	0
<i>8. Suunnittelen lukion kotitalouden oppikokonaisuudet koko lukuvuodeksi tarkasti etukäteen</i>	2,29	1,15	7	5	5	4	0	0
<i>11. Lukion kotitalouden oppiaineiden suunnittelu on minulle koko lukuvuoden ajan jatkuva prosessi</i>	3,71	1,23	2	1	4	8	6	6
<i>19. Oma lukion kotitalouden opetukseni on luovaa toimintaa ilman oppituntien tarkkaa ennakkosuunnitelmaa</i>	3,05	1,20	4	2	4	11	0	0
<i>24. Tarkasta opetuksen ennakkosuunnitelmasta on minulle selvästi hyötyä lukion kotitalouden opetuksessa</i>	3,14	0,96	1	5	5	10	0	0

1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä, ka=keskiarvo, s=keskihajonta

Hilmolan (2009, 155) tutkimuksessa myös käsityöopettajien tekemä opetuksen ennakkosuunnittelu oli läpi lukuvuoden jatkuvaa luovaa toimintaa ilman tarkkoja lyhyen tai pitkän aikavälin suunnitelmia. Näiden tulosten perusteella suuri osa näiden taitoaineiden opettajista ei siis koe perinteisistä tunti- tai lukuvuosisuunnitelmista olevan suurta hyötyä oman oppiaineen opetuksen suunnittelussa. Yksi kyselyn avoimeen kysymykseen vastanneista opettajista kuvaili opettajan tekemää suunnittelutyötä ”punaiseksi langaksi”, jota opiskelijat seuraavat ja jonka ohjaamana opetusta suunnitellaan yhteistyössä. Opettajan tekemää tarkkaa opetuksen ennakkosuunnitelmaa pidettiin tärkeänä etenkin raaka-aineiden hankinnan kannalta. Kuitenkin myös tässä kohtaa korostettiin opiskelijoiden roolia, ja sitä että opettaja tekee käytännön valmisteluja ja raaka-ainehankintoja usein opiskelijoiden tekemien ennakkosuunnitelmien pohjalta.

Opettajan tarkkojen ja joustamattomien ennakkosuunnitelmien sijaan useimmat kotitalousopettajat siis jättävät omissa opetussuunnitelmissaan tilaa opiskelijoiden ideoille, mikä tekee opetuksesta joustavaa ja opiskelijälähtöistä. Joustava tuntisuunnitelma mahdollistaa spontaanit hetket, joissa opettaja toimii opiskelijoiden aloitteiden johdattamana ja muuttaa ennalta laatimaansa tuntisuunnitelmaa. Spontaani opetuskerran muutos ja opetuksen suuntaaminen opiskelijoiden mielenkiinnon kohteisiin voi tuottaa merkittäviä mieleenpainuvia oppimiskokemuksia sekä nuorille että opettajalle itselleen. Esimerkiksi vuorovaikutustaidot ovat sellaisia kotitalouden taitoja, joiden harjoittelu tapahtuu usein spontaaneissa neuvottelua vaativissa tilanteissa muun työskentelyn yhteydessä. (Haverinen 2009, 46, 59, 90.) Koska lukion kotitalousopetus ei perustu opettajien vastausten perusteella tarkasti

laadittuihin opettajan tekemiin ennakkosuunnitelmiin, voidaan päätellä, että lukion kotitaloustunneilla on tilaa opiskelijoiden spontaaneille ideoille ja ajatuksille.

6.7 Yhteenveto

Koska lukion kotitalousopetuksesta ei ole aiemmin juurikaan tehty tutkimusta, tuottavat tässä tutkielmassa saadut tulokset uutta tietoa lukion kotitalousopetukseen liittyen. Tulosten avulla saatiin selville muun muassa se, mitä työtapoja ja työvälineitä opettajat käyttävät lukion kotitalousopetuksessaan ja miten lukioissa suhtaudutaan kotitalouden oppiaineeseen. Uutta tietoa on myös se, ettei lukion kotitalousopetusta ole juurikaan integroitu muihin lukion oppiaineisiin, eivätkä opettajat ole suunnitelleet lukion kotitalouskursseja yhteistyössä muiden kotitalousopettajien kanssa. Lukion kotitalousopetus perustuu pääsääntöisesti opettajan ja opiskelijoiden tekemään yhteissuunnitteluun. Opettaja ohjaa opetuksessa suunnan, jonka puitteissa opiskelijat saavat hyödyntää omia vahvuuksiaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Pitkään lukion kotitalousopettajan työtä tehneet opettajat suhtautuvat myönteisemmin oppilaslähtöisten opetusmenetelmien käyttöön ja sitä myötä konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaiseen opetukseen. Koska valtakunnallista lukion kotitalouden opetussuunnitelmaa tai valmiita oppimateriaaleja ei juurikaan ole, on opetuksen suunnittelu ja toteutus hyvin lukio-, opettaja- ja opetusryhmäkohtaista. Kuitenkin opettajien vastauksissa painottui selvästi suosituimmat sisällöt ja laaja-alainen osaaminen sekä tärkeimmät työvälineet, joten pääpiirteiltään lukion kotitalousopetuksen voidaan sanoa noudattelevan koko maassa samansuuntaisia linjoja. Toki opettaja- ja oppilaitoskohtaisia painotuserojakin on, mikä ilmenee vastausten hajonnoista kyselyn eri osioissa. Päätulokset tutkimuskysymyksittäin on koottu taulukkoon 16.

TAULUKKO 16. Lukiossa kotitaloutta opettavien opettajien käsityksiä lukion kotitalousopetuksesta ja sen suunnittelusta

Tutkimuskysymykset	Tulokset
Opetuksen sisällöt ja laaja-alainen osaaminen	<ul style="list-style-type: none"> - Ruokaosaamisen ja ruokakulttuurien oppisisältöjä sisällytetään eniten lukion kotitalousopetukseen - Ruoka ja leivonta, itsenäinen arjenhallinta ja kotitaloustaidot sekä ravitsemus ja terveys ovat opettajien mielestä tärkeimpiä sisältöjä - Ajattelun taidot on tärkein laaja-alaisen osaamisen osa-alue <ul style="list-style-type: none"> - tärkeimpiä ovat aiemmin opitun tiedon kertaaminen, soveltaminen, syventäminen ja laajentaminen sekä itsenäinen ajattelu
Opetuksessa ja opetuksen suunnittelussa käytetyt työvälineet	<ul style="list-style-type: none"> - Lukion oma oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma on tärkein ja eniten käytetty suunnittelun työväline - Myös verkkomateriaaleja pidetään tärkeimpinä työväline - Itse tehtyjä oppimateriaaleja, peruskoulun oppikirjoja ja muita kirjallisia materiaaleja käytetään paljon
Oppiminen ja opetusmenetelmät	<ul style="list-style-type: none"> - Opettajien oppimiskäsitykset edustavat konstruktivismia, vaikka opetuksessa käytetään paljon behavioristisiksi luokiteltavia työtapoja - Työtapojen käyttö on melko monipuolista, eniten käytetään toiminnallisia harjoituksia ja opettajakeskeisiä työtapoja - Pitkään (yli 10 vuotta) lukion kotitaloutta opettaneet opettajat suhtautuvat myönteisemmin ja käyttävät enemmän oppilaslähtöisiä työtapoja lukion kotitalousopetuksessa
Opiskelijoiden valmiudet	<ul style="list-style-type: none"> - Lukiolaiset ovat motivoituneita kotitalouden opiskeluun - Peruskoulun valinnaisen kotitalouden opiskelu lisää valmiuksia lukion kotitalouden opiskeluun - Opiskelijoiden taitotasot vaihtelevat ja osalla on puutteita perustiedoissa ja -taidoissa → haaste opetukselle ja opetuksen suunnittelulle
Asenteet lukion kotitaloutta kohtaan	<ul style="list-style-type: none"> - Pääsääntöisesti kotitaloutta arvostetaan lukioissa ja lukioiden ilmapiiri kannustaa opiskelijoita kotitalouden opiskeluun - Oppiaineysteistyöhön suhtaudutaan positiivisesti
Kotitalouden ja muiden lukion oppiaineiden välinen yhteistyö	<ul style="list-style-type: none"> - Lukion kotitalousopetusta ei juurikaan toteuteta yhteistyössä muiden oppiaineiden kanssa - Lukion kotitalousopettajat eivät juurikaan suunnittele opetustaan yhdessä muiden kotitalousopettajien kanssa
Oppimisympäristöt	<ul style="list-style-type: none"> - Lukion kotitalousopetuksen fyysiset oppimisympäristöt ovat pääosin asianmukaiset ja opetus tapahtuu oppilaitoksen luokkatiloissa - Verkko-opetusta ei juurikaan hyödynnetä lukion kotitalousopetuksessa
Opetuksen suunnittelu	<ul style="list-style-type: none"> - Opettajat eivät pääsääntöisesti laadi lukion kotitalousopetukselleen tarkkoja tunti- tai lukuvuosisuunnitelmia ennakoon - Lukion kotitalousopetus perustuu pääsääntöisesti opettajan ja opiskelijoiden yhteissuunnittelulle - Opetuksen suunnittelu on koko lukuvuoden ajan jatkuva prosessi

7 POHDINTA

7.1 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena oli kartoittaa ja kuvailla lukiossa kotitaloutta opettavien opettajien käsityksiä lukion kotitalousopetuksesta ja sen suunnittelusta. Kotitaloustieteen näkökulmasta tätä tutkielmaa voidaan pitää merkittävänä, sillä lukion kotitalousopetukseen liittyvää tutkimusta ei ole aiemmin juurikaan tehty. Tutkimustietoa tarvitaan, jotta lukion kotitalousopetusta voidaan kehittää ja lisätä tarkoituksenmukaisesti valtakunnallisesti lukiouudistuksen myötä. Saatujen tulosten avulla voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, että lukion kotitalousopetukselle on tarvetta ja kiinnostusta, mutta opettajat tarvitsevat lisää tukea opetuksen suunnitteluun ja erilaisten oppijoiden huomiointiin. Tutkielman yhtenä päätuloksena on, että kotitalousopettajat painottavat lukion kotitalousopetuksen sisällöissä ja laaja-alaisen osaamisen alueissa sitä, että opetus edistää nuorten yleissivistystä ja kehittää itsenäisen arjen valmiuksia. Kuitenkin opettajat painottavat selkeästi eniten ruokaosaamisen ja ruokakulttuurien sisältöjä, kun taas talouteen ja kuluttajuuteen sekä asumiseen ja yhdessä elämiseen liittyviä sisältöjä käsitellään vähemmän lukion kotitaloudessa. Toisena päätuloksena on se, että lukion kotitalous perustuu pääasiassa opettajan ja opiskelijoiden tekemään yhteissuunnitteluun. Lukion kotitalouskurssien suunnittelu on opettajille koko lukuvuoden ajan jatkuva luova prosessi, johon myös opiskelijat pääsevät osallistumaan. Vaikka lukion kotitalousopetus noudattelee koko maassa samansuuntaisia pääpiirteitä, ovat opetuksen käytänteet ja yksityiskohdat aina opettaja- ja opetusryhmäkohtaisia.

Koska useimmat opettajat suunnittelevat kurseja yhdessä opiskelijoiden kanssa, vaikuttavat nuorten mielenkiinnon kohteet, osaaminen ja tarpeet merkittävästi siihen, millaista kotitalousopetus on missäkin lukiossa. Myös opettajien henkilökohtaiset mieltymykset, kokemukset ja käsitykset vaikuttavat kotitalousopetuksen sisältöihin ja toteutukseen. Siksi onkin tärkeää, että lähes kaikki Suomen lukioiden kotitalousopettajista ovat tehtävänsä kouluttautuneita ja virallisesti kelpoisia toimimaan kotitalouden aineenopettajina. Lukion kotitalousopetukseen suhtaudutaan pääosin myönteisesti, mikä edistää oppiaineen arvostusta opiskelijoiden keskuudessa, työyhteisöissä ja koko yhteiskunnassa. Kotitalousopetuksella on kuitenkin myös sellaista potentiaalia, jota ei ole hyödynnetty lukioissa. Vain harva kotitalousopettaja oli esimerkiksi tehnyt yhteistyötä muiden lukion opettajien kanssa, vaikka laaja-alaisella oppiaineella on erinomaiset mahdollisuudet oppiaineiden väliseen yhteistyöhön ja monialaisten oppimiskokonaisuuksien järjestämiseen lukiossa.

Kotitalousopetuksen yhtenä kauaskantoisena tehtävänä on auttaa nuoria kohtaamaan tulevaisuuden yhteiskunta ja sen muuttuvat olosuhteet. Käytännön ongelmia ratkoessaan nuoret saavat kotitalousopetuksessa valmiuksia arkielämän taitoihin ja mahdollisuuden valmentaa itseään tulevaisuutta varten. (Kivilehto 2011, 16, 181.) Tämän tutkielman johdajatuksena oli se, että lukion kotitalousopetuksessa tulisi huomioida kaikki kotitalouden sisältöalueet tasapuolisesti siten, että opetus tukee myös lukiokoulutuksen yleisiä tavoitteita. Sulosen (2004, 103) mukaan kotitalouden opetussuunnitelmien laadinnassa on tärkeintä karsiminen ja ydinasioihin keskittyminen. Jos oppilailta vaaditaan paljon erilaisia teknisiä suorituksia tietyssä ajassa, voi opetuksen ja oppimisen laatu kärsiä kiireen vuoksi. Kotitalous ei ole vain käytännöllinen taitoaine, jossa harjoitellaan yksittäisiä taitoja, kuten ruuanlaittoa ja pyykinpesua (Kivilahti 2011, 188), eikä kotitalousopetuksen tule painottua pelkästään tekniseen osaamiseen ja tietämiseen. (Sulonen 2004, 103.) Lukion kotitalousopetuksessa onkin tärkeää se, että opetus ei painotu pelkästään sellaisiin sisältöihin ja teknisiin harjoituksiin, jotka ovat nuorille tuttuja jo peruskoulun kotitaloustunneilta. Jos kotitalousopetuksella on jatkumo peruskoulusta lukiotasolle, voitaisiin peruskoulun kotitalouden opetussuunnitelmaa karsia keskittymällä perustietojen ja -taitojen hallintaan ja tärkeimpiin ydinasioihin. Lukiotasolla kotitalousopetuksen tavoitteet pitäisi voida asettaa korkeammalle, jolloin opetuksen lähtökohtana tulisi olla se, että perustiedot ja -taidot on saavutettu jo peruskoulun opetuksessa.

Kotitalous on monitieteinen ja tieteidenvälinen oppiaine, jonka tulee asettaa nuorille myös kognitiivisia haasteita. Laaja-alaisuutensa ja monimuotoisuutensa vuoksi kotitaloutta voidaan pitää vaativana oppiaineena, jonka sisältöjen ja tavoitteiden hallinta edellyttää monipuolisia ajattelun taitoja ja niiden kehittymistä kotitalouden opintojen edetessä. Ajattelun taitojen kehittyminen ei kuitenkaan tapahdu itsestään, vaan vain riittävän ohjauksen ja harjoittelun avulla nuorten on mahdollista saavuttaa sellainen käsitteellisen ajattelun taso, jota kotitalouden monitieteisten tietojen ja taitojen hallinta edellyttää. (Kivilahti 2011, 188–189.) Lukion kotitalousopettajat pitävätkin ajattelun taitojen kehittymistä tärkeimpänä laaja-alaisen osaamisen osa-alueena lukion kotitalousopetuksessa. Lukion kotitalouteen liitetyt ajattelun taidot kehittävät opettajien mielestä nuorten arjen valmiuksia, tukevat oppimista ja opiskelutaitoja sekä edistävät kykyä ottaa vastuuta itsestä ja omista valinnoista. Opettajien havaintojen mukaan monet lukiolaiset tarvitsevat kertausta peruskoulussa opituista asioista, mikä vahvistaa käsitystä siitä, että nuoret tarvitsevat mahdollisuuden jatkaa kotitalouden opiskelua lukiotasolla.

Lukion kotitaloudessa nuoret saavat mahdollisuuden harjoitella ja kehittää muun muassa ruokaosaamisen, kuluttajuuden ja kodinhoidon osaamistaan, jota he tarvitsevat itsenäistyessään ja muuttaessaan omilleen. Kotitalousopetus kehittää myös nuorten laaja-alaista osaamista, kuten yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, teknologiataitoja ja vastuullista ajattelua. Ympäristön kestävyyttä sekä sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä korostava ekologinen ja kokonaisvaltainen ajattelu on ajankohtaista varsinkin nykyisin, kun ympäristöön liittyvät ja globaalit asiat ovat nousseet entistä keskeisimmiksi koko yhteiskuntaa sekä yksilön ja kotitalouksien toimintaa koskeviksi ilmiöiksi (Kivilehto 2011, 19). Lukion kotitalousopettajat pyrkivätkin opetuksessaan edistämään nuorten yhteiskunnallista osaamista ja vastuuta tuomalla opetuksessa esille kestävään elämäntapaan liittyviä asioita.

Myös tieto- ja teknologiataitojen merkitys korostuu nyky-yhteiskunnassa. Tiedonhankinta onkin opettajien mukaan olennainen osa lukion kotitalousopetusta, mutta sen sijaan teknologian käyttöä opettajat eivät ole erityisesti korostaneet opetuksessaan. Nuoret kuitenkin tarvitsevat teknologiataitoja nyt ja tulevaisuudessa vapaa-ajalla ja opinnoissaan sekä myöhemmin hoitaessaan omaa kotitalouttaan ja toimiessaan työelämässä. Monet kotitalouksien toiminnot ovat siirtyneet ja siirtyvät yhä enemmän verkkoon, ja siksi kotitalousopetuksessa olisi tärkeää edistää nuorten valmiuksia turvalliseen verkkoasiointiin, kuten laskujen maksamiseen ja verkkokauppojen käyttöön. Koska lukion kotitalousopettajat ovat korostaneet kotitalouden oppisisällöissä selvästi eniten ruokaosaamisen ja ruokakulttuurien sisältöjä, herää kysymys siitä, jääkö opetuksessa riittävästi sijaa muille tärkeille kotitalouden sisältöalueille. Nuorten rahankäyttöongelmien ja velkaantumisen yleistyessä on kotitalousopetuksella tärkeä tehtävä myös nuorten kuluttajaosaamisen edistämisessä. Koska kotitalousopetuksen tehtävänä on luoda perusta kestäväan asumiseen, ruokaosaamiseen ja kuluttajuuteen, tulisi opetuksessa painottaa kaikkia sisältöalueita tasapuolisesti (Venäläinen 2015, 170).

Kotitaloustunneilla työskennellään usein pienryhmissä, jolloin sosiokonstruktivistisen oppimiskäsityksen mukainen vuorovaikutuksessa tapahtuva oppiminen korostuu. Jokaisen oppilaan vastuullisella asenteella ja toiminnalla on merkitystä pienryhmän toimintaan ja ryhmän jäsenten oppimiseen. Yhteistyötä ja vuorovaikutusta korostavien työtapojen lisäksi kotitalouden yhtenä sisältöalueena on asuminen ja yhdessä eläminen, mikä vahvistaa kotitalouden asemaa sosiaalisten taitojen harjoittelupaikkana koulussa. (Sulonen 2004, 100-102.) Lukion kotitalousopetuksessa käytetäänkin eniten sellaisia työtapoja, joissa oppilaat pääsevät tekemään toiminnallisia harjoituksia yhdessä. Etenkin pitkään lukion kotitalous-

opettajana työskennelleet opettajat käyttävät opetuksessaan konstruktivistista oppimiskäsitystä edustavia opiskelijakeskeisiä työtapoja, ja vastaavasti kokemattomammat opettajat käyttävät enemmän opettajakeskeisiä työtapoja. Havainnon voi päätellä kertovan siitä, että opettajan kokemuksen myötä työtapojen käyttö kehittyy ja monipuolistuu. Myös Heinonen (2005, 159) teki tutkimuksessaan samanlaisen päätelmän siitä, että kokeneimmat opettajat hallitsevat laajimman repertuaarin oppilaskeskeisten opetusmenetelmien osalta. Pitkä työkokemus ja ammattitaito tuovat opettajalle uskallusta uusien, oppilaskeskeisten työtapojen kokeiluun (Heinonen 2005, 159). Näiden päätelmien perusteella kokenut opettaja hallitsee erityisesti sellaiset työtavat, joissa huomio kiinnittyy opettajan ja opettamisen sijaan oppilaaseen ja oppimiseen.

Kotitalousopetuksella on paikkansa koulutusjärjestelmämme lukioasteella, sillä oppiaineella tavoitellaan sellaisia tietoja ja taitoja, joita nuori tarvitsee usein vasta itsenäistytessään. Vaikka ruuanvalmistus ja muut tekniset taidot ovat edelleen hyvin oleellinen osa kotitalouden opetusta ympäri maailman, lukion kotitalouteen sisältyy myös paljon muuta laaja-alaista osaamista. Kansainvälisesti tarkasteltuna lukion kotitaloudella onkin useita tärkeitä tehtäviä niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta, ja eri maiden kotitalousopetuksessa voidaan havaita erisuuntaisia painotuksia kulttuurikontekstista riippuen. Australiassa painotetaan ruokalukutaitoa (Nanayakkara, Margerison & Worsley 2017), Yhdysvalloissa talousosaamista ja Etelä-Koreassa käsitöitä (McCombie & Hwang 2017). Myös Irlannissa painotetaan eniten ruokaosaamista, mutta siellä korostetaan myös muiden sisältöalueiden merkitystä, kuten yhteiskuntaoppia osana lukion kotitaloutta (NCCA 2002). Suomessa lukioiden kotitalousopetus luo peruskoulun kotitalouteen jatkumon, jonka avulla voidaan kehittää aiemmin opittuja tietoja ja taitoja kohti korkeampaa osaamisen tasoa.

7.2 Luotettavuus

Kyselytutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida mittaamisen reliabiliteetilla ja validiteetilla, oikeilla menetelmävalinnoilla sekä tulosten yleistettävyydellä ja sovellettavuudella (Taanila 2014a). Seuraavaksi tarkastellaan tämän tutkielman luotettavuutta kyseisten kriteerien avulla.

Mittaamisen reliabiliteetti

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa mittarin reliabiliteetilla tarkoitetaan johdonmukaisuutta, pysyvyyttä ja yhteneväisyyttä. Kun mittari täyttää reliabiliteetin kriteerit, on tutkimus toistettavissa samanlaisena uudelleen toisen tutkijan toimesta. (Paaso 2018.) Tässä tutkielmassa on esitetty kyselyn toteutus ja analyysi vaiheineen, joten sama kysely on toistettavissa ja analysoitavissa uudelleen myös toisen tutkijan toimesta. Kysely on kohdistettu lukion kotitalousopettajille, joten sellaisenaan kyselyä ei voisi toistaa muulle kohdejoukolle. Kyselylomakkeen laadinnassa hyödynnettiin osittain aiemmissa tutkimuksissa käytettyjä mittareita, joiden pohjalta sovellettiin sopivat mittaristot tähän tutkielmaan. Mittaristojen laatiminen on vaativaa ja aikaa vievää työtä, minkä vuoksi kokemattoman tutkijan voi olla parempi turvautua aiemmin testattuihin ja hyväksi havaittuihin mittareihin. Etenkin sellaisia mittareita ja kysymyksiä kannattaa hyödyntää, joiden konsistenssi eli kyky mitata samaa asiaa on todettu hyväksi. (Vastamäki 2015.)

Tulosten analyysissä käytetyt opetusmenetelmäfaktorit (opettajakeskeiset, oppilaskeskeiset ja oppimaan oppimista tukevat menetelmät) olivat saaneet Heinosen (2005, 97) tutkimuksen reliabiliteettitarkastelussa riittävän korkean Cronbachin alfakertoimen ($\alpha > .60$), joten opetusmenetelmien luokittelua näihin faktoreihin voitiin pitää luotettavana ja käytökelpoisena myös tässä tutkimuksessa. Tässä tutkielmassa hyödynnettiin myös sellaisia mittareita, joiden Cronbachin alfakeroin oli ollut aiemmassa tutkimuksessa matala ($\alpha < .60$), minkä vuoksi osioryhmien tarkasteluun tulikin suhtautua varauksella. Mittarien heikon konsistenssin vuoksi tässä tutkielmassa tarkasteltiin väittämiä yksitellen. Tässä tutkielmassa käytetyn mittariston reliabiliteettitarkastelussa vain kaksi mittaria sai konsistenssin ja summamuuttujan muodostuksen kannalta riittävän suuren Cronbachin alfakertoimen ($\alpha > .60$) (liite 4). Muiden mittareiden osalta yhteneväisyys jäi heikoksi. Toisaalta, tässä tutkielmassa vastaajajoukko oli pieni, jolloin yksittäiset vaihtelut vaikuttavat suuresti kokonaistulokseen. Suuremmalla vastaajajoukolla mittareiden konsistenssi olisi saattanut olla parempi.

Reliabiliteettia voi heikentää käytettyjen käsitteiden mahdollinen tulkinnanvaraisuus, vastaajan epärehellisyys tai inhimilliset virheet ja häiriötekijät vastaustilanteessa (Taanila 2014b). Jos kysymyksenasettelu ja vastausvaihtoehdot ovat monitulkintaisia, voivat vastaajat ymmärtää väärin, jolloin vastaukset antavat vääristyneen kuvan tutkijalle. Esimerkiksi eri työtavat tai opetussisällöt saattoivat tarkoittaa eri opettajille eri asioita, sillä käsitteitä ei oltu selitetty tarkemmin kyselylomakkeessa. Toisaalta, kyselylomakkeen laadin-

nassa pyrittiin välttämään mahdollisesti vieraampien käsitteiden käyttöä. Esimerkiksi opettajien oppimiskäsityksistä ei kysytty suoraan konstruktivismin tai behaviorismin käsitteillä, vaan käsitykset pyrittiin tulkitsemaan opettajien käyttämien työtapojen avulla. Vastausten epärehellisyysriski puolestaan pienenee, kun vastaaja voi luottaa anonyymiuteen (Taanila 2014b). Kyselylomakkeen saatekirjeessä opettajia kannustettiin vastaamaan kyselyyn rehellisesti omien käsitystensä perusteella ja painotettiin kyselyn anonymiteettiä. Kenenkään opettajan tai oppilaitoksen tunnistetietoja ei ole tuotu tutkielmassa esille missään vaiheessa.

Mittaamisen validiteetti

Kyselytutkimuksessa mittaamisen validiteettia tarkastellaan mittareiden kyvyllä mitata juuri sitä, mitä on tarkoitus mitata. Sisäisen validiteetin kannalta keskeistä on mittariston operationalisointi siten, että tutkittava ilmiö saatetaan riittävän yksiselitteiseen ja kattavaan muotoon. (Paaso 2008; Taanila 2014b.) Tässä tutkielmassa valmiita mittaristoja muokattiin tutkimuskysymysten kannalta sopivimmiksi, jotta kyselyllä voitiin mitata juuri sitä, mitä oli tarkoituskin mitata. Valmiista mittareista jätettiin joitain osioita pois, joitain lisättiin ja joitain muokattiin siten, että saatiin kattava kuva juuri lukion kotitalousopettajien käsityksistä lukion kotitalousopetukseen liittyvistä asioista. Validiteetin kannalta oleellista on myös se, että kysely esitettiin muutamalla vastaajalla ennen kyselyn lähettämistä koko kohdejoukolle. Validiteettiin vaikuttaa myös kyselyn kohde ja ajankohta (Paaso 2008). Tätä tutkielmaa ohjasi ennakkotieto siitä, missä Suomen lukioissa on tarjolla kotitalouden kurseja, ja sen vuoksi kysely oli helppo kohdistaa vain kyseisiin lukioihin. Kyselyn ajankohta valittiin siten, että opettajilla oli hyvin aikaa vastata kyselyyn ennen joulukiireitä. Lukioihin lähetettiin myös kannustavia muistutusviestejä ja vastausaikaa pidennettiin riittävän vastausmäärän saamiseksi.

Menetelmävalinnat

Tutkielman menetelmävalinnoissa kiinnitettiin huomiota siihen, kuinka voidaan kartoittaa kaikkien Suomen lukioiden kotitalousopettajien käsityksiä ja esittää tulokset graafisesti tunnuslukujen, kuvioiden ja taulukoiden avulla. Kvantitatiivinen survey-tutkimus osoittautui tutkimuskysymysten kannalta sopivaksi menetelmäksi, sillä sen avulla saatiin muodostettua kattava kuva kaikkien lukioiden kotitalousopettajien käsityksistä. Menetelmävalintoja voidaan pitää oikeina ja luotettavina, kun yksittäisten vastaajien vastauksista saadaan muodostettua uskottava kokonaiskuva, eikä tuloksiin liity laskuvirheitä tai muita epäluotettavuustekijöitä (Taanila 2014a).

Tulosten yleistettävyys ja sovellettavuus

Kyselytutkimuksen vastausten määrää voidaan pitää melko hyvänä, sillä lähes puolet (46 %, N=46) kohdejoukon opettajista vastasi kyselyyn. Opettajat olivat eri kokoisista lukiosta, eri puolilta Suomea ja heidän opettajakokemuksensa ja lukion kotitalouskurssien määrät vaihtelivat. Vastaajien voidaan olettaa edustavan hyvin koko perusjoukkoa eli kaikkia Suomen lukioiden kotitalousopettajia, joten tulosten yleistettävyyttä eli ulkoista validiteettia voidaan pitää hyvänä. Toisaalta, kyselytutkimukseen vastaaminen edellyttää motivaatiota ja kiinnostusta aihetta kohtaan, kun taas vähemmän motivoituneet jättävät vastaamatta kyselyyn. Kato saattaa siis vääristää tuloksia, jos vastaamatta jättäneiden käsitykset poikkeavat selvästi saaduista tuloksista (Taanila 2014b). Kyselyyn vastanneiden joukossa esiintyi vastauksia avoimissa kysymyksissä, mikä onkin tyypillistä verkkokyselyissä (Heikkilä 2014). Avoimista vastauksista saadut tulokset eivät siis välttämättä edusta kaikkien vastaajien käsityksiä, mikä voi heikentää tulosten luotettavuutta.

Valmiiden mittareiden hyödyntämisen etuna on se, että saatuja tuloksia voidaan verrata ja soveltaa aiemmin saatuihin tuloksiin, kuitenkin huomioiden sen, millainen otos aikaisemmassa tutkimuksessa on ollut (Vastamäki 2015). Tässä tutkielmassa tulosten sovellettavuus osoittautui hyväksi, sillä saadut tulokset olivat ainakin osittain verrattavissa niihin tutkimuksiin, joiden pohjalta mittarit oli laadittu. Tulokset olivat monilta osin samansuuntaisia verrattuna myös muihin aiempiin peruskoulun kotitalousopettajista tai muista aineenopettajista tehtyihin tutkimuksiin. Lisäksi kotitalousopettajien käsitykset lukion kotitalousopetuksen sisällöistä ja laaja-alaisesta osaamisesta olivat pääosin yhteneviä lukion kotitalouden kurssikuvausten kanssa.

7.3 Kehittämisehdotukset ja jatkotutkimusaiheet

Tämän tutkielman pohjalta voidaan miettiä kehittämisehdotuksia ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita lukion kotitalousopetuksen kehittämiseksi sekä lukion kotitalousopetuksessa ja sen suunnittelussa hyödynnettävän tiedon lisäämiseksi. Suomen lukiokoulutusta uudistaessa olisi tärkeää kehittää ja lisätä kotitalousopetusta siten, että sitä voitaisiin tarjota jatkossa yhä useammassa lukiossa ympäri Suomea. Nuorten tulevaisuutta, yleissivistystä ja itsenäistä elämänhallintaa ajatellen Suomen lukioissa olisi tärkeää keskittyä pelkkien ylioppilaskirjoitusten sijaan laaja-alaisempaan oppimiseen ja elämässä tarvittavien taitojen

kehittämiseen. Suomalaista lukiokoulutusta kuitenkin leimaa koekeskeisyys ja ylioppilaskokeisiin tähtääminen, minkä vuoksi taito- ja taideaineiden tärkeää merkitystä lukiokoulutuksessa saatetaan vähätellä. Eduskunnan kotitalouden tukirenkaan (2018) tekemä kannanotto on kuitenkin hyvä osoitus siitä, että kotitalousopetuksen kehitystarve ja arvostuksen lisääminen on huomioitu myös päättäjien tasolla. Kotitaloutta ei opiskella koulua, vaan elämää varten, ja sen vuoksi olisi tärkeää ylläpitää kotitalousopetuksen jatkumo myös toisen asteen opintoihin siirryttäessä. Monikaan nuori ei ehdi saavuttaa vielä peruskoulussa kaikkia niitä arjen- ja elämänhallinnan taitoja, joihin kotitalousopetuksella tähdätään.

Lukion kotitalousopettajien käsitykset osoittavat sen, että lukiolaisten kotitalouden osaaminen voi olla hyvinkin puutteellista. Opiskelijoiden erilaiset taitotasot asettavatkin haasteen lukion kotitalousopetukselle ja sen suunnittelulle. Suurin osa opettajista osallistaa opiskelijat mukaan kurssien suunnitteluun, mikä auttaa opetuksen eriyttämisessä ja erilaisten opiskelijoiden huomioimisessa. Osaamisen puutteet kertovat ennen kaikkea siitä, että lukion kotitalousopetukselle on tarvetta. Opettajat kuitenkin tarvitsevat lisää tukea opetuksen eriyttämiseen ja erilaisten taitotasojen huomiointiin lukion kotitalousopetuksessa. Toinen keskeinen opettajien kohtaama haaste liittyy lukion kotitalousopetuksessa ja sen suunnittelussa käytettäviin työvälineisiin. Koska lukion kotitaloudelle ei ole olemassa valtakunnallista opetussuunnitelmaa tai valmiita opetusmateriaaleja, joutuvat opettajat tekemään paljon töitä opetusta suunnitellessaan. Osa opettajista tukeutuukin peruskoulun kotitalouden oppikirjoihin ja opetussuunnitelmaan saadakseen jotain tukea työlleen.

Vaikka lukion kotitaloudelle on laadittu oma oppimateriaalipaketti verkossa, vain harva opettaja on hyödyntänyt sitä opetuksessaan. Lukion kotitalousopetuksen tueksi olisikin tärkeää tuottaa lisää työvälineitä, joita opettajat voivat hyödyntää omaa opetusta suunnitellessaan. Kuten aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, opettajat käyttävät opetuksen suunnittelussa ja opetuksessa mieluiten selkeitä ja helppokäyttöisiä materiaaleja, jotka tukevat monipuolisesti erilaisten työtapojen käyttöä ja helpottavat opettajan tekemää suunnittelu- ja opetustyötä. Koska lukion kotitalousopettajat eivät ole juurikaan hyödyntäneet verkko-opetusta omassa opetuksessaan, voidaan tehdä päätelmä siitä, että verkko-oppimateriaalin lisäksi opetuksen tueksi olisi hyvä olla myös muuta materiaalia. Tämän tutkielman tulosten perusteella olisikin tarpeellista kehittää lukion kotitalousopetuksen tueksi sellaista materiaalia, jota opettajat käyttävät mielellään ja joka kannustaa erilaisten työtapojen lisäksi tuomaan opetuksessa esille kaikkia kotitalouden sisältöjä. Materiaali voisi olla esimerkiksi lukion kotitalousopetukseen tarkoitettu oma oppikirja joko painettuna kirjana tai e-kirjana.

Valtakunnallisen tasa-arvon kannalta voidaan pohtia, tulisiko lukion kotitalouden tavoitteista ja sisällöistä olla kaikille yhteiset raamit, joiden puitteissa kotitalousopettajat laativat lukio- ja kurssikohtaiset opetussuunnitelmat. Nykyisin lukioiden kotitalouskurssit voivat pohjautua käytännössä vain kotitalousopettajan itsensä laatiman kurssisuunnitelman pohjalle. Ainoa virallinen suunnittelu ohjaava asiakirja on Lukion opetussuunnitelman perusteet, josta kotitalousopettajat eivät koe hyötyvänsä omaa opetusta suunnitellessaan. Suomessa voitaisiinkin ottaa mallia esimerkiksi Irlannista, jossa opettajien tekemän suunnittelun ja opetuksen tueksi on laadittu kattava, mutta joustava valtakunnallinen lukion kotitalouden opetussuunnitelma. Valtakunnallisen lukion kotitalouden opetussuunnitelman avulla taataan se, että oppilaitoksesta ja opettajasta riippumatta lukion kotitalousopetuksella tähdätään koko maassa samanlaiseen, monipuoliseen osaamiseen.

Tämä tutkielma tuotti tietoa siitä, millaista lukion kotitalousopetus on tällä hetkellä sitä opettavien opettajien näkökulmasta. Suomen lukioiden kotitalousopetuksen kehittämiseksi tarvitaan vielä kattavampaa tutkimusta ja tietoa muun muassa siitä, millaista tukea opettajat tarvitsevat opetukseen ja sen suunnitteluun. Lukion kotitalousopettajille voitaisiin tarjota uusien työvälineiden lisäksi täydennyskoulutusta ja vertaisryhmiä, joissa opettajat pääsisivät kehittämään omaa osaamistaan ja opetustaan sekä jakamaan tietoa ja kokemuksia muiden lukion kotitalousopettajien kanssa. Tärkeää olisi tutkia myös lukion kotitalousopetuksen laajempaa merkitystä sekä kotitalouden mahdollisuuksia oppiainerajat ylittävään opetukseen lukiossa. Koska lukiouudistus korostaa muun muassa opiskelijan henkilökohtaista opintopolkua, oppiaineiden välistä yhteistyötä ja aiempaa vahvempia korkeakoulu- ja työelämäyhteyksiä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017), tulee kotitalous nähdä yhtenä tärkeänä oppiaineena vahvistamassa näitä lukiouudistuksen tavoitteita. Tämän tutkielman myötä heränneiden kehittämisideoiden pohjalta olisi kiinnostavaa tehdä jatkotutkimusta lukion kotitalousopetuksesta ja sen mahdollisuuksista. Lukion kotitalousopetusta tulee tutkia ja kehittää jatkossa siten, että oppiaine voidaan nähdä tulevaisuudessa yhtenä tasavertaisena oppiaineena muiden lukion oppiaineiden joukossa edistämässä nuorten yleissivistystä ja tulevaisuuden osaamista valtakunnallisesti.

LÄHTEET

- Aira, T., Tuominiemi, A.-M. & Kannas, L. 2009. Terveystiedon opetuksen ja tutkimuksen lähtökohtia. Teoksessa L. Kannas, H. Peltonen & T. Aira (toim.) Elämää vai ylioppilastutkintoa varten – Lukion opettajien käsityksiä ja kokemuksia terveystiedon opetuksesta. Terveystiedon kehittämistutkimus osa II. Opetushallitus & Jyväskylän yliopisto, 15–20.
- Aira, T., Tuominiemi, A.-M., Välimaa, R., Villberg, J. & Kannas, L. 2009. Terveystieto lukion opettajien kokemana – Tuloksia opettajakyselystä. Teoksessa L. Kannas, H. Peltonen & T. Aira (toim.) Elämää vai ylioppilastutkintoa varten – Lukion opettajien käsityksiä ja kokemuksia terveystiedon opetuksesta. Terveystiedon kehittämistutkimus osa II. Opetushallitus & Jyväskylän yliopisto, 24–53.
- Anttalainen, H. & Manninen, M. (toim.) 2013. Kotitalouden opetustilat ja työturvallisuus. Perusopetus. Oppaat ja käsikirjat 2013:10. Opetushallitus. Saatavilla: www.oph.fi/download/154835_kotitalouden_opetustilat_ja_tyoturvallisuus.pdf [luettu 1.2.2018]
- Benn, J. 2012. Home Economics in Past and Present – Perspectives for the Future. Teoksessa D. Pendergast, S. LT McGregor & K. Turkki. Creating Home Economics Futures. The Next 100 years. Australian Academic Press, 52–61.
- Eduskunnan kotitalouden tukirengas. 2018. Eduskunnan kotitalouden tukirenkään Educa-messukannanotto: Tasa-arvoa tarvitaan – mahdollisuus opiskella kotitaloutta saatava kaikkiin lukioihin. 29.1.2018. Deski.fi. Saatavilla: <https://deski.fi/tiedote/eduskunnan-kotitalouden-tukirenkään-educa-messukannanotto-tasa-arvoa-tarvitaan-mahdollisuus-opiskella-kotitaloutta-saatava-kaikkiin-lukioihin/> [luettu 31.1.2018]
- Haverinen, L. 2009. Johdatus kotitalouden taitopedagogiikkaan – Kertomukset kotitalousopetuksen hiljaisen tiedon tulkkina. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 18. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/4660/Taitopedagogiikka.pdf?sequence=1> [luettu 30.1.2018]
- Heikkilä, T. 2014. Kvantitatiivinen tutkimus. Edita Publishing Oy. [verkkomateriaali] Saatavilla: <http://tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf> [luettu 6.2.2018]
- Heinonen, J.-P. 2005. Opetussuunnitelmat vai oppimateriaalit. Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksestä opetuksessa. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 257. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/20002/opetussu.pdf?sequence=> [luettu 10.1.2018]
- Hilmola, A. 2009. Käsityön opetuksen suunnittelun ja toteutuksen alkuperää etsimässä. Tutkimus käsityön teknisen työn sisältöjen opetuksen suunnittelua ja toteutusta ohjaavista tekijöistä peruskoulun yläluokilla. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Rauman opettajankoulutuslaitos. Turun yliopiston julkaisuja. Saatavilla: www.doria.fi/bitstream/handle/10024/50492/AnnalesC291Hilmola.pdf?sequence=1&isAllowed=y [luettu 8.1.2018]
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Hjälmeskog, K. 2012. Considering an Alternative Route for Home Economics – Education for a Sustainable Future. Teoksessa D. Pendergast, S. LT McGregor & K. Turkki. Creating Home Economics Futures. The Next 100 years. Australian Academic Press, 111–119.
- Jyrhämä, R., Hellström, M., Uusikylä, K. & Kansanen, P. 2016. Opettajan didaktiikka. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kivilehto, S. 2011. "Kyl mä varmaan kohta ymmärrän." Asumnon suunnittelu -opetusohjelma oppilaiden ajattelun ja oppimisen haastajana peruskoulun kotitalousopetuksessa. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Kotitalous- ja käsityötieteen julkaisuja 27. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28263/kylmavar.pdf?sequence=1> [luettu 9.1.2018]
- Kosunen, T. & Huusko, J. 2002. Opetussuunnitelma opettajan työn ja kouluyhteisön kehittämisen välineenä. Teoksessa M.-L. Julkunen (toim.) Opetus, oppiminen, vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 202–226.
- Kuusisaari, H. 2016. Kehittävä kollaboraatio. Uuden tiedon tuottaminen opettajien lähikohityksen vyöhykkeellä. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Akateeminen väitöskirja. Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja 41. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161454/kehittav.pdf?sequence=1> [luettu 11.1.2018]
- Lorek, S. & Wahlen, S. 2012. Sustainable Consumption Through an Environmental Lens: Challenges and Opportunities for Home Economics. Teoksessa D. Pendergast, S. LT McGregor & K. Turkki. Creating Home Economics Futures. The Next 100 years. Australian Academic Press, 170–181.
- Lichtenstein, A. H. & Ludwig, D. S. 2010. Bring Back Home Economics Education. JAMA 303(18), 1857-1858. Saatavilla: https://jamanetwork.com.ezproxy.uef.fi:2443/journals/jama/articlepdf/185818/jco05049_1857_1858.pdf [luettu 19.1.2018]
- Malin, A. 2011. Kotitalouden opetustilat osana kehittyvää oppimisympäristöä. Asumistoiminnot ja opetussuunnitelma muutoksen määrittäjinä. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja 26. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26120/kotitalo.pdf?sequenc..> [luettu 1.2.2018]
- Mattila, M. 2009. Tutkimusasetelma. KvantiMOTV. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Saatavilla: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/tutkimus/asetelma.html> [luettu 18.2.2018]
- McCombie, S. & Hwang, E. J. 2017. American and South Korean family and consumer sciences secondary school programs: A cross-cultural comparison. International Federation for Home Economics. Volume 10 Issue 2 2017, 103–110. Saatavilla: www.ifhe.org/index.php?eID=tx_nawsecuredl&u=0&g=0&t=1516443541&hash=f6685a424cb9727924a73a21213453980cd4deb9&file=fileadmin/user_upload/redaktion/Publications/E-Journal_IJHE/12_McCOMBIE.pdf [luettu 19.1.2018]
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp Oy.

- Mäntylä, T. 2013. Kuluttajakasvatus kotitalouden opetuksessa. Teoksessa H. Anttalainen, & M. Manninen (toim.) Kotitalouden opetustilat ja työturvallisuus. Perusopetus. Opetus- ja käsikirjat 2013:10. Opetushallitus, 8. Saatavilla: www.oph.fi/download/154835_kotitalouden_opetustilat_ja_tyoturvaluisuus.pdf [luettu 1.2.2018]
- Nanayakkara, J., Margerison, C. & Worsley, A. 2017. Importance of food literacy education for senior secondary school students: food system professionals' opinions. *International Journal of Health Promotion and Education* 55:5-6, 284-295. Saatavilla: <https://doi.org/10.1080/14635240.2017.1372695> [luettu 17.1.2018]
- NCCA. 2002. Leaving Certificate Home Economics – Scientific and Social Syllabus. Ordinary and Higher Level. Saatavilla: www.curriculumonline.ie/getmedia/b9bc688f-3a5d-48a7-90f1-b60063f49c74/SCSEC21_Home_Economics_syllabus_eng.pdf [luettu 17.1.2018]
- Opetushallitus. 2017. Minun kotini. Lukiodiplomiaineiden e-oppimateriaali. Kotitalous. [verkkosivusto] Saatavilla: www10.edu.fi/lukiodiplomi/kotitalous/#1 [luettu 30.1.2018]
- Opetushallitus. 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Saatavilla: www.oph.fi/download/172121_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.docx [luettu 9.1.2018]
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Saatavilla: www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf [luettu 9.1.2018]
- Opetushallitus. 2003. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Saatavilla: www.oph.fi/download/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf [luettu 30.1.2018]
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Lukioselvitys. Kooste lukion nykytilaa ja kehittämistarpeita koskevista selvityksistä ja tutkimuksista. 21.11.2017. Saatavilla: http://minedu.fi/documents/1410845/5394394/LUKIOSELVITYS_21_11_2017.pdf/4f173bb6-ed57-4047-9506-4c50d0647d19 [luettu 31.1.2018]
- Paaso, E. 2008. Mittaaminen: Mittarin luotettavuus. KvantiMOTV. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Saatavilla: www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/luotettavuus.html [luettu 6.4.2018]
- Palojoki, P. 2012. Johdanto. Teoksessa H. Janhonen-Abuquah, M. Vieltojärvi & P. Palojoki (toim.) Ruoka, kulttuuri ja oppiminen. Näkökulmia ruokatutkimuksen menetelmiin. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja 29, 5–10. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37774/Ruoka_kulttuuri_ja_oppiminen.pdf [luettu 20.3.2018]
- Palojoki, P. 2009. Matkalla arjen tutkimukseen ja opetukseen. Teoksessa H. Janhonen-Abuquah (toim.) Kodin arki. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 19, 181–186. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/4812/KODIN_ARKI_2009.pdf?sequence=1 [luettu 20.3.2018]
- Park, M. J. 2017. Exploration on the Organization of High School Home Economics Selective Curriculum for the Fourth Industrial Revolution. *Family and Environment Research* 55(5), 539-553.

- Pietilä, A. & Toivanen, O. 2000. Selvitys peruskoulujen opetussuunnitelmista. Yleissivistävän koulutuksen linja. Teoksessa A. Pietilä & O. Toivanen (toim.) Opetussuunnitelmatyö kunnissa ja peruskouluissa vuosina 1994–1999. Kehittyvä koulutus 2/2000. Helsinki: Opetushallitus, 11–51.
- Pitkänen, T. 2017. Kotitalousopetus Suomen lukioissa – Tilannekatsaus Suomen lukioiden kotitalousopetuksen nykytilanteesta. Itä-Suomen yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto. Kotitaloustieteen kandidaatintutkielma.
- Pitkänen, T. & Pesonen-Leinonen, E. 2017. Arjenhallintaa aikuistuville nuorille. Tilannekatsaus Suomen lukioiden kotitalousopetuksen nykytilanteesta. Kotitalouslehti 3/2017, 12–13. Saatavilla: www.kotalouslehti.fi/arjenhallintaa-aikuistuville-nuorille-tilannekatsaus-suomen-lukioiden-kotalousopetuksen-nykytilanteesta/ [luettu 16.1.2018]
- Rantanen, M. & Palojoki, P. 2015. Kotitalous verkko-opetuksena. Teoksessa H. Janhonen-Abruquah & P. Palojoki (toim.) Luova ja vastuullinen kotitalousopetus. Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja 38. Helsingin yliopisto, 73–94. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/157591/luovajav.pdf?sequence=1> [luettu 30.1.2018]
- Rauma, A.-L. 2003. Kotitaloustiede on nuori ihmistiede. Teoksessa J. Enkenberg, E. Savolainen & P. Väisänen (toim.) Tutkiva opettajankoulutus – Taitava opettaja, 199–208. Saatavilla: <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/tutkivaope/pdf/rauma.pdf> [luettu 19.9.2017]
- Sulonen, K. 2004. Opetussuunnitelman uudistamistyö opettajan ammatillisen kasvun välineenä – kohteena peruskoulun kotitalouden opetus. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 13. Saatavilla: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/kotit/vk/sulonen/opetussu.pdf> [luettu 11.1.2018]
- Suomen Lukiolaisten Liitto. 2011. Lukio 2.0. Suomen Lukiolaisten Liiton tutkimus 2011. Saatavilla: http://lukio.fi/lukio.fi/wp-content/uploads/2015/04/lukio_2_0.pdf [luettu 13.1.2018]
- Taanila, A. 2014a. Kyselytutkimuksen luotettavuus. Akin menetelmäblogi. Saatavilla: <https://tilastoapu.wordpress.com/2012/03/13/kyselytutkimuksen-luotettavuus/> [luettu 6.4.2018]
- Taanila, A. 2014b. Mittaamisen luotettavuus. Akin menetelmäblogi. Saatavilla: <https://tilastoapu.wordpress.com/2012/03/14/mittaamisen-luotettavuus/> [luettu 6.4.2018]
- Tuominiemi, A.-M., Aira, T., Välimaa, R. & Kannas, L. 2009. Opettajien kokemuksia ja näkemyksiä terveystiedon opetuksesta – Laadullinen lähestymistapa. Teoksessa L. Kannas, H. Peltonen & T. Aira (toim.) Elämää vai ylioppilastutkintoa varten – Lukion opettajien käsityksiä ja kokemuksia terveystiedon opetuksesta. Terveystiedon kehittämistutkimus osa II. Opetushallitus & Jyväskylän yliopisto, 54–61.
- Uusikylä, K. & Atjonen, P. 2005. Didaktiikan perusteet. Helsinki: WSOY.
- Valli, R. & Perkkilä, P. 2015. Nettikyselyt ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 109–120.
- Vastamäki, J. 2015. Kyselylomaketutkimus: Tutkimusasetelman ja mittareiden valinta. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 121–132.

- VCAA. 2016. Food Studies. Study Design. Victorian Certificate of Education. Accreditation Period 2017–2021. Saatavilla: www.vcaa.vic.edu.au/Documents/vce/technology/FoodStudiesSD_2017.pdf [luettu 17.1.2018]
- Venäläinen, S. 2015. Arjen tiedot ja taidot hyvinvoinnin perustana. Kotitalouden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 2015:5. Saatavilla: https://karvi.fi/app/uploads/2015/03/KARVI_0515.pdf [luettu 12.1.2018]
- Yi, S. 1997. Technology Education in Korea: Curriculum and Challenges. *The Journal of Technology Studies* 23(2), 42-49. Saatavilla: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ553246.pdf>

Tervetuloa vastaamaan lukion kotitalouden opettajakyselyyn. Tässä kyselyssä selvitetään opettajien omia käsityksiä lukion kotitalouden opettamiseen liittyvistä asioista. Vastaukset vastaanotetaan ja käsitellään anonyymisti, eikä kenenkään henkilöllisyys tule työssä esille missään vaiheessa. Vastaathan siis rehellisesti omien henkilökohtaisten käsitystesi ja kokemustesi perusteella. Kiitos jo etukäteen!

LUKION KOTITALOUDEN OPETTAJAKYSELY

Pro gradu -tutkielma lukion kotitalousopetuksesta

1 TAUSTATIEDOT

Ole hyvä ja valitse alla esitellyistä taustatiedoista omaa taustaasi vastaavat vaihtoehdot.

Onko sinulla kotitalouden aineenopettajan kelpoisuus?

--Valitse tästä--

Opetitko kotitaloutta lukuvuonna 2016-2017...?

	kyllä	ei
lukiossa	☐	☐
peruskoulussa	☐	☐

Kuinka kauan olet opettanut kotitaloutta...?

	en lainkaan	alle 5 vuotta	5-10 vuotta	yli 10 vuotta
lukiossa	☐	☐	☐	☐
peruskoulussa	☐	☐	☐	☐

Kuinka monta kotitalouden kurssia lukiossanne oli tarjolla lukuvuonna 2016-2017?

	0	1	2	3	4 tai enemmän
kurssien lukumäärä	☐	☐	☐	☐	☐

Milloin lukiossanne on tarjottu kotitalouden kurseja ensimmäisen kerran? ?

Liite 1. Kyselylomake

2 LUKION KOTITALOUDEN SISÄLLÖT

Ole hyvä ja valitse alla olevista vaihtoehdoista ne kotitalouden sisällöt, joita olet käsitellyt lukion kotitalouden opetuksessasi

- 1. ruoka ja leivonta
- 2. kansainväliset ruokakulttuurit
- 3. juhlat ja tavat
- 4. ravitsemus ja terveys
- 5. elintarvikehygieniä
- 6. talous ja kuluttajuus
- 7. itsenäinen taloudenhoito ja opiskelijabudjetti
- 8. kodinhoito
- 9. itsenäinen arjenhallinta ja kotitaloustaidot
- 10. vaatehuolto
- 11. asunnon hankinta
- 12. muu, mikä?

Vastaa tähän, jos valitsit "muu, mikä?"

Valitse nyt yllä luetelluista vaihtoehdoista mielestäsi kolme (3) tärkeintä sisältöä lukion kotitalouteen. Kerro myös perustelu valinnoillesi.

Liite 1. Kyselylomake

3 LAAJA-ALAINEN OSAAMINEN LUKION KOTITALOUDESSA

Ole hyvä ja valitse alla olevista vaihtoehdoista ne laaja-alaisen osaamisen taidot, joita olet sisällyttänyt lukion kotitalouden opetuksesi tavoitteisiin

- 1. aiemmin opitun kertaaminen, soveltaminen, syventäminen ja laajentaminen
- 2. itsenäinen ajattelu
- 3. luovuus ja innovaatio
- 4. arviointikyky
- 5. kriittisyys
- 6. ongelmanratkaisu
- 7. työskentely pareittain ja ryhmissä
- 8. neuvottelutaidot
- 9. huomioonotto
- 10. tasa-arvo
- 11. tiedonhankinta
- 12. tietojen vertailu ja arviointi
- 13. kirjallinen työskentely
- 14. käsitteiden ja terminologian hallinta
- 15. teknologian käyttö
- 16. medialukutaito
- 17. kestävä elämäntapa ja valinnat
- 18. ympäristömyönteisyys
- 19. tietoisuus omasta ja yhteiskunnan toiminnasta
- 20. globaali kestävä kehitys
- 21. kulttuuritietoisuus
- 22. urasuunnittelu
- 23. tuottava ja taloudellinen toiminta
- 24. projektityöskentely

Valitse nyt yllä luetelluista vaihtoehdoista mielestäsi kolme (3) tärkeintä osaamista lukion kotitaloudessa. Kerro myös perustelu valinnoillesi.

Liite 1. Kyselylomake

4 OPETUKSEN TOTEUTUKSEN JA SUUNNITTELUN TYÖVÄLINEET

Ole hyvä ja valitse alla olevista vaihtoehdoista ne työvälineet, joita olet käyttänyt lukion kotitalouden opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa

- 1. valtakunnalliset lukion opetussuunnitelman perusteet (LOPS 2015)
- 2. paikallinen lukion opetussuunnitelma (yhteinen useamman oppilaitoksen kanssa)
- 3. lukion oma oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma
- 4. valtakunnalliset perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS 2014)
- 5. kotitalouden lukiodiplomin ohjeet
- 6. lukion oppikirjat
- 7. peruskoulun kotitalouden oppikirjat
- 8. ammatillisen koulutuksen oppikirjat
- 9. muita kirjallisia materiaaleja
- 10. lukiodiplomiaineiden e-oppimateriaalia (Minun kotini -materiaali lukion kotitalouden opiskeluun)
- 11. muita verkkomateriaaleja
- 12. itse tehtyjä opetusmateriaaleja
- 13. muita työvälineitä, mitä?

Vastaa tähän, jos valitsit "muita työvälineitä, mitä?"

Valitse nyt yllä luetelluista vaihtoehdoista mielestäsi kolme (3) tärkeintä työvälinettä, joita käytät lukion kotitalouden opetuksen suunnittelussa tai toteutuksessa. Kerro myös perustelu valinnoillesi.

Liite 1. Kyselylomake

5 LUKION KOTITALOUSOPETUKSEN OPETUSMENETELMÄT JA TYÖTAVAT

Ole hyvä ja valitse alla esitellyistä vaihtoehdoista 3-5 työtavata, jota olet käyttänyt eniten lukion kotitalouden opetuksessasi.

- opettajan esitys tai luento
- opettajan kysely
- yhteinen harjoitus
- yhteinen keskustelu
- opiskelijat tekevät tehtäviä itsenäisesti
- opiskelijat tekevät tehtäviä pareittain
- projektityöskentely
- toiminnalliset harjoitukset
- ryhmätyö
- opintokäynti oppilaitoksen ulkopuolelle
- oppilaiden esitys
- roolileikki tai näytelmä
- väittely
- kyselyyn harjaannuttaminen
- prosessikirjoittaminen
- yhteistoiminnallisen oppimisen menetelmät
- luovan ongelmanratkaisun menetelmät
- käsitteen omaksumisen menetelmät
- ennakkoesitykset
- käsittekarttatekniikka
- portfolioityöskentely
- muu, mikä?

Vastaa tähän, jos valitsit "muu, mikä?"

Arvioi asteikolla 1-5 seuraavia oppimiskäsitystä koskevia väittämiä.

(1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

	1	2	3	4	5
1. Lukion kotitalouden oppiminen perustuu opiskelijan itsenäiseen suunnitteluun ja omatoimiseen työskentelyyn.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Lukion kotitalouden oppiminen tapahtuu parhaiten työskentelemällä opettajan esittämän mallin mukaan.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Opettaessani uusia asioita lukion kotitalouden opetukseni perustuu opettajajohtoiseen havaintoesitykseen.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Opettaessani uusia asioita lukion kotitalouden opetukseni perustuu oppilaslähtöisten esitelmien/esitysten käyttöön.	☐	☐	☐	☐	☐
5. On tärkeää, että lukion kotitaloudessa myös opiskelijat ideoivat ja suunnittelevat opetuksen toteutusta.	☐	☐	☐	☐	☐
6. On tärkeää, että lukion kotitalouden opettaja on valmiiksi ideoinut ja suunnitellut kotitalouden kurssien sisällöt ja toteutustavat.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Oppilaslähtöinen opetuksen ideointi ja suunnittelu vievät liikaa aikaa lukion kotitalouden oppitunneista.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Opettajan tehtävänä on ohjata opiskelija itsenäisesti ratkaisemaan työskentelyssä syntyvät ongelmat.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Vain harva opiskelija kykenee lukion kotitaloudessa itsenäiseen ja suunnitelmalliseen työskentelyyn.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Lukion kotitalouden opettajan tehtävä on antaa valmiita vastauksia kotitalouden opiskeluun liittyviin ongelmiin.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Lukion kotitalouden opetuksessani opiskelijat etsivät omatoimisesti kotitalouden opiskeluun liittyviä tietoja.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Opiskelijat työskentelevät opettamillani lukion kotitalouden kursseilla pelkästään valmiiksi annettujen ohjeiden mukaisesti.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Toteutan lukion kotitalouden opetustani siten, että jokainen opetusryhmän jäsen tekee kurssin aikana samat harjoitukset ja oppimistehtävät.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Opiskelijoiden ideat ja toiveet vaikuttavat suuresti lukion kotitalouden opetukseni sisältöihin ja toteutustapoihin.	☐	☐	☐	☐	☐

Liite 1. Kyselylomake

6 KOKEMUKSIA JA KÄSITYKSIÄ LUKION KOTITALOUDESTA

Arvioi asteikolla 1-5 seuraavia lukion kotitalouden opetukseen liittyviä väittämiä.

(1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

	1	2	3	4	5
1. Lukion kotitalouden opetusryhmiäni opiskelijat ovat pääsääntöisesti motivoituneita kotitalouden opiskeluun.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Lukiomme ilmapiiri kannustaa opiskelijoita kotitalouden opiskeluun.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Joudun karsimaan lukion kotitalouden opetuksen sisältöjä opetustilojen tai -välineiden puutteiden vuoksi.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Hyödynnän verkko-opetusta lukion kotitalouden opetuksessani.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Lukion kotitalouden opetukseni perustuu tarkasti laadittuihin oppituntien ennakosuunnitelmiin.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Kotitaloutta opiskelevat usein heikommin muissa oppiaineissa menestyvät lukiolaiset.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Muiden lukion oppiaineiden opettajat suhtautuvat positiivisesti yhteistyöhön kotitalousopetuksen kanssa.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Suunnittelen lukion kotitalouden oppikokonaisuudet koko lukuvuodeksi tarkasti etukäteen.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Toteutan lukion kotitalouden opetusta yhteistyössä myös muiden oppiaineiden opettajien kanssa.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Käytössäni on kotitalouden opetukseen hyvin soveltuvat luokkatilat.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Lukion kotitalouden oppiaineiden suunnittelu on minulle koko lukuvuoden ajan jatkuva prosessi.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Kotitalouden opetusta arvostetaan lukiossamme tärkeänä osana lukiokoulutusta.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Opiskelijoiden erilaiset taitotasot hankaloittavat lukion kotitalouden opetusta.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Käytössäni on riittävästi lukion kotitalouden opetuksessa tarvittavia välineitä.	☐	☐	☐	☐	☐
15. Suuri osa lukion kotitalouden opetuksesta tapahtuu muualla kuin oppilaitoksemme tiloissa.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Opetan kotitalouden ohella myös muita lukion oppiaineita.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Peruskoulussa valinnaista kotitaloutta opiskeleilla on yleensä paremmat valmiudet lukion kotitalouden opiskeluun.	☐	☐	☐	☐	☐
18. Lukiolaiset ovat kiinnostuneita kotitalouden opiskelusta.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Oma lukion kotitalouden opetukseni on luovaa toimintaa ilman oppituntien tarkkaa ennakosuunnitelmaa.	☐	☐	☐	☐	☐
20. Lukiomme lukujärjestys estää kotitalouden ja muiden oppiaineiden välisen yhteistyön.	☐	☐	☐	☐	☐
21. Valtaosa kotitaloutta opiskelevista lukiolaisista hallitsee hyvin oppiaineiden perustiedot ja -taidot.	☐	☐	☐	☐	☐
22. Kotitaloutta pidetään lukiossamme heikommin muissa oppiaineissa menestyvien opiskelijoiden suosimana oppiaineena.	☐	☐	☐	☐	☐
23. Teen aktiivista yhteistyötä muiden kotitalouden opettajien kanssa opetuksen suunnitteluun liittyvissä asioissa.	☐	☐	☐	☐	☐
24. Tarkasta opetuksen ennakosuunnitelmasta on minulle selvästi hyötyä lukion kotitalouden opetuksessa.	☐	☐	☐	☐	☐
25. Pystyn yhdistämään kotitalouden opetukseni helposti muiden lukion oppiaineiden kanssa.	☐	☐	☐	☐	☐
26. Suuri osa lukion kotitalouden opiskelusta tapahtuu opiskelijoiden kodeissa.	☐	☐	☐	☐	☐

Mitä muuta haluaisit kertoa lukion kotitalouden opettamiseen liittyvistä asioista?

Liite 1. Kyselylomake

YHTEYSTIEDOT

Haen pro gradu -tutkielmaani myös haastateltavia. Haastattelut toteutetaan alkuvuodesta 2018 erikseen sovittuina aikoina. Jos Sinulla on mahdollisuus osallistua myös haastatteluun ja haluaisit kertoa lisää lukion kotitalouden opettamiseen liittyvistä asioista, jätähän yhteystietosi alle. Otan Sinuun myöhemmin yhteyttä, jotta voimme sopia haastatteluajankohdan.

Mikäli et voi osallistua haastatteluun, ilmoitathan kuitenkin oman oppilaitoksesi nimen, jotta voin seurata vastausten saapumista eri lukioista.

Oppilaitosten tai henkilöiden nimitietoja ei tulla käsittelemään missään tutkimuksen vaiheessa.

Nimi

Sähköposti

Oppilaitos

KIITOS!

Lämmin kiitos vastauksistasi ja hyvää lukuvuoden jatkoa!

Tuula Pitkänen
Opiskelija, kotitaloustiede
Itä-Suomen yliopisto
tuulapit@student.uef.fi

(HUOM! Vastauksesi tallentuvat vasta seuraavalla sivulla.)

<< Edellinen Seuraava >>

Liite 2. Saatekirje

Lukion kotitalousopetus – opettajakysely pro gradu -tutkielmaan

Arvoisa lukion rehtori,

Olen kotitaloustieteen opiskelija ja teen pro gradu -tutkielmaa lukion kotitalousopetuksesta. Koko Suomessa on aiemmin tekemäni selvityksen mukaan yhteensä 54 kotitalouden valinnaiskursseja tarjoavaa lukiota, ja Teidän lukionne on selvitykseni mukaan yksi näistä harvinaislaatuista oppilaitoksista. Tiedot perustuvat keväällä 2017 tekemääni kandidaatintutkielmaan, jossa selvitin Suomen lukioiden kotitalousopetuksen nykytilanteen. Lukioiden opetussuunnitelmia ja kurssikuvauksia tutkimalla sain selville, että ainoastaan 15 % koko Suomen kaikista lukioista tarjoaa kotitalouden valinnaiskursseja omassa oppilaitoskohtaisessa opetussuunnitelmassaan.

Pro gradu -tutkielmassani aion nyt selvittää **lukiossa kotitaloutta opettavien opettajien käsityksiä lukion kotitalousopetuksesta**. Tutkimusaihe on tärkeä ja ajankohtainen, sillä lukiokoulutusta ollaan uudistamassa ja kotitalouden asemaa lukiokoulutuksessa ei ole aiemmin juurikaan tutkittu. Olisi siis tärkeää saada tietoa siitä, millaisia käsityksiä opettajilla on lukion kotitalouden opettamiseen liittyvistä asioista.

Kerään tutkielmani aineiston verkkokyselylomakkeella, joka löytyy osoitteesta: <https://elo-make.uef.fi/lomakkeet/17961/lomake.html>. Kysely on tarkoitettu niille opettajille, jotka ovat opettaneet kotitaloutta lukiossa. Pyytäisin Teitä toimittamaan oheisen verkkokyselylomakkeen linkin kyseisille opettajille lukiossanne. Kyselyn vastaukset vastaanotetaan ja käsitellään anonyymisti, eikä kenkään opettajan tai oppilaitoksen nimi tule tutkielmassani esille missään vaiheessa. Vastaaminen vie aikaa noin 20 minuuttia. Kysely on auki marraskuun loppuun (30.11.2017) saakka.

Toivon osallistumistanne! Jokaisen kotitaloutta lukiossa opettaneen opettajan vastaus on todella tärkeä monipuolisen ja kattavan tiedon saamiseksi.

Lisätietoa Suomen lukioiden kotitalousopetuksen nykytilanteesta: <https://www.kotitalouslehti.fi/ajenhallintaa-aikuistuville-nuorille-tilannekatsaus-suomen-lukioiden-kotitalousopetuksen-nykytilanteesta/>

Ystävällisin terveisin,

Tuula Pitkänen
Opiskelija, kotitaloustiede
Itä-Suomen yliopisto
tuulapit@student.uef.fi

Liite 3. Esimerkki sisällönanalyysistä

Sisällöt

Alkuperäiset ilmaukset	Luokittelu pelkistettyihin ilmauksiin
<p>1. Ruoka ja leivonta</p> <p>Nämä ovat sellaisia aihealueita ja sellaista <u>tietoa</u>, joita <u>kaikki tarvitsevat</u> elämänsä aikana. Kuuluvat <u>yleissivistykseen!</u></p> <p>Ruoka ja leivonta: perustava <u>arjenhallinnan taito</u>, edellytys monipuoliselle ja <u>terveelliselle ravitsemukselle</u>, tärkeä mielihyvän tuoja</p> <p>koska <u>haluavat oppia</u> tekemään tavallista ruokaa</p> <p>jotta <u>taidot</u> lisääntyvät ja on luontevampaa <u>tarttua toimeen myöhemminkin</u>.</p>	<p>Edistää yleissivistystä Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään Kotitalouden perustaitojen harjoittelu Tukee terveellisiä elämäntapoja Aihe kiinnostaa opiskelijoita</p>

Laaja-alainen osaaminen

Alkuperäinen ilmaus	Luokittelu pelkistettyihin ilmauksiin
<p>6. ongelmanratkaisu</p> <p>Kaikki ei mene aina aivan suunnitelmien mukaan, täytyy <u>osata ratkaista asiat vaihtoehtoisillakin</u> menetelmillä.</p> <p><u>tarvitaan arjessa ja elämässä jatkuvasti</u>. mm. ruokaohjeiden soveltaminen, kotitöiden limittäminen, ihmissuhteiden hoito ym.</p> <p>Hyvät ongelmanratkaisutaidot auttavat monessa <u>arjen pulmassa</u> ja mahdollistavat <u>suurempienkin projektien toteuttamisen</u>.</p>	<p>Kehittää arjen valmiuksia itsenäiseen elämään Vastuunotto itsestä ja omista valinnoista Tukee oppimista ja opiskelua</p>

Työvälineet

Alkuperäinen ilmaus	Luokittelu pelkistettyihin ilmauksiin
<p>12. itse tehtyjä opetusmateriaaleja</p> <p>mm. arjen hallinta-kurssin tavoitteet olen <u>miettinyt itse perustuen omien lapsien opiskeluajan kokemuksiin</u></p> <p>mm. <u>käsitteiden hallintaan</u> varten</p> <p><u>ei ole mitään omaa materiaalia lukioon</u> ja tavoitteet tekemiselle</p> <p>jotta materiaali on <u>kullekin ryhmälle sopivaa</u>.</p>	<p>Omien kokemusten hyödyntäminen opetuksessa Lukion kotitalouden opetukseen ei ole omia materiaaleja Mahdollistaa ryhmäkohtaisen jouston ja soveltamisen</p>

Taustamuuttujien yhteys käsityksiin

Aineiston jatkoanalyysiä varten tarkasteltiin ensin osioryhmien sisäistä yhteneväisyyttä eli konsistenssia Cronbachin alfa-kertoimen avulla (taulukko 1). Alfa-kertoimen perusteella vain kahdesta osioryhmästä voitiin muodostaa sisäisesti yhteneväiset summamuuttujat. Muissa osioryhmissä Cronbachin alfa-kertoimen jäi alle hyväksyttävän reliabiliteetin rajan ($\alpha < 0,60$), eikä näitä mittaristoja ollut syytä tarkastella jatkoanalyysissä.

TAULUKKO 1. Asteikollisista väittämistä koostuvien osioryhmien konsistenssin reliabiliteettitarkastelu Cronbachin alfa-kertoimen avulla (N=21)

Mittaristo	α
Oppilaslähtöiseen omatoimiseen oppimiseen liittyvien työtapojen käyttö	0,690
Opettajaohjaukseen vastaantavaan oppimiseen liittyvien työtapojen käyttö	0,397
Omatoimista oppimista rajoittavat tekijät	0,330
Opiskelijoiden valmiuksiin liittyvät tekijät	0,210
Asenteet lukion kotitaloutta kohtaan	0,710
Opettajan suunnittelutyypit lukion kotitalousopetuksessa	0,184
Kotitalouden ja muiden oppiaineiden välinen yhteistyö lukiossa	0,556
Kotitalouden oppimisympäristöihin liittyvät tekijät	0,317

Aineiston kahden summamuuttujan jatkoanalyysissä tarkasteltiin sitä, oliko opettajien lukion kotitalousopetuksen kokemuksella yhteyttä oppilaslähtöisten työtapojen käyttöön tai opettajien käsityksiin lukion kotitalouteen kohdistuvista asenteista. Vertailtavia ryhmiä oli kolme: alle 5 vuotta ($n=5$), 5–10 vuotta ($n=5$) ja yli 10 vuotta ($n=11$) kokemusta lukion kotitalouden opettamisesta. Kruskal-Wallis-testin perusteella opettajan kokemuksella ei ollut yhteyttä opettajan käsityksiin lukion kotitalouteen kohdistuvista asenteista, sillä ryhmien välillä ei ollut eroa asenne-summamuuttujan kohdalla ($p > .05$) (taulukko 2). Sen sijaan oppilaslähtöisten työtapojen käytön osalta ryhmien välillä oli tilastollisesti melkein merkitsevä ero ($p < .05$). Ryhmien keskiarvojen erojen tarkastelun perusteella havaitaan, että pitkä kokemus lukion kotitalouden opettamisesta on yhteydessä oppilaslähtöiseen omatoimiseen oppimiseen liittyvien työtapojen käyttöön (taulukko 3). Mann-Whitneyn U-testi osoitti, että ryhmien "alle 5 vuotta" ja "yli 10 vuotta" välinen ero oppilaslähtöisten työtapojen käytössä oli merkitsevä ($U = 3.5, p = .006$) (taulukko 4).

Liite 4. Aineiston jatkoanalyysi

TAULUKKO 2. Asenteisiin liittyvien käsitysten ja oppilaslähtöisten työtapojen käytön ryhmien välinen vertailu Kruskal-Wallis testillä, ryhmittelevänä muuttujana kokemus kotitalousopetuksesta (N=21)

	Asenne	Oppilaslähtöisyys
Khiin neliö	4,490	8,350
vapausaste (df)	2	2
p-arvo	,106	,015

Kruskal Wallisin testi, ryhmittelevä muuttuja: kokemus lukion kotitalousopetuksesta

TAULUKKO 3. Kokemuksen perusteella jaettujen ryhmien väliset erot oppilaslähtöisten työtapojen käytössä (N=16)

	Kokemus lukion kotitalousopetuksesta	N	Keskiarvot	Arvojen summa
Oppilas-lähtöisyys	alle 5 vuotta	5	3,70	18,50
	yli 10 vuotta	11	10,68	117,50
	Total	16		

TAULUKKO 4. Alle 5 vuotta (n=5) ja yli 10 vuotta (n=11) lukion kotitaloutta opettaneiden opettajien välisen eron merkitsevyys oppilaslähtöisten työtapojen käytössä Mann-Whitney U-testin perusteella

	Oppilaslähtöisyys
Mann-Whitney U	3,500
Wilcoxon W	18,500
Z	-2,741
Asymp. Sig. (2-tailed)	,006

Mann-Whitney U-testi, vertailtavat ryhmät: alle 5 vuotta ja yli 10 vuotta kokemusta lukion kotitalousopetuksesta